

A

2466

I

MAGYAR TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BIBLIOTHECA ACADEMIAE
SCIENTIARUM HUNGARICAE
BUDAPEST KELETI KÖNYVTÁR
BIBLIOTHECA ORIENTALIS
COLL. KAUFMANN, B 16-21.

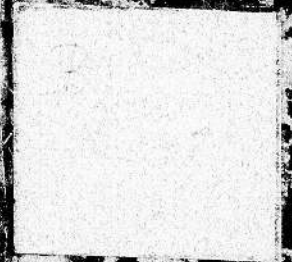
WEISZ Miksa

Néhai dr. Kaufmann Dévid tanár könyvtárának héber
kéziratai és könyvei. Összeáll. és ismerteti ---.
Budapest, 1936. Alkalay ny. Pozsony. 199,80 p. 23 cm.

12

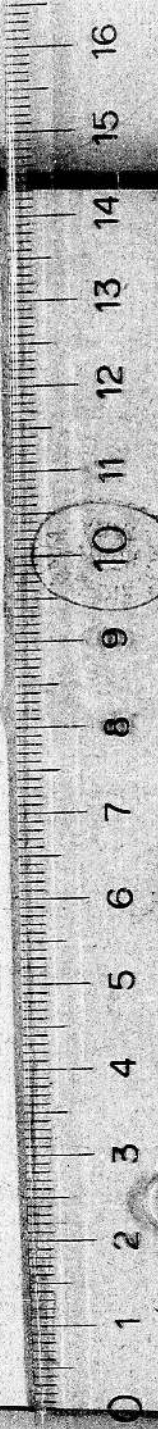
אלגב
אגרות רמבם
מעון השואלים
מסכת פורים
ספר חבקבוק
ברכת הדיוט
~~אברהם~~
בדיקות מהרי"ו
פסע 29

16-21

Serot Ha R.
Serot "
Meon Hascha
Mess. Purim
Birehat H
Zabok Had.
Bidekot }
Hagast }

IGY FÖBY. ÁR 3.50 Ft.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA
B. 16-21.

16-21

Serot HaR.
Serot "
Meor hascho.
Mess. Purim
Birchat H-
Zabok Had-
Bedelet }
Hagaot }

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 16-21.

אגרות להמאור הגדול

הנר המערבי פתח ורבונו הנינו משה המיימוני זצ"ל
שבאו אליי סמורח ומערב מצפן ומים
מתכמי צרפת וספרד ותימן ובבל הדברי
מוסר וצוואה שצוה הרב הגדול זל לבנו התקם רבי
אברהם זל ושאלות ששאלו מהרב הנזכר זל
ומשובותיו עליהן נדפס שנת לבריאה
המשת אלפים שלש וארבעה
ביוניצאה
היא העיר הגדולה המהוללה

[Faint handwritten notes or signatures in the bottom left corner.]

זה הקונדרים מדבר מקצתו בדברי מוסר וצוואה שצוה
הרב הגדול רבינו משה מיימון ז"ל לבנו ההכם רבי
אברהם ז"ל ומקצתו כתוב בו שאלות תשובות מהרב
הנזכר ז"ל

דע בני אברהם ירחמך האל י"ת כי ראוי לנו שנדע
באמת כי תחלת מה שצוה הכורא י"ת לישראל
על יד הנביא האמיתי משה רבינו ע"ה היה יום השבת
ושם אותו ברית ואמ' י"ת ושמו בני ישראל את השבת
לעשות את השבת לדורותם ברית עולם ביני ובין בני
ישראל אית היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את
השמים ואת הארץ וגו' ואין ענין זה אלא להורות
על היותינו נחיים ומפסיקין מן העניינים המטרידיים
אותנו והמונעים מלהשיגו י"ת והם עסקי העולם השפל
וליהדנו לעבודתו י"ת ולהמיר ולהחליף עבודתו י"ת ב
בארץ תחת עבודת פרעה מלך מצרים הוא אמרו בסוף
במשנה תורה חכרת כי עבד הוית בארץ מצרי ויוציאך
יי אלהיך משם וגומ' וחתמת זה הפסוק הוא על כן צוה
יי אלהיך לעשות את יום השבת והסבה האחרת
הראוי לסמוך עליה הנזכרת אחר כן היתה אמרו כי
ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וגו' "
וסוד זה הוא שתקדמו בפעולתי והוא יהיה יום השלימי
לבריותי הוא יום היותכם משלימי לנפשותי כ' בהיותכם
נפסקי מענייני העולם ולנוח מן התנועות והמלאכות
לעבדני ולהשיגני אשר היא המנוחה השלימי האמיתי
ותהיה אז מנוחתכם על שתי פני מנוחת הגוף ומנוחת
הנפש וכלל שני אלה העניינים אשר בענין
השבת הם כנגד שתי מילו והן מילת ערלת הלכ ומילת
ערלת הבשר כי ענין המילה הראשונה היא מילת
ערלת הבשר והיא מילת אברהם אבינו ע"ה והענין

השני היא מילת ערלת הלב והיא מילת משה רבינו
ע"ה ועם שתי בריתות האלה יתאמתו דברי הבורא
יתברך ויתקיימו בענין הברית הראשון והברית השני
הברית השלישי והוא השבת או השלש הם על פהרת
הנפש ועל התחבולה ועל ההפרדה ועל ההתבודדות
לו ית' וראה והבן איך כפל מלת קדש בשבת והיותו
דבק עם מלת "באמרו ויום השביעי שבת ליי' אלהיך
וגו' ובאמרו ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם וגו'
ועוד אמרו וביים השביעי יהיה לכם קדש וגו' זו ראייה
גדולה למי שישעם הענין וידקדק בו על סוד תורת
השנת ואמתת מה שנאמ' בו בתחלת היותו מצוה ויאמר
משה אכלהו היום כי שבת היום ליי' וגו' "
ודע בני אברהם ישכילך האלהים ית' כי הערלה
הנאמרת באברהם ע"ה היא בבשר מפני כי
השכל האנושי תתלת משכנו הוא בלב אשר הוא בשרי
והערלה הנזכרת במשה רבינו ע"ה היא בלב וכבר אתה
ידעת שתוף שם לב מפני שהוא שכל נבדל ונא הענין
כאלו יכלול השכל האנושי וירגלנו להוישיר הטוב
לבולתי השתתף עם תאוות הגוף ויהיה נאכד ויש לך
בני לדעת כי פרעה מלך מצרים הוא יצר הרע באמת
וישראל כלם גם כן באמת הם נדמות דבר אחד בענין
השכל האנושי ותבין זה מענין המלה והרכבתה ומשה
רבינו ע"ה הוא השכל האלהי ומצרים בכללו הוא הגוף
הצוה לומר הגוף בכללו האכרים השרי והאכרים שהם
בעבדים לדום והם הדבר התפל וארץ נשן הוא

מקום הלב ידעת כי בני ישראל הם אשר שלש
בהם פרעה הרשע ועבדוהו בעבודת פרך אבל
משה רבינו ע"ה אין בינו וביניהם שום יחס ולא להם
עליו שום כת ולא שליטה ומשה ואהרן כלם דבר
אחד אמנם מעורר הכחות הוא משה ע"ה ומעורר
החמרים הוא אהרן ע"ה ודע בני כי המיתה הנזכרת
בנביאים ע"ה היא הפסקת הדבקות אשר ביניהם ובין
הדבר השופע עליהם זה כלו בשיתעסק השכל
האנושי עם תאוות הגוף ולא תפרש בו יותר ממה
שהעירותיך עליו ומה שעוררתך בני גם כן
במאמר הנכבד ספר מורה הנבוכי על אשת חיל אשר
הוא נאמר על חמר נכבד כן היא ארץ ישראל ג'כ
וירושלם אשר בה בית המקדש וכן הלב הוא משכן
השכל האנושי וציון הוא מקום במות נכבד מאד בו
משכן השכל הפועל ודע בני כי מלכי בית דוד הם
דבר אחד בשכל האנושי אותם אשר נאמר בהם ויעש
הישר בעיניי וגו' והוא השכל המתעסק בשפע האלהי
ובהפכם הוא אשר היה משולת אל התאוות הגופניות
כי באותו הזמן יבא מלך מן האומי וילחם בו אשר הוא
יצר הרע בלי ספק ודע בני ישמרך האל יתברך כי
שומרון הוא החמר הארורי המקולל אשר לא ימלכו
עליה אלא מלכים רעים ותטאים שהם התאוות כמו
שנאמר בספר משלי גם כן על האשדה הזונה ותבין ג'כ
היאך היה שונא שאל לדוד והוא האמת ואל תונה
עצמך ולא יקטרנ אותך השטן כשאל כי לפעמים יבא

בו השכל האנושי ולפעמים יבא בו השכל העפרי ויטה
 אחר התאוות ואז ימאס לדוד * וראה והבן איך הלך
 שאול אחרי דוד אל מקום הנקרא בשכנו חו המלה היא
 נאמרה על הלב עבדו משכיות לבב / או מי נתן לשכני
 בינה והוא בלא ספק בעבור הסתלקו מן הדמיונות
 הנופניות והיתה המחשבה נקייה וטהורה במשכלות
 עם השפע אשר בא משמו שהוא שכל נבדל ומשכנו
 במות אשר נקרא שמו בניית ברמה / ופירמה עליונה /
 וכשהלך שאול אל הלב לא מצאו שמה כאלו נאמר לו
 לך אל המות שהוא ינבר בכוחו למען היותו מלך עליה
 ועלדה אל מקום המות ומצאו שמואל עמו ונתוסר אז
 שאול מפני שאין לו כח על דוד כי העזר הוא משמואל
 אל דוד אף על פי שהיה מתחלה עם שאול * ואחרי
 כן נאמר לו שהנא בניית ברמה והוא המות בלא ספק
 ואין לו כח עליו בעבור שהיה עמו השכל האלהי אשר
 הוא שמואל וברח דוד מפניו ושאול פשט בגדיו /
 ואלה הבגדים בא המשל בהם בתאוות כאמר הסירו
 הבגדי הצואי מעליו וגו' בכל עת יהיו בגדי לבני וגו' *
 ודע בני אביהם ירחמך האל יתברך כי המשכן
 וכליו בא המשל בו על גוף נכבד * והתחיל
 בארון אשר הוא הלב בלא ספק * וכן הוא גם כן
 התחלה בגוף * ובארזן גם כן הלוחות אשר הם השכל
 האנושי וכאומרו והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה
 וגו' המשל בזה בריאות והשולחן משל על הכבד
 והמגורה משל על המרה / ומזבת העולה אשר נאמר

בו אש תמיד תוקד על המזבת לא תכבה / המשל בו
 על החום הטפני / ומזבת הקטורת הוא השפע האמת
 והנכון הוא מה שנאר בו החכם רבי אברהם אבן עזרא
 זצל' נאמר לי עליו שהוא חבור בפרוש התורה וגלה בו
 סודות עמוקות ועצומו לא יבינם לא מי שהו במדרגתו
 חם השרידים אשר יקורא * והוא זצל' דבר בפרשת
 ואלה המשפטי בפסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך
 וגו' מאמר נכבד על השמש ועל הירח / ודברים
 נעימים אין ראוי שיבינם כל אדם וזה הוא אמרו שם
 אור הירח הוא מאור השמש / ואני אנלה לך בני
 קצת מדבריו / דע כי השמש אשר אמר הוא השכל
 האלהי / והירח הוא השכל האנושי ימשוך השפע
 ממנו על אי זה צד שיהיה לפי גליו / המשל שהירח
 אין לה אורה ולא בהירות לא מהשמש /
 ואתה בני הנאמן לי אני מצוה לך שלא תעיון
 בפירושים ובתיבורים ולא תטרוד שכלך
 אלא בפירושי ובתיבוריו וספריו כי הם טובים מאד
 ומועילים לכל מי שיקרא בהם השתכלות יפה בשכל
 זך ובעיון דק ושהם כשאר התיבורים כי הוא היה
 כמו אברהם אבינו ע"ה ברוח וכל מה שתקרא מדבריו
 וברמזים אשר ידבר בהם עיון בהם עיון יפה והשתכל
 בהם השתכלות רבה בשכל זך ובעיון נקי כי החכם
 הזה הנזכר לא היה מתפחד משום אדם ולא היה
 נושא פנים לשום בריה והוא היה שט בארצות היום
 במקום אחד ולמהר במקום אחר עם שהיה משרת

למלכים גם כן. ואמנם בני אני השלכתי יהבי מאד
על הדברים והחבורים עד שאני הלה כי עול מלכות
ועול הבית ואויבי חיים עצמו ורבו שונאי שקר. ולא
הספיק לי זה אלא הבנות הוסיפו יגן על יגוני ועל
עסקי כוחות מחשבותי.
ודע בני כי האד המסכן בזה העולם השפל הנבזה
אין לו מנוחה בו ואשריו למי שחרטמו ימיו
מהרה בלא טרדת נפשו. ולולי זה החכם הנזכר רבי
אברהם אבן עזרא זצ"ל אשר העירני על עניינים רבים
ולא ידעתי בהם אלא אחר שהברתי פירוש המשנה
והחבור שקראתיו משנה תורה וספר מורה הנבוכים
הייתי מעריך על כוונותיו שרמו בחבוריו ובספריו ו
השמר לך שלא תטריד שכלך הודך ונפשך היקרה לא
בהבוריעו וחבוריו וזולתם שוא ותפל ויכלה הזמן והם
לא יכלו ושמור נפשך מאד מדברי רוב חבורי אנשי
צרפת היא פרנצה אשר לא יראה להם שהם מכירים
הבור' יתברך לא בעת אכלם בשר השור שלוק מטובל
בחומץ ובשומים הוא טבול הנקרא בלשונם של שאר
ויעלה איר החומץ ועשן השומים אל מהם ויחשבו אז
להשיג בהם הבורא יתברך בכל שעה ושהוא קרוב
בתפלותיהן וצעקותיה בקראם בתלמוד וזולתו מחבורי
ומדברי ראשי ישיבות גם בשומם הבורא יתברך מדרס
לשונם בספרם ובזכרם הבורא ית' בכל שעה באותם
הדברים המנשימים יתברך הבורא עליו רב וגדול
מדברי הכופרים הלילה לך. ויצאו ספרי תורה

ה
ללא צורך יברכו בהם הקהלות.
ואולם בעבור זאת יסכימו לעשות צדקה מרחמים
אחד או ממשוט אחד וכל אחד מהם על
הרוב יקח שוני נשים עד שלא יהיה קסע מחשבתם לא
בתשמיש ובאכילה ובשתיה ובשאר הנאות הגוף לא
בדבר אחר ואמינו כי השם יתברך קרוב להם ושומע
להם מזה לא זו הדרך ולא זו העיר להתקרב אליו
יתברך אלהיהם עבוד ותורתם שמור ומהם מאד הרחק
ואל תחבק חיק. ואתה בני לא תהיה תברתך הנעימה
אלא עם אחינו אהובינו הספרדי הנקראים אנדלוזים
כי יש להם שכל ובינה וזכות מוח ומזולתי אלה הוהו
מהם וגם כן שמור עצמך ממקצת אנשים שהם שוכנים
במערב הנקרא אליז'רבי הם המקומו אשר הם בארצו
ברבר'אה כי יש להם יובש וטבע גם. וחזק השמירה
יהיה לך תמיד מאד מן האנשים השוכנים בין תוניס
ובין אלכסנדר'יאה של מצרים ושוכנים גם כן בהרי
ברבר'אה כי הם יותר טפשי אצלי משאר בני אדם אף
על פי שהם חזקי מאד באמונה והשם ית' עד ודיין עלי
שאננם אצלי אלא כדמות הקראים הכופרים בתורה.
שבעל פה ואין אצלם זכורת מוח כלל בכל עסקיהם
בתורה ובמקרא ובתלמוד ולא בהיותם דורשי בהגות
בהלכות וקצת מהם דיינים יאמינו וינהגו בעניין הגדה
כמו שיאמינו וינהגו בני מאוס והם אומה מן האומות
הדרים בארצות הישמעאלים לא יראו הגדה כלל ולא
יעיינו בקומתה ולא במלבושה ולא ידברו עמה ואוסרו

ללכת במרקע אשר דרכה כף רגלה ולא יאכלו מבשר
הבהמה רביע האחרון ודברי ארוכים רבים יותר מאלו
שיש לדבר בהם ובמנהגיהם ובמעשיהם *

תשובות שאלות להרם במלך *

זה נוסח כתב תשובו שאלות ששלח החכם האמיתי
הרב הגדול הפילוסוף האלהי רבינו משה איש
האהים זצ"ל כן הרב הדיין רבינו מימון הספרדי יחבי"ע
אל הרב הגדול החכם רבי חסדאי הלוי הספרדי ז"ל
ממצרים לעיר אלסקנדריא וצוה אחד מתלמידיו
שיכתוב תשובות שאלותיו וישלחם לו על שמו *

אמר התלמיד הנני נשבע להודותך כי בשבועה
חמודה השביעני מורי הרב שיחידה שלא
אעמיד אד על כתב ידו ולא אערי למוסרו או להעתיקו
לאדם וכן קבלתי עלי גם אחרי כן נועדתי והוסף
להשביעני על ככה ובקושי דחיתיו שלא יתן לו הכתב
שכתב בכתב ידו להשיב על שאלותיך עד שאעתיקנו
בכת ידי מכל מקו אהבתך עזה עלי ואיפשר להשיב
פני כבודך ריקם כל שכן איש נבון וחכם כפוך שראוי
יותר לעמוד על סגרי תורה וחדרי חכמה ולומר לך
דברי מורי הרב כלשונו אי אפשר אבל אתליף הלשון
ואני הענין כמו שהוא עד שיגיע אליך עוד עקר דעת
המשיב וצורניו ית וית יאיר עינינו במאור תורתנו אמן *

11
זה תורף דעתו בתשובת שאלותיך * מה ששאלת
בעיקר הקדמות והחידוש *

הוי יודע שחכמי הפילוסופים לא יפסקו דבריהם
להעמיד דבר לא בראיה ברורה האת היא שאין
עליה תשובה וכתות הראשונים שלפני אפלטון כפרו
באלה ית חביאו ראיות שהעולם ישן ואין לגלגל
מנהיג וכתות האחרוני הודו באלה ית ושהעולם חדש
כדעת מרעה וכתות אחרונים אחרים הודו באלה ית
אלא אמרו שהעולם ישן ואין לאל ית כונה בבריאת
אבל העולם עלולו הוא העלית כדרך שהגזר עלה
לאורו והעמוד עלה לצלו ואיפשר לעלה שתקדם
לעלה ולא עלול בלא עלה אלו השלש מחלוקות לא
עמדה ראיה ברורה על אחת מהן אלא ראיות בעלמא
הביא כל אחד מהן לדבריו והראה פנים אך לא ראיה
ברורה אבל נתברר לי מדבריה ראיה ברורה על השם
ית שמו * שסוף סוף הואיל ואפילו לדברי המעתיקים
הכל מודים שיש לגלגל עלה למעלה ממנו שהרי יש
לו גולם וצורה חרי אין שם דרך שלישית אלא או
עתיק או חדש ושתיים אי אפשר בלא עליק מהם *
נמצאת אומר ספק קדמון ספק חדש ואם כן בודאי יש
שם אלה נמצא תאמר שאין העולם לא קדמון ולא
חדש זה דבר דלא איפשר * אבל על מעשה בראשית
לא נתבררה לי ראיה ברורה והדבר שקול בדעת ואין
כח להכחיש אחד מהן מכת ראיה ברורה * ואני אומר

שדעת האדם יש ליה קץ וכל זמן שהגפוש בנוף אינה
 יכולה לידע מה למעלה מן הטבע ולפי שהיא שורה
 בטבע אי אפשר לה לחזות ולראות למעלה הלכך
 כשתכנס הדעת להסתכל למעלה לא תוכל כי הדבר
 גבה ממנה אבל כל מה שבטבע יכולה היא לדעת
 ולהסתכל והרי חכמי ישראל אף על פי שאמר בן עזאי
 כל חכמי ישראל דומים בעיני כקליפת השום לא יכול
 להסתכל וראיה לדבר שלא עמדה ראיה ברוחה על
 אחת מהנחתולוקות והרי בודאי אין שם עוד הוי יודע
 שיש שם מעלה ברעת למעלה ממעלת הפלוסופים
 והיא הנבואה והנבואה עולם אחר ולא יתכן בה ראיה
 ומשא ומתן שמאחר שמתברר שזו נבואה לא נשאר
 מקום לראיה וכן אתה רואה שלא היו מבקשים מן
 הנביא ראיה לא על הנבואה עצמה אם היא נבואה או
 לא והוא הנקרא מופת אבל לא יבקשו ראיה למעלה מן
 הנבואה שהנבואה למעלה מן הראי ולא הראיה למעלה
 מהנבואה והראיה תזלת הדעת והיא ראיה ברוחה
 לפיכך אם תעמוד על הדעת תוכיח והנביא הוא שיוכל
 להגיע במה שלמעלה מן הטבע ומשד רבינו ע"ה סוף
 הנבואה ואין בנבואה למעלה ממנו ואחר שהדבר כן
 היאך אפשר להעמיד ראיה על דברי הנבואה והנבואה
 למעלה מן הראיה ואין הראיה מנעת מקום שהנבואה
 מנעת לפיכך אי אפשר שתעמוד הראיה במקום שהנבואה
 עומדת במצאת אומ' שאין אדם מערער בדבר אלא אם
 כופר בנבואתו של משה רבי ע"ה ויאס' שלא היה נביא

אבל אם יודה שהיה נביא לא יוסיף לשאול ראיה וזה
 הוא עקר הדת האמיתית שאנו סומכי עליו שמשד רבי
 ע"ה נביא יי' ודבריו נבואה והרי היא למעלה מן הראיה
 אבל לישא וליתן מדרך החכמ' שהי' למטה מן הנבואה
 לא יצא דבר על בריו שהרי לא יתכן להגיע אליו הא
 למה זה דומה למי שדמה להכניס כל מימי העולם
 בקיתון אחד קטן
 ומה שאמרת שיוכל האדם לטעון שחלוק הדתות
 מן הטבע זה אמרת בנימוסין שהם נימוסי
 דעות גוף אבל נימוסי גפש אין אדם יכול לערער
 שהגפש אינה מן הטבע ולא עלולת הנגלגל אבל ה
 המנהגים והדעות של גוף משתנות עם הטבע והחכמה
 הגפש אינה משתנה עם הטבע ולא צריכה לו על כן
 אמרו חכמי הרופאים שדעות הגפש על דרך יסוד הגוף
 עד שבא חכם את ולמד וקבל חוץ ממי שקרא ונתחכם
 ואמר שנפשו מזהירה הדעות לדעתה והיא שולטת על
 הטבע וכן אמרו חכמי האמת רבותי ע"ה הכל בידי
 שמים חוץ מיראת שמים וכן בקין הוא אומר ואלך
 תשוקתו ואתה תמשול בו
 ומה ששאלת על סבת הגלגל חב החכמים חסכמו
 שאי אפשר סובב בלי מסבב כמו שאי אפשר
 פועל או פעול בלי פועל ואלו היה בטבע היה קץ
 לסביבתו שהטבע יש לו קץ ותכלה לכתו והואיל
 הגלגל סובב תמיד בלי הפסק ואין לסביבתו קץ בידוע
 שכתו מחמת אלוה ולא חלק אדם על זה אלא הכופר

באלה ית הגלגלים עצמם בעלי נפש ודעת ומכירין
וידעין צור העולמים וחיותם וחכמתם ודעתם והדבר
שנוקק למשה רבי ע"ה בודאי קול נברא הוא שנמצא
מן הטבע ורבים אמרו שלא היה שם דבור נוף ולא
קול אלא שנפש משה רבי ע"ה היתה אחוזה בדעות
העליונות השכליות ומבינה ושומעת על דרך דבור
האמת שהוא הגין הדעות האלהיות מה שאין אנו יכולים
לידע איך הוא ואלו לא שנה הכתוב לומר וישמע
את הקול מדבר אלינו והייתי מודה בכך ועוד
שפרשת לוחות שבנות אינה הולכת כך הילכך אין
לנו לומר אלא קול נברא הוא ויתכן שכן הענין היה
יוצא וכן ראינו שלא נתגלה אליו לא בענין כמו שפיר'
בפרשת כי תשא וזה מטובתו של הק"ה ומן הטובה
המושפעת ממנו שלא תגורנו רע חפץ לזכו וכששרתה
שכינה על משה רבינו ע"ה יסדר הדברים על פי הדבור
שאין מן השם ית אלא טוב ויי חפץ למען צדקו יגדיל
תורה ויאדיר וכן הדרך שזכות הצדיק עומדת
לבניו שטובה גדולה לצדיק שמחמתו תארע טובה
לאחרים שכל מעשה העליונים טובה מכל צד ומכל
פנה וכל התורה כולה נימוסין ומשמחות לנפש
להתהלך באלה הדברים ותצלח ובודאי שכל מצוה
יש לה טעם וענין וכן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה
מפני מה לא נתגלו טעמי תורה מכלל שיש למצוה
טעמים אלא שלא נתגלו וכן כתבו ע"ה בשלמה המלך
ע"ה שעמד על טעמי תורה הוץ מטעם פרה אדומה

15
ח
וכן משה רבי ע"ה אמ' כי היא חכמתכם וכינתכם לעיני
העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק
עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ואם המצות הן
גזרה לעולם בלא ענין ועלה היאך יודו העמי שבתכם
גדולה נסדרו אלו המשמרות והם בחכמה אלהית
ומה שאמרת על ענין האבות והבנים כלומר
שתולין טובת הבן בזכו האב ומה תועלת לנפש
האב מקיום נפש הבן והלא אין אהבתו בחייו אלא
מאורע נופני דע כי יש בדבר סוד געלים כי לעולם
יהיו הזרעיות על מחקק האבות וכן אתה מוצא
כשקלקל אדם הראשון הביא מיתה לעולם וכבר
באת אתה בזה השער בדבריך האחרונים
ומה ששאלת על האמות הוי יודע דרחמנא לבא
בעי ואחר כונת הלב הם הדברים ועל
כן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה חסידי אומות העולם
יש להם חלק לעולם הבא אם השיגו מה שראוי
להשיג מידערת הבורא ית והתקינו נפשם במדות
הטובות ואין בדבר ספק שכל מי שהתקין נפשו
בכשרות המדות וכשרות החכמה באמונת הבורא ית
בודאי הו' מבני העולם הבא ועל כן אמרו חכמי האמת
רבותינו ע"ה אפילו גוי ועוסק בתורה מרעה הרי הוא
ככהן גדול וכל עצמו של דבר והמגמה בתורת
מרעה תקון הנפש לבורא ית כמו שאמ' דוד ע"ה שיתני
יי לננדי תמיד כי מימיני כל אמוש ולא נשתבח
מרעה לא בכך והאיש משה ענו מאד והוא סוף כשרות

הנפש וכן אמרו חכמי האמת רבותי ע"ה מאד מאד הוי
שפל רוחי וכבר אירע מעשה בהכם אחד פילוסוף
גדול שהיה הולך בספינה וישב במקום האשפות עד
שכא אחד מהם ר"ל מאנשי הספינה והשתין עליו על
מקום האשפות והרים ראשו ושחק ושאלו לו מפני מה
אתה שוחק ענדה והשיב להם לפי שעתה נתברר לי
בודאי שנפשי היא במעלה העליונה שלא הרגישה
כלל בעלבון זה הענין וכן אמרו חכמי האמת
רבותינו ע"ה מה שעשתה חכמה כתר לראשה עשתה
ענוה עקב לסנדלה לפי שהיא סוף המדות הטובות
והנה הפילוסוף אמרו שרהוק הוא שימצא אדם מלא
שלם במדות ובחכמה ואם ימצאו אותו קוראים אותו
איש אלהי ובודאי כגון זה הוא במעלת העליונים
זה הוא רצון התורה ותכמת המצורת להתקין הנפש
במדותיה ובאמונת הבורא י"ת ועל כן אמר הכתוב רק
עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ואין בזה ספק
שהאבות ונת ואדם הראשון שלא שמרו כלל דברי
התורה לא יהיו בני נחונם אלא כודאי כיון שהגיעו
והשיגו מה שראוי להתקין והרי הם במעלה העליונה
ואין הדבר תלוי בתעניות ותפלה וצעקה בלי דעה
ואמונה על האמת וכגון זה קרוב אתה בפיהם ורחוק
מכליותיהם ועקר הכל שאין שום דבר העומד
לעולם ולעולמי עולמים אלא הבורא י"ת
ומה שאמרת על הנסים כבר כתבתי בראיות
שבארתי במאמרינו הנכבד ספר מורה הנבוכים
כל מה

ט
כל מה שראוי לכאר בהם וסוף דבר יש בהם טבעי
יש מהם מכחישים הטבע כמטה שנהפך לנחש
והמים לדם וכיוצא בהם והוא יתכן על מנת שנאמן
כי העולם חדש שזה עקר הכל כמו שאומ' הכתוב בני
זבין בני ישראל אות היא לעולם כי ששרת ימים עשדה
י"את השמים ואת הארץ וגי וכבר כתבתי כל זה בספר
מורה הנבוכי שעל דעת סברת שהעולם מחדש הכל
יתכן ומעשה בראשית אינו חיוב בדעת ארסטוטליס
וכבר ביארתי שם שאף הוא ר"ל ארסטו לא אמר בזה
שיש לו בו ראייה ברורה ומופת חותך וכלל אומר לך
שכל מה שלמעלה מן הטבע לא יוכל חכם ופילוסוף
להעמיד ראייה ברורה עליו אבל מה שבטבע לא יסתר
מעיניהם ועל כן אמר דוד ע"ה השמים שמים לוי
הארץ נתן לבני אדם וכבר כתבתי במקומו כל מה
שיש לומר על דברי ארסטו בהדוש העולם והראתי
פנים הרבתי תשובות על סברתם שמעשה בראשית
חיוב ויותר ממה שיש להשיב על הדוש העולם והם
אמרו שכל דבר שלא נתברר במופת אחרו בו הדרך
שתשובותיה מועטות
ומה ששאלת על פסוק ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה
על שפתיך ונגז ואמרת ומה שנעלם מן הידיעה
היאך ויגע על פי נגיעת גשם בגשם אינו נעלם אלא
עד שיודע כי כל דבר שיבא בדברי הנביא יש לו
מעלה כי באמרו ויעף אלי היא מעלה אחת אחר מן
השרפים היא מעלה אחרת למטה ממנה ויגע על פי
ב א 2

18
ויאמר הנה בנע זה על שפתיך היא מעלה אחרת למטה
מן הכל וכלל פירוש המראה כי הדבר שאינו גוף
כשיהיה בו ההויה במחשבה הדקה הפשוטה ותתעבדה
ותתנסה ותרד עד שתהי' גופנית ממש כשפע שתתלתו
אינו גוף וסופו מטר גוף ממש כך המראה ויעף אלי
דבר שאינו גוף מכל וכל ומה שאמר ויגע על פי
מלמד שהגיע בדבר אחר לא בעצמו אלא בגוף ממש
שטהר חמרי הנביא שלא לעכבו מתשלום השליחות
ומה שאמר אחר בן השרפין משמע דבר רוחני וגופני
מעדי' כי אחר משמע רוחני ומן השרפים משמע
גופני כי אין שרפה אלא כליה בחמר אחר שהוא גוף
וכן פירוש ותנע לרגליו ולא אמרה על עצמה שנגעדה
אלא שהגיע בדבר שהוא גוף ופירוש לרגליו דבר
גופני אפילו יאמר באל ית כל שכן כשיאמר על מלאך
ובאו הפרשי יערעו לנביאי בלו ההשגות הנבואיות
ומה שהקשת ואמרת על פירוש עולים ויורדים בו
כי בתלק הראשון ממאמרינו הנכבד ספר מורה
הנבוכים בפרק חמשה עשר ממנו פירשנו אותו על
הנביאים ובתלק השני בפרק עשירי ממנו פירשנו
אותו על היסודו זה החלוק לא יקשה עליך כי המראה
השלימה יראה בה המורכב ופשוט ובפרשנו על
היסודות זכרנו הפשוטים שגברו על הנביאים כי אין
לך נביא שעולה אם לא יגבר על החמר שלו האש או
יורד אם לא יגבר על החמר שלו יסוד הארץ כי באש
התשוקה עולה להשיג ובקרינת הארץ ויבשה יורד

19
לנות במה שהשיג עד שיעלה ולא ישוב לרדת כמו
אליהו זכור לטוב שעלה במרכבת אש ומה שזכרנו
ואמרנו ומה טוב אמרו עולים ויורדים שהעליה קודם
הירידה ושאר הענין רצוננו בזה כי האדם נברא
בחמר הארץ ולפיכך לעולם עלייתו קודמת לירידתו
כי הוא במטה מטה נברא עפר מן האדמה
זמה שאמרת על תחיית המת' גם היא אצלי מכלל
האותות המכחישות את הטבע כההפך המטה
גחש והמים לדם וכיצא בהם ויתכן להכחיש הטבע
ולהתחלף בשעתו על דעת הנבוא' ית כדרך שהתחיל
להיות אחרי אשר לא היה וכן אפשר אם רצה הנבוא'
ית להחריבו ולבטלו בטול גמור עושה שאין הטבע
חיוב וכל זה על דעת הסוברים החיוב לא יתכן הוא
אצלם נמנע מלהיות לפי שהכל בחיוב מלפני האל
ית ואנחנו אותי תורת משה רבינו ע"ה לא נאמי בו ולא
גודה להם ואף לא הכיאו ראייה ברורה על זה כל שכן
שראיותנו גדולות ומרובו מדברי ראיותיהם חוץ ממה
שנתברר על דרך הנבואה שהיא למעלה מן הכל
ואף הם הודו שאם העולם חדש יתכן להחריבו ולבטלו
בטול גמור אם רצה הפועל שהוא האל ית וגם אפלטון
מודה בדבר זה והוא מודה כי העולם חדש אך סובר
שיש שם גולם מצוי ואנו אומרים שלא היה שם לא
גולם ולא צורה אבל הכל התחיל וברא השם ית מאין
יש אף על פי שמצאתי בדברי הנדה דברים אחרים
כדברי ר' אליעזר הגדול על השמים והארץ מכל מקום
כ ב ב 2

הסברא שנתועדו בה כל ישראל זו היא שהכל היה אין
 והתחיל ועשאו יש הרבה מדרשות ושאלות בבראשית
 רבה מוכיחות על ככה
 ומה שאמרת על מה תחייית המתים דע כי אנו
 לא עמדנו על אמתתו של הקב"ה שנעמוד על
 כוננו מחשבותינו ולא ידענו ידיעתו אך ידע שהיה
 נתברר שהוא היודע והוא הדועה על כן לא נוכל לדבר
 בשום דבר אך ידע הקב"ה ולפרש אם ידע דבר זה או
 לא ידע שאם כן עמינו על דעתו וברוך היודע בכל זה
 ואל יעלה על דעתך שאותם הסודות הגדולים יש
 בעולם או היה מי שידע אותם על אמתתם הוא שחנה
 אומרת כי אל דעות י' ולו נתכנו עלילות והוא יתבר'
 ויתע יודע ועד כי הרבה עזה עלי אהבתך שהכנסתך
 עד כאן ביותר שאני טרוד ביום ובלילה מפני הדבר
 שאידע שבני אברה יחי לעד חלה ונטה למות ושלשה
 ימים נת'אשנו ממנו ועזר הבורא ית' והחל להלך על
 רגליו ולולי אהבתך מרובה לא היה לי לב אפי' לקרוא
 כתבך וכל מה שאפשר לכתו כתבתי וצויתי להעתיקו
 ולשלחו אליך ואם יגזור הבורא ית' ותעלה למצרי עוד
 אוסיף לך פה אל פה כל מה שראוי להוסיף
 ושלומך ושלום תורתך ישנא וירבה כרצונך ורצון אחיך
 משה בר' מיימון הספרדי זצ"ל ושלום
 עוד לו זצ"ל כתב תשובות לחכמי קהל עיר פרשיליא
 על שאלתם יא

הגיעה שאלת אלופינו ומי ידעינו החכמים המבינים
 יודעי דת ודין הדברים בעיר פרשיליא יגן הל'
 ית' בעדם וירבה חכמתם ויגדיל ויאדיר תורתם ויצו
 אתם את הברכה באסמיהם ובכל משלח ידיהם כחפץ
 המתפלל בעדם השש השמח בשלות משה בר' מיימון
 הספרדי זצ"ל והוא העידה על שחזר נפשם ושהם
 רודפים אחר החכמות ומחפשי' בחדרי התבונות ורוצים
 לעלות במעלות הדעות האמתיות ולמצא דברי חפץ
 וכתוב יותר ולהבין הדבר והפשר תהי' יד יי' עמם
 לפתוח כל סתום ולישר כל עקום אמן הבנתי
 מזאת השאלה ואף על פי שענפיה מרובים וכל אותם
 שרונים אילן אחד הוא עקום והוא כל דברי חברי
 שמים החזים בכוכבי' והדבר ידוע כי לא הגיע עדיין
 לידכם החבור אשר חברנו במשפטי התורה שקראתיו
 משנה תורה שאו הגיע אליכם מיד הייתם יודעי דעתי
 בכל אותם הדברים ששאלתם שהי' ביארנו כל זה
 הענין בהלכו' עז וחקות הגוי וכמדומה לי שיגיע לידכם
 קודם כתב תשובה זו שכבר פשט באי סקיליא כמו
 שפשט במזרח ובמערב בתימן ועל כל פנים צריך אני
 להשיב לבאר לכם דעו רבותי שאין ראוי לו לאדם
 להאמין אלא באחד משלשה דברים הראשון דבר
 שתהיה עליו ראיה ברורה מדעתו של אדם כגון חכמת
 החשבון וגימטריות ותקופות והשני דבר שישיגנו
 האדם באחד מהחמט הרגשות כגון שידע ויראה שיהי'
 שחזר זה אדום וכיצא בזה בראיית עיני' או שיטעום
 ב ב ג ד iii

שהמר זה מתוק . או שימשש שזה הם וזה קר . או
 שישמע שזה קול צליל זה קול הברה . או שיריה שזה
 ריח באוש זה ריח ערב וכיוצא באלו . והשלישי דבר
 שיקבל אותו האדם מן הנביאים ע"ה ומן הצדיקים וצריך
 האזן שהוא בעל דעה לחלק בדעתו גם במתשבתו כל
 הדברי שהוא מאמין בהם ויאמר שזה האמנותי בו מפני
 הקבלה . וזה האמנותי בו מפני ההרגשה . וזה האמנותי
 בו מפני הדעה . אבל מי שיאמין בדבר אחר שאינו
 משלשת המיני האלה עליו נאמר פתי יאמין לכל דבר
 וכן צריכים אתם לידע שכבר חכרו השפטים אלפי
 ספרים זכמה אנשים גדולים בשנים לא בתכמה אכזר
 כל ימיהם בלמידת אותם ספרים הדמו שאותם החבלים
 הם חכמות גדולות ועלה על לבם שהם חכמים גדולים
 מפני שידעו החכמות ההן שהדבר שטועים בו רוב
 העולם או הכל אלא אנשים יחידים השרידים אשר יי'
 קוצא הוא דבר שאני מודיע לכם הוא התנלי הגדול
 הדעה החולה שכל הדברים שימצאו כתובים בספרים
 יעלה על לבם בתחלה שהם אמת וכל שכן אם יהיו
 הספרים קדמוני ואם נתעסקו אנשי רבי באותם ספרים
 ונשארו נתנו בהם מיד יקפוץ דעתו של נמחר לום שאו
 דברי חכמה . ויאמר בלבו אכן לשקר עשה עט סופרים
 ובתנם גשאו ונתנו אלו באלה הדברים . וזאת היא
 שאבדה מלכותינו והחריבה בית מקדשנו האריכה
 גלותנו והייעתנו עד היום שאבותינו חסאו ואינם
 לפי שמצאו ספרי רבים באלה הדברי של דברי התנאים

בכוכבים שדברים אלו הם עיקר ע"ז כמו שביארנו .
 טעו ונהו אחריה ודמו שהם חכמות מפוארות ויש בהן
 תועלת גדולה ולא נתעסקו בלמידת מלחמה ולא
 בכבוש ארצות לא דמו שאנתן יועילו להם ולפיכך קראו
 אותם הנביאים ע"ה סכלים ואוילים . וודאי סכלים
 ואוילים היו ואחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו
 כי תוהו המה הלכו .
 דעו רבותי כי אני חפשתי בדברי אלו הרבה ותחלת
 למודי הית חכמה שקוראי אותה גזרת משפטי
 הכוכבים כלומר שידע ממנה האדם מה עתיד להיות
 בעולם או במדינה או מה יארע לאיש זה כל ימיו .
 וגם קראתי בענייני ע"ז כלה כמדומה לי שלא נשאר
 לי בעולם ספר בענין זה בלשון ערבי אשר העתיקו
 אותו משאר לשונו עד אשר קראתי והבנתי בו ענייניו
 וירדתי עד סוף דעתו . ומאותם ספרים נתברר לי טעם
 כל המצות כי יעלה על לב כל אדם שאינם דברי שיש
 להם טעם אלא גזרת הכתוב וכבר יש לי חבור גדול
 בענין זה בלשון ערבי בראיות ברורות על כל מצוה
 ומצוה . ולא לכך הוצרכנו עתה . ואני חזר לענין
 שאלתכם .
 דעו רבותי שכל אותם דברים של גזרת הכוכבים
 שהם אומרי יארע כך ולא יארע כך ומולדו של
 אדם ימשוך ויהיה כך ויארע לו כך ולא כך כל אותם
 הדברים אינם דברי חכמה כלל אלא טפשות וראיות
 ברורות יש לי שאין בהן דופי לבטל כל עיקרי אותם

הדברים ומעולם לא נתעסק בענין זה ולא חבר בו ספר
אחד מחכמי ין שהם חכמים ודאי ולא חברו אותם
בתבוריהם ולא עשו אותו הטעות שקראוהו חכמה כי
אם חכמי הכשרים והכלדיים והמצריים והכנעניים זה
היתה אמונתם ודתם באותם הימים אבל חכמי ין והם
הפילוסופים שחברו בתכמות ונתעסקו בכל חכמה
השתדלו בראיות ברורות לבטל כל דבריה שרש וענף.
וגם חכמי פרס הבינו שכל אותן החכמות שעשו
הכשריים והכלדיים והמצריים והכנעניים הם שקר ולא
תדמו בנפשכם שאותם הדברים אין שום ראיה להם
ולפיכך לא נאמין בהם אלא ראיות ברורות ונכונות
שאין בהם דופי יש לי לבטל כל אותם דברי ולא ידבק
בהם כי אם פתי שיאמין לכל דבר או מי שירצה
לרמות אחרים "

ודעו רבותי שהחכמה שהיא חכמה דאית היא ידיעת
צורת הגלגלים ומניינם ומדתם וסדר הלוחם
חזק סביבת כל אחד מהם ונטייתם לצד צפון או לצד
דרום וסביבתם למזרח או למערב ומסלול כל כוכב
וכוכב ודרך הארץ הוא בכל זה וכיוצא בו חברו חכמי
ין ופרס והודו חכמים גדולים והיא חכמה מפוארה
הרבה וממנה יודע לקיירת המאורות ומתי ילקו בכל
מקו וממנה יודע מאי זו עליה יראה הירח כקשת הולך
ומתגדל עד שישלים ויחזור ויחסר מעט וממנה יודע
מתי תראה הלבנה או לא תראה ומאי זה טעם יהיה יום
זה ארוך או קצר ומאי זה טעם יעלו שני כוכבים כאחד

21
21
ולא ישקעו כאחד ומאי זה טעם יהיה יום זה במקום
זה יג טעות ובמקום אחר טו טעות או יז או כ והוא יום
אחד ובמקום אחר יהיו היום והלילה שווים לעולם
ובמקום אחר יהיה היום כמו חדש או שני חדשים או
שלושה חדשים עד שתמצא שתהיה כל השנה כולה
ששה חדשים יום אחד וששה חדשי לילה אחד וכמה
עניינים המתמיד יודעו מאותה חכמה והכל אמת בלי
ספק וזה הוא חשבון תקופות וגימטריאות שאמרו
חכמי האמת רבותינו ע"ה שהיא חכמה ובינה לעיני
העמים אבל אלה הדברים של הוברי שמים אינם
כלום והרי אני מבאר לכם ראשי פרקים מאלה
הדברים שהם כבשונו של עולם "

דעו רבותי שכל חכמי אומו העולם והם הפילוסופי
שהם בעלי שכל ומדע הסכימו כולם שיש
לעולם מנהיג והוא מסבב הגלגל ואין הגלגל סובב
מאיליו ויש להם ראיו רבות להביא מופת תותך וראיה
ברורה על זה ובוזה לא נחלקו בעלי המדע ויש
ביניהם מחלוקת גדולה בזה העולם כולו שהו הגלגל
ומה שבתוכו רובם אומרים שאינו הוזה ונפסד אלא כן
עומד היה ויהיה לעולם ולעולמי עולמי והרי הוא כמו
שהבנה שהוא מסבב אותו מעולם כך היה זה סובב הוזה
מסבב ושניהם יחד לא ימצא זה בלא זה ויש מהם
אומרים שזה הגלגל היה ויפסד והבורא ית בראו אבל
יש שם דבר אחד מצוי עם הבורא ית כמו החמר ביד
היוצר ומאותו המצוי עמו הוא עושה כל מה שירצה

פעמים יעשה מקצת אותו החמר שמים ומקצתו ארץ
 ופעמים אם ירצה יקח אותו המקצת שעשה ממנו שמי
 ויעשה ממנו דבר אחר אבל להוציא יש מאין אי אפשר
 ויש מן הפילוסופים מי שאומר כמו שאמרו הנביאים
 שהשם ית' ברא כל הנבראים מאין ושאין שם עם השם
 ית' דבר אחר אלא זה הנברא שהמציאו ובוזה הדבר
 השוה המחלוקת הגדולה הזה הדב' שהכירו אברהם אבינו
 ע"ה וכבר חבדו בדבר זה אלף ספרים בראיות ברורות
 שיערוך כל אחד ואחד שיחזיק דבריו ועקר התורה
 התמימה הוא שהבורא ית' לבדו הוא ראשון והוא אחרון
 ומבלעדיו אין אלהים הוא שברא הכל יש מאין וכל מי
 שאינו מודה בדבר זה הוא כופר בעקר ומקצץ בגטיעו
 וכבר חברתי אני חבור גדול בלשון ערבי בעניינים אלה
 ושם ביארתי הראיות הברורות והמופתים התוקים על
 מציאות הבורא ית' ושהוא אחד אמתי ושאינו גוף וגויה
 ולא כח בגוף ושברתי כל אותן הראיות שאומרים
 הפילוסופים שהם ראיות שהעולם לא נברא וגם
 פרקתי כל הקושיות שהקשו עלינו על שאנו אומרים
 שהבורא ית' ברא הכל יש מאין וכל אלו השלש כתות
 של חכמי העולם מקודם ועד עתה בין אלו שאמרו
 שהבורא ית' בראו מאותו החמר המציא אצלו תמיד
 בין אלו שאמרו כמו שאמרים הנביאים ע"ה שאין שם
 דבר אחר עומד עם האל ית' אלא הוא לבדו וכשרצה
 המציא עולם זה כרצונו מאין ובין אלו שאמרו שזה
 הגלגל אינו חוזה ונפסד אלא אם כן עומד היה ויהיה

לעולם ולעולמי עולמים והרי הוא כמו שהקבה שהוא
 מסבב אותו מעולם כך היה זה טובב וזה מסבב ושניהם
 יחד לא ימצא זה בלא זה כל או השלש כתו מסכימים
 שכל מה שיהיה בזה העולם התחתון מהוירת כל גפש
 חיה וכל אילן וכל עשב וכל מחצב ממיני המחצבים
 הכל האל ית' עושה בכת שיבא מן הגלגלים והכוכבים
 וכי בת האל ית' צף בתחלה על הגלגלים והכוכבים ומן
 הגלגלים והכוכבי יצוף ויתפשט בזה העולם ויהיה כל
 מה שיהיה וכשם שאנו אומרים שהשם ית' עושה
 אותו ומופתו על ידי המלאכי כך לו חכמי הפילוסופים
 אומרים שכל אלה הדברים הנעשים בטבעו של עולם
 תמיד על ידי הגלגלים והכוכבים והגלגלים והכוכבים
 בעלי גפש ומדע הם וכל אלה הדברים הם אמת וכבר
 ביארתי בראיות ברורות שכל אלה הדברים איז להם
 הפסד בדת ולא עוד לא שהכרתי בדברי חכמי האמת
 דבותינו ע"ה מן המדרשות שהם אומרים כמו שאמרים
 הפילוסופים ואין בהם בין חכמי ישראל והפילוסופים
 בזה מחלוקת כמו שכבר ביארתי באותם הפרקים
 וכל אלו השלש כתות של הפילוסופים שאמרו שהכל
 על ידי הגלגלים והכוכבים יעשה ואמרו שזה שיארע
 לכל בני אדם מן המאורעות והמקרים הוא קרי ואין לו
 עלה מלמעלה ולא יועיל בו מולד ולא טבע ולא שנא
 אצלם זה האיש שטרפו אריה כשפגע בו או זה העכבר
 שטרפו התול או זה הזבוב שטרפו העכבישי ולא
 שנא אצלם זה שנפ עליו גל והרגו או אבן שנתדלדלה

עליו מן הדר ונפלה על אילן ונשבר או על אבן אחרת
ונשברה כל זה יאמרו אקראי בעלמא גם אלו בני
אדם הנלחמים זה עם זה על מלכות גדולה כמו עדרת
כלבים שנלחמים על גבלה ואין בה ליחה הכל סבה
מן הכוכבים גם היות זה האיש רש וזה עשיר זה בעל
בנים וזה עקר יאמרו הפילוסופים שהוא מקרה כללו
של דבר יאמרו כי מאורעו כל אחד ואחד בין מין האדם
בין מין הבהמה בין מין המחצבים והאילנות הכל קרי
אבל היות המינים כולם ודברי הכלולים בכל העולם
שאין כונן פיה הכל מכת הנלגלי הכוכבי שעקרו
מאת השם ית' וכוזה היא המחלוקת ואנחנו בעלי
התורה האמתית לא נאמ' שמאורעות בני אדם הם קרי
לא במשפט כמו שאמרד התורה הצור תמים פעלו כי
כל דרכיו משפט וגו' ופירש הנביא ואמר אשר עיניך
פקחו על כל דרכי בני אד לתת לאיש כדרכיו וכפרי
מעליו ועל דבר זה הוזכרה התורה והעידה ואמרה
ואם לא תשמעו לי ואביא עליכם פורענות ותאמרו
שאנתו הפורענות אינן יסורין על חטאתכם אלא קרי
ומאורע משאר המאורעו שארעו בקרי אני אוסיף לכם
מאותו הקרי זה חו' שכתו אם תלכו עמי בקרי והלכתי
עמכם בחמת קרי וזה הוא עקר דתינו היא תורת משה
רבינו ע"ה שכל מאורעות שארעו בעולם וכל יסורין
שיבאו בדרך מקרה לכלל בני אדם דין ומשפט הם
וכן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה אין מיתה בלא חטא
ואין יסורין בלא עון

יה
הדעו רבותי שעקר מעקרי דתינו וגם הפילוסופים
כולם מודי בו שכל מעשי בני אדם הם מסורין
להם ואין שם לא מושך ולא כופה לא אם ירצה האדם
יעבוד את יי תמיד ויהיה חכם יושב בכי המדרש יעשה
ואם ירצה לילך בעצת רשעים ולרוץ עם הנגבי ולצפון
עם הנואפים יעשה ואין שם טבע ולא מולד שמושך
אותו לאחד מן הדרכים לפי כך נצטוו ונאמר לו עשה
כך וכמה דברים ביארנו בעניינים אלו וברומים להם
בחבור שיש לנו בלשון ערבי או בפירו' המשנה ובשאר
החבורים ובכ' יש לנו ראיות של דעת שאין מאורעות
בני אדם כמאורעות הבהמות כמו שאמרו הפילוסופים
ונמצאו אלו שלש מחלוקות כיצד הנע עצמך שראובן
זה בורסי ועני ומתו בניו בחייו וזה שמעון בשם ועשיר
ויחיו לו בניו לפניו ואפ' שיעני שמעון ויחזור בורסי
וימותו בניו בחייו וכל זה קרי בעולם ואין שם טבע
בעולם ולא כח מכוכב שגרם לזה האיש שיהיה כך
ולזה לא יהיה כך אלו דברי הפילוסופים ודברי
מחלוקת השני הוא ענין בעלי גזרת הכוכבי ששמעתם
דבריהם ופטיטו הבליהם אצלכם שהם אומרים שאי
אפ' שישתנה דבר זה לעולם ולעולם לא יהיה ראובן
לא בורסי ועני ואין לו בן שכך נתן לו כח מזלו בעת
לדתו ולא יהיה שמעון אלא עשיר ובשם ובעל בנים
שיחיו לפניו שכך נתן לו כח מזלו בעת לדתו ואלו
ב' דברים שקר הם אצלנו בעלי הדת האמתית דברי
האצטגנין שקר מפני הדע שכל אותן ה'בלי' שאמרו

כבר בטלה אותם הדעת הנכונה בראיות ברורות .
 וגם הם עוד שקר מפני קבלת התורה שאם היה הדבר
 כן מה הועיל לה התורה והמצות והתלמוד לזה האיש
 וכן כל איש ואיש אין לו כח לעשות כלום מדעתו והרי
 דבר אחר מושך אותו בעל כרחו להיות כן ושלא להיות
 כך . ומה הועילו הצויים או הלמוד נמצאו לו השפטים
 מבטלי תורת משה רבינו ע"ה יתר על שהדעת מבטלת
 דבריהם בכל אותן הראיות שאומרי הפילוסופי לבטל
 דברי הכשד"ים והכלד"ים ותביריהם . וגם דברי
 הפילוסופים שאומרי שדברי אלו קרי שקר הם אצלנו
 ימפני קבלת התורה ודרכיה שעליה אנו סומכי ובה אנו
 מחזיקים ובדרכיה אנו הולכים . היא שאנו אומרים
 שזה ראובן ושמעון אין שם דבר שמושך זה להיות בשם
 ועשיר זה להיות בורסי ועני . ואפשר שישתנה הדבר
 ויהיה הפך כמו שאומרים הפילוסופים שזה קרי ואנו
 אומרים שאין זה קרי לא דבר זה תלוי ברצון מי שאמר
 והיה העולם וכל זה דין ומשפט . ואין אנו יודעין סוף
 חכמתו של דק"ב לידע באי זה דין ומשפט נזר על זה
 להיות כך ועל זה להיות כך כי לא כדרכינו דרכיו ולא
 כמחשבותינו מחשבותיו . אבל חייבים אנהנו לקבוע
 בדעתנו שאם יחטא שמעון ילקה ויעני וימותו בניו
 וכיוצא בזה . ואם שב ראובן ותקן דרכיו וחפש במעשיו
 והלך בדרך ישרה יעשר ויצליח בכל דרכיו ויראה ורע
 ויאריך ימי זה הוא עקר התורה . ואל יאמר אדם והרי
 רבים עסובן ולא הצליחו אין זה ראיה כי היה להם

עין הנגורם או ייסורי לנחול דבר שהוא טוב מזה .
 כללו של דבר אין דעתנו משנת דיני הבורא ית בבני
 אדם היאך הם בזה העולם ובעולם הבא . ודעתנו עלה
 מעיקרא היא שכל דברי החז"ים בכוכבים שקר הם
 אצל כל בעלי מדע .
 ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים
 מחכמי האמת רבותינו ע"ה בתלמוד ובמשנה
 ובמדרשות שדבריהם מראים שבעת תולדתו של אדם
 גרמו הכוכבים כך וכך . אל יקשה זה בעיניכם שאין
 דרך שגגיה הלכ' למעשה ונהדר אפירכי ואשיגוי וכן
 אין ראוי לאדם להגיה דברי של דעת שכבר נתאמתו
 הראיות בהן ויבעור כפיו מהן ויתלה בדברי יחיד מן
 החכמי ע"ה שאפשר שנתעלם ממנו דבר באותה שעה
 או שיש באותם הדברי רמז או אמרם לפי שעה ומעשה
 שהיה הלא תראו שהרי כמה פסוקים מן התורה אינן
 כפשוטן ולפי שגודע בראי של דעת שאי אפשר שיהיה
 הדבר כפשוטו תרגמו המתרגם ענין שהדעת טובלת
 אותו ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו כי העינים
 הם לפני לא לאחור . וכבר הגדתי לכם את לבי בדב' .
 ועל עסקי המשיח אשר זכרתם שהגיעו לכם דברי
 משמי לא היה כך המעשה כמו ששמעתם ולא
 במזרח היה לא בארץ תימן עמד איש אחד יש לדבר זה
 כ"כ שנה ואם שהוא שלוחו של משיח משר דרך לפני
 ביאתו ואמר להם כי המלך המשיח הוא יתגלה בארץ
 תימן ונתקבצו אנשים רבים יהודים וערביים עמו והיה

מסבב בהרים והיה מטעה אותם ואמר להם תמיד
 בדאו עמי ונצא לקרא המשיח כי הו' שלחני איכם לישר
 דרך לפניו וכתבו אלי אהינו שבארץ תימן כתב גדול
 והודיעני לי משפטו ודרכו וחרושי שחדש להם בתפלה
 ומה היה אומר להם ואמרו לי שכבר ראו מגפלאותיו
 כך וכך ושאלו לי על זה והבנתי כל הדברים והכרתי
 מתוך דברי כתבם שאותו האיש העני חסר דעת אבל
 היה ירא שמים ואין בו חכמה כלל וכל מה שאומרים
 שעשה או נראה על ידו הכל שקר וכזב ופחדתי על
 היהודי משם וחברתי להם כמו שלשה קונדרסי בענין
 המלך המשי וסימניו וסימני הזמן שיתראה בו והזהרתי
 אותם שיזהירו זה האיש שמא יאבד הוא ויאבד הקהל
 כללו של דבר לאתר שנה נתפש וברחו ממנו כל
 הנלזים אליו ויאמר לו מלך אתה ממלכי הערביי אתה
 שתפשו מה זאת עשית אמר לו אדוני המלך אמת אני
 אומר כי בדברי עשיתי אמר לו המלך מה המופת
 שלך ענה ואמר לו אדוני המלך חתוך ראשי ואחר
 כן אני אחיה ואקום ואהיה כבראשונה אמר לו המלך
 אין לך מופת גדול מזה ואם הוא כך אני וכל העולם
 נאמן בודאי שדברך כלם אמתים וטובים ונכוחים
 ושקר נחלו אבותינו הבל ואי בם מועיל מיד גזר המלך
 וצוה ואמר קחו לי תרב ויביאו התרב לפני המלך וצוה
 החתכו את ראשו ונהרג אותו העני תהא מיתתו כפרה
 עליו ועל כל ישראל ונעבשו היהודים ברוב המקומות
 מסון גדול ועד עתה יש שם חסרי דעת אומרים עתה
 יחיה

יחיה ויעמוד מקברו כך היו הדברים ואם שמעתם
 שהגיע כתבי לפאס שמא אות הדברי ששלחתי בארץ
 תימן הועתקו הניעו לפאס וזכר אמרתי לכם שכל
 דקדוקי השאלו שלכם בענין זה כלם שריגי אילן אחד
 הם ואני אצוה לכם בדעתי גרו אילנא וקציצו ענפיהי
 ונטעו עץ הדע הטוב ואכלו מפריו וטובו ושלחו ידיכם
 וקחו גם מעץ החיים ואכלו ותתנו לעולם
 השית ברחמי יזכנו ויזכה אתכם לארות מפריו ולשבוע
 מטובו עד אשר נחיה לעולם אמן כן יאמ"י כרצונכם
 ותאותכם ורצון וחשק נאמן אהבתכם אחיכם החותם
 שנית משה בר מיימק הספרדי זצ"ל
 עוד זאת האגרת לגאון רבינו זצ"ל כדרך מליצה
 שלח אותה לתלמידו החכם רבי יוסף זצ"ל עם המאמר
 הנכבד ספר מורה הנבוכים אחר שתכרו בעבורו הל
 אהבתי אשר נפלאה ותשוקתי אשר כסלי מלאה
 ונפשי המשתההה מנחה היא שלוחה
 וכנפי שחרים ובני עפרים וקלים מנשרים המה
 צירי מנמתי יובילק מנחתי למטה עת הפורת
 בטע נעמן הצומח אשר בצניו נתנו ריח רוקח
 מרקחת מעשה רוקח ומכנף הארץ הריחונו קציני
 וממנו קציעות כל בגדי חזני כריח שדה אשר ברכו
 יי והנו נתמד למראה ותאמה לעינים כגן" כארץ
 מצרים כאהלים נטע"י כארזים עלי מים הכח כיון
 ג א 3 י

לבנון בכל גלות ירושלים אשר בספרד ובכל ארץ
 שנער וכארזים ננער כתפוח בעצי היער ואנכי
 נטעתו שורק כולו זרע אמת לקחת על מים רבים
 והיא כפירות ויגדל ויהי לגפן סודות והנה טלילה
 טללי ארות לכן מלאו קציריה יערות ותעש בדים
 ותשלח פארות אלהים צבאות יפנה לפניו ותהי
 מתנברה ותשרש שרשיה ותהי ערוגה משומרת
 לעשו ענף ולשאת פרי להיות לגפן אדרת ויתן פרי
 בעתו ולא יגולו עליו ולא יבא חום אליו יזל מים
 מדליו וכנתו תמיד תהי נכונה ונצני יעלו שנה
 אחר שנה יפרח כשושנה ילכו יונקותיו כלה
 וערמק וישלח נזיריו עד שגיר ותרמק ויך שרשיו
 כלבנון ויגן אלוה בעדו ורחק קדים לא תמעידו
 ויהי כזית הדוד ורית לו כלבנון זאל ידו בו בני מרי
 ויהיה עומד ביופיו ולא יקדחו קרו וכשנת בצורת לא
 ידאג ולא ישיש מעשות פרי ורחק אלהים תרחק עליו
 רחופה ולדשנו תגיפהו תגופה ויהי פריו למאכל
 ועלהו לתרופה ובשפר עפייה ואנביה ישתען כל
 יתבי ארעא ובאילן חייא יהא ביני כל אעא ורומיה
 ימטא לשמיה וחזותיה לסוף כל ארעא ומשלי זה
 וכלי חידתי וסוף ענין מלתי ואשר אליו שמת
 דברתי על דבר הבן אשר נתן לנו ומשיב נפש אין
 ומתחכמוני קנה כלי זין ובאהלי תושיה קם כגבור
 מתרוגן מין בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ובעת
 אשר במערב כל שמתה ערבה וכל מקש יי נחבא

ואור ישראל שם כבה בית יוסף להכה כי הוא מאיר
 כקהל מדינת ארם צובה ויזרח להם ולכל ישראל
 באפלה וילכו לאורו בדרך סלולה ויאר את הלילה
 וכאשר על כפים כסה אור ויהי לעת ערב יהי אור
 וידעו בוישבי עלטה קוה תורה ויבינו בדת אשר
 הורה כאשר הבינו יושבי נהרה כחשכה כאורה
 לכן התורה לך תשחר ותוביש כל אשר בה יתגחר
 ותמהר תפלה ולא תוזר יוסף יי לי בן אחר גם אני
 אענה איתה כדברים האל שישו ושמתו כי יש לך
 דורש ושאל ברוך אשר לא השבית לך גואל אני
 משה ומדברך הנאה יששני ולא הבתך יעוררני ואם
 לא ישנתי וממנה לא התעלמתי ובשבתו ובקומי
 בך אהנה ובאהבת דרכיך בטובי אשנה ואדיע לכל
 קהלי יומי ולילי כי אתה חלקי מכל עמלי ושכלך
 וכינתך אדיע בכתיים לחכמי יודעי העתים וכשרך
 וצדקתך אדיע במרץ לקדושי אשר בארץ ובחכמת
 גיבך אערוך ואדין לפני כל יודעי דת היין בך
 אתפאר לישראל ויהודה בכל קהל ועדה לכן רב
 אנשים תקעו באהבת ברייתך כפים והתאוו לראותך
 כתאות כפלים ושמן גדול לשמע אזנים ויעבור
 בכל ארץ מצרים והוסיף חבתם ואשש אהבתם
 והרבה תשוקתם כתבך הבהיר אשר בכל קצוות
 ההוהיר מה נעמו לשמע אזני ויפיפו טוריו בעיני
 והשתעשעו בענייניו רעיוני ואפרוש אותו לפני
 ויתמהו מצוות לשונך כל גבוני ויתפארו בך זקני

ורחמי וישימו אותו נזר ועטרת ויפיה תפארת
 ולדברי הדין עוד אותו כל עורך ויקראו לפניו אברך
 ויעלה על לב השמי ונתן אותו על כל ארץ מצרי
 כי הסדיך הכניס וחכמתך ובינתך הדיע ולסרוק
 סודיע מי זה אשר אל לשון עבר כוסף יבין כתיבה
 אשר חמדיה אסף אשר יוסף מה רבה שמחתי
 ועצמה רנתי בשמעי כי בנת בספרי חכמי איתני
 ובדברי קדמוני וכי היה לך יתרון ברעת ובחשבו
 ותשקיף ותופיע על מסלות הרקיע וכי נכספה
 נפשך להבין שביליו ולמנו הייליו ומוצאם ומובאם
 וסדור צבאם ועקרבו ושורו דליו ואריו ונשתו חקו
 בארץ ומשטרו וגבהו ורמו וסביבות לילו ויומו
 וארכו ורחבו ועובי גבו ואמנם כי נפש חכם תבקש
 לך גדלות ורוח מבין תדרוש לעלות למעלות
 גדלות ומצבות גבולות לכן תאכה לזאת נפשך
 ויהמו קרביך הטיבות כי היה עם לבבך אהים יגלה
 לך מצפוני החכמה וישר לפניך הדורי המזמה
 ותתעדן ברוב תבונה ותעדה עדים וירחיב לבך כים
 ויגדיל ויוסיף לך בחכמה חלק בכורה פי שני ובהבנת
 סתרי תורה כפלים ויפתח יי לך את אוצרו השוב את
 השמים ויביא אותך אל חדריו ויודיעך את סדריו
 וידריךך בדרכיו ויאלפך הלוכיו עד אשר יעצור
 מדעך בתקופתו ובנשייתו חמתו וברוכסי נלגלי
 נוגה והכוכב הזורח ובמעגלי הירח ובנבהי שחקים
 מאדים ומענלו ופנישת צדק לשבתו במסלולו

ובכוכבי עט במלך בימה ומדת קצו אדמה עד
 אשר לבך יבין וישא את כל מעשה יי הנדול אשר
 עשה ויסוכנתו יבוננתו לעשות מעשה ועתה בני
 שמע בקולי ובנה במילולי אם תכין לבך ומרשיו
 להרכי חכמי הזמן וקדשויו ותמטך אתריהם ותדמה
 במפעליה ותאכל ממועמייהם אז תמצא כל הפצין
 אם תנחה אחרי וקום יקומו דברי ובכל זאת בספר
 תורת מרעה דרוש וממנו אל תפרש ותן לו מזמך
 רבו וטובו אולי בתדר מחדריו תבא כי הוא המלך
 אשר מלכי יזה והוא המטמן והכל מלכדו רזה
 וממנו מתזה שדי תתזה טוב אשר תאחה בזה ואל
 תנת ירך גם מזה ואם הודעתני מחמד גפשיכי זאר
 היא עבודתך ומלאכת יי מלאכתך יודע אני כי
 הלכות נמשכים באותן המהלכים אשר נתתי לך
 מבורכי וסדרתי לך שלחן ערוך במאמר הנכבד ספר
 מורה הנבוכי אשר חברתיו בעבודך ובגללך וגם אם
 הם מעט לדומים לך הוא מרגליתא דלית לה טימי
 ובהשתכלך בו בעיקן דק כראוי אומר עליך זה יעצור
 בעמי ועל כל זה על כן אנכי מצוך לאמר את אורח
 התורה תשמור כי הוא הדרך אשר דרך כל חנה
 והוא סלם המתזה אשר ממנו נבדל כל בזה הנמצא
 בזה יי אהים צבאות ידריךך בדרך נכונה אשר משה
 רבינו עשה הדריכנו ועתך בארח החיים אשר הראנו
 ויעזרך על כל מצותיו אשר צונו ויתן לך חלק טוב
 במדע כהימן כלכל הדרדע וכלל כל הברכות

תאסף תבאחה לראש יוסף ויטה לך כבוד שלום
הואה כל נעלים עד תאות נבעות עולם ותאות משה
בר מוסך מבני גלות ירושלם אשר בספרד זל

אגרת החכם וכינו שמהאל אכן תבון זל לגאון הרב
רבי משה בר מיימון זל

אל ארץ איש האלהי החכם הגדול הרופא המעולה
הרב המובהק הגאון המופלא הפלוסוף האלהי
השר הנכבד הידוע טוב מרנן ורבנן איש האלהי יחם
ונשא וגבה כן היה המובהק מרנן ורבנן מיימון זל שלום
אדוננו ונאנו ושלום תורתו התמימה ושלום חכמתו
השלימה ישנא כרצון הצעיר בעבדיו הנכסף להתחבר
לאחד מתלמידיו הכותב להודיע לכבודו כי הגיע ליד
עבדו כתבו דיק עלי מכל יקר הכתו בהצי היון וכמעט
יצאה נפשי בשורותיו הראשונות רפדוני שורותיו
האתרוגות נמצאי בפיהם רפאת אדוננו מחוליו
הארך אשר נשא כעון כלונדרי אנו כפרתו וכפרת
חליו ומאז נשאתי עיני מצפה אל כתב מבשר כי
עלתה ארוכה ומרפא ואני תפילתי תמיד א לי להתלץ
עצמותי ולדאריך בשלהי ימותי

חן אפער פי מיתל למלקוש תשובותי הברורות
ואמרותי הטהורות על זל אשר שאתי מכבוד
חכמתו בכתבי הקדומים בשלשת חלקי המאמר
הנכבד מורה הנבוכים ואירא מהוסף שאלותי פן

אשריה מאד על כבודו רק שאלה אחת היא כלבי כאש
בערת עצורה בעצמותי עוררה לי פרק את מן הפרקי
האתרוגים מן החלק השלישי הבאים באתרוגה אוסף
לשאול מכבוד אדוננו גם בה מבוכתי הגדולה עם יתר
השאלות הקדומות ועדקה תהיה לו מעם אלהי
וכן אני שולה את שלשת חלקי המאמר אשר אתנו
העלולים המגיעים משם אשר מהם העתקתי אשלחם
אל כבוד אדוננו מנקש מכבודו לצור לקצת תלמידיו
להגיהם בדקדוק גדול פעם ושתים עד שיהיו בטוחי
שלא נשאר בהם טעות ויחתום אדוננו בהם אחר
שיתאמת לו טוב הנהתם ויצוה אז לשלחם אל התלמיד
הנבון המשכיל רבי אברהם הכהן שצ אל אכסנדריא
וידעתי כי הוא בחסד ישתדל לשלחם אלינו על יד
אחינו היהודים ההולכים לשם תמיד כי גם כן נמלני
חסד להשתדל בכל אשר שלחתו לעשו שם וכל שכן
שישתדל אם יבא לו כמו מצות אדוננו ירום הודו

לא נמנעתי להטריח אדוננו גם בה כי ידעתי כי ייטב
בעיני כבודו להסיר עולה מאהלינו וגם לנבי לא
ישקוט ולא ינח עד דעתי מאם ההוא מוגה כי מי יוכל
לבטוח בעצמו בשגיאת ספר שרבו שגיאותיו מספור
ואפילו אם היה המעיין חכם היו נשמטין לו מקומות
רבי כל שכן למי שלא הרית רית חכמה ואשר יראה
אדוננו בחלק השלישי קצת הנהות בקצתו הנהתים
מנוסתא שנית שהגיע לידי מקצת החלק ההו לא הית
מוטעית כראשונה כי הראשונה כאשר חודעתי אל כבוד

אדונינו נראה ממנה שנכתב מספר כתוב ערבי או
 מספר שנכתב הוא מספר כתוב ערבי ולזה רבו טעיותיו
 כאשר יראה בה אדונינו ואני בקצת השניאו ששיערתי
 בהן הייתי מציין בחוץ בדיו ובקצת הייתי מעביר צפוני
 בגליון כנגד השטה שבה השעו שבקצתה אין בה ציח
 כלל ומחסד אדונינו לצוות על המנייה שלא יגדו מכל
 מה שימצאו בספרי אפילו אות אחת אך יגיהו מבחוץ
 לא על ידי גדר וצינו היטב המקומות כדי שלא ישאר
 לנו ספק במה שיגיהו ויטיב השם לשוב ולמטיבים
 מפעליהם ולישרים כלכותם ובמעלליהם ושלום
 ישבת אדונינו גאוננו הטהורה ושלום תורתו הברורה
 ושלום התלמידים וכל החכורה היקרה ושלום גור
 המשרה אדוני וכן אדוני וכל הנספחים אל בית
 אדוני וגאוננו ישנא ויגדל כרצון אחד מעבדיו הקטנים
 שמא אל בר יהודה אבן תבן זצל

עוד זאת האורת לגאון רבי זצל שלח אותה לחכם
 הנכבד אבי המעתיקים כבוד רבי שמאל בן
 החכם רבי יהודה אבן תבן זצל היא כתב תשובה על
 שאלותיו כשהודיעו שהעתיק המאמר הנכבד ספר
 מורה הנבוכים מלשון ערבי ללשון עברי והודיע לו
 בהעתקה הזאת וזה לשונו

לפי שכלו יהלל איש וגו' הניעו אלי אני משה בר
 מיימון הספרדי זל כל כתבי התלמיד החשוב

היקר המשכיל המבין נזר החלמידי צבי החכמי כבוד
 החכם ר שמואל בן החכם רבי יהודה אבן תבן הספרדי
 זצל ומקודם שני שמענו שמעו השר הנכבד החכם בר
 יהודה אבן זצל הודיענו ברב חכמותיו וצחות לשונו
 בלשון הגר ולשון עברי מפי אנשים חכמים וידועים
 מאנשי עיר זרנאטא יא שהם מבני אלפכאר ומהם
 הזקן אבן מתקא גם איש חשוב נכבד חכם מחכמי
 מדינת סולידולה בא הנדה וספר לנו בכבודו זצל וכן
 כשבא אצלנו היקר הנכבד החכם כבוד רבי מאיר
 תלמיד הרב רבי אברהם בן רבי דוד זצל הרב הגדול
 שבפשיק'רש יא וגם היה לומד אצל החכם הרב רבי
 אברהם בן עזרה זצל גם הוא ספר לי אודות החכם
 הנכבד אבן זצל הודיע לי כל הספרים שהעתיק
 מספרי הדקדוק ומספרי החכמו ולא ידעתי שהגיה בן
 וכיון שהגיעו אלי כתבין בלשון העברי ולשון הערבי
 והבנתי עניינין חיופי ציורין וראיתי המקומו שנסתפקו
 לך במאמרנו הנכבד ספר מורה הנבוכים והמקומות
 אשר הרגשת בהם כשבוש הסופר אמרתי אז כאשר
 אמר בעל השיר הקדמוני לואת אבותיו ידעו אז
 אמרו היא מעלת האב לבן נוסעת ברוך מי ששלם
 משכור החכם אבן זצל ונתן לו בן כזה ולא לו בלבד
 לא לכל החכמים כי ילד יולד לנו בן נתן לנו ובאמת
 כי הוא פרי צדיק עץ חיים וטוב העץ למאכל וכי תאזה
 הוא לעיני ונתמד העץ להשכיל וכבר הוביל לנו
 מפריו תשורה ואוכלה ותהי בפי כדבש למתוק

יפה שאלת בכל אשר שאלת וכל המקומות אשר
 שערת בהם חסרון תיבה או תיבות כך הוא
 וכבר פירשתי לך כל הדברים בלשון ערבי בסוף כתב
 זה והודעתך כל עניניך וגם הספרי שתתעסק בקריאת
 ותניח זולתם לך נודאי ראוי והנך להעתיק מלשון א
 לשון לפי שלב נכון נתן לך הבורא ית' להבין משל
 ומליצה דברי חכמים וחידותם והכרתי מדברך שלבך
 ירד עד עומק הענין ויגלה לך מצפוני הסודות והנה
 ביארתי לך בלשון עברי איך העשה ככל ההעתיקה תן
 להכם ויחכם עוד חכם בני ושמה לבני גם אני חייך
 שבשעה ששמעתי כל דברך וראיתי יופי מאמרך
 והבנתי עומק ציוריך ודעת שפתך ברוח מללוי מאד
 שמחתי ותמהתי למציא בן להכם כזה הויספתי תימה
 היאך יהיה טבע בן שנולד בין העלגו כן וירדוף אחרי
 החכמות ויהיה מהיר כל כך בלשון ערבי שהוא ודאי
 לשון עברית שנשתבשה מעט ועוד היאך יבין דקדוקי
 הלשון בענינים עמוקים אין זה כשרש מארץ ציה הא
 ית יאיר עיניך במאור תורתו עד אשר תהיה מאוהביו
 כצאת השמש בגבורתו אמן כן יאמ' והניעו כתבי
 הישיבה הנשאה הנכבדת המשכללת יתמיד האל ית'
 מעלתה ויוסיף תמיד הצלחה על הצלחתה
 וחכמה על חכמתה ועמדתי על כל מה שנסתפק לך
 בהעתיקה וראיתי כל המקומו אשר טעה בהם הסופר
 וידעתי הדקדמות מהם והפרקים אשר לא נתבאר לך
 עניינם הבנה שלימה ובקשת פירושים

ואני אבאר לך הכל אח' שאזכור לך כלל אח' הוא
 שכל מי שירצה להעתיק מלשון א לשון ויכוין
 לתרגם המלה האחת במלה אחת גם כן וישמור גם כן
 סדר המאמר וסדר הדברים ישרה מאד ותבא העתיקתו
 מסופקת ומשובשת ביותר ואין ראוי לעשות כן אבל
 צריך למעתיק מלשון אל לשון שיבין הענין תחלה
 ואחר כך יספר ויפרש במה שיוכן ממנו הענין והוא
 בלשון שהוא ויבאר היטב ואי אפשר לו מבלתי שיקדים
 ויאמר יספר מלה אחת במלו רבות ויספר מלות רבות
 במלה אחת ויחסר תיבות ויוסיף תיבות עד שיסדר
 הענין ויבאר יפה ויובן הלשון לפי הלשון ההוא
 אשר יעתיק איה וכן עשה חנין בן יצחק בספרי גא' ונס
 ועשה יצחק בנו גם כן בספרי ארס' ויעל כן באו כל
 פירושיהם מבוארים ביותר ולכן ראוי לנו שנתעסק
 בהם לבדם ונבין זולתם כן ראוי לישיבה המעולה
 לעשות בכל מה שתתרגמהו ותעתיקוהו לאדוניהם ההם
 הנכבדים ועיני העדה הבורחים באמת השם ית' יהוד
 בהם שאר קהלות חכמי ישראל ויעזרך וירבה שכרך
 והנני מתחיל עתה להשיב לך על כל פרק ופרק
 ולפרש לך מה שבקשרת פירושו ולזכור לך
 הנוסחא האמתית וההעתיקה הראויה אשר תגיה בה
 הנוסחא ההי' המושעי על סדר מה שבא בכתבך החלק
 הראשון גם את השני גם את השלישי ובורא עולם
 ית' יודע איך כתבתי לך השיעור הזה ואני בורח מבני
 אדם מתיחד ומתבודד במקו שלא ירגישו בו ואני פעם

נסמך לכותל ופעם כותב ואני שוכב לרוב חולשת
הגוף כי חלוש כחות הגוף מחובר אל הזקנה אני
ואמנם מה שזכרת מענין בואך אצלי בוא ברוך יי
ומכבוד שבנאים ואני שש ועלו ושמת בזה
ודפץ ובסוף ומשתוקק לחברתך ותאב ומתאה לראות
פניך הנעימים יותר משמתך בי ואף על פי שיקשה
עלי רבנד סגנת הים ואמנם אודיעך ואיעצך שלא
תסתכן על עצמך כי לא יגיעך מבואך אלי זולת ראות
פני ומה שתניעהו מכבודי כפי יכולתי אמנם תועלת
חכמה מן החכמות או להתייחד ולהתבודד עמי אפילו
שעה אחת ביום או בלילה אל תוחיל בזה כלל כי תוכן
ענייני כמו שאספר לך אני שדכן במצרים המלך שוכן
באלקאיריה ובין שני המקומות שני תחומי שבת ולו
על המלך מנהג לכבד מאד אי אפשר לי מבלתי ראותו
בכל יום בתחלת היום אמנם כשימצאהו חולשה או
יחלה א מבניו או אחת מפלגשיו לא אסור מאלקאיריה
ואני רב ימי בבית המלך ואי אפשר לי גם כן מפקיד
אח או שני פקידיו חלו ואני צריך להתעסק ברפואתם
כללו של דבר כל יום ויום אני עולה לאלקאיריה
בהשכמה וכשלא יהיה שם שום מכשול ולא יתחדש
שם שום חדוש אשוב למצרים אחר חצי היום על כל
פנים לא אניע קודם ואני מת רעב ואמצא האכסדראות
כלם מלאות מבני אדם גוים ויהודי בהם חשוב ובלתי
חשוב ושופשי ושופשי ואהבים ושונאי ערב רב ידעו
את עת שוכי אוד מעל הבהמה וארחץ ידי ואצא אליהם

כג
לפייסם ולרצותם ולחלות פניה כדי למחול על כבודם
להמתין אותי עד כדי שאוכל אכילת עראי והיא מעת
לעת ואצא לרפאתם ולכתוב להם פתקות ונוסחאות
רפואות חלייהם לא יסור הנכנס והיוצא עד הלילה
ולפעמי באמונת התורה עד סוף שתי שעות מקהלילה
או יותר אספר להם ואצום ואדבר עמהם ואני שוכב
פרקדן מרוב העיפות וכנס הלילה ואני בתכלית
החולשה לא אוכל לדבר סוף דבר לא יוכל אחד
מישראל לדבר לי או להתחבר ולהתבודד עמי זולת
יום השבת אז יבאו כל הקהל או רובם אחר התפילה
אנהיג הצבו במה שיעשו כל ימי השבוע ויקראו קריאה
חלושה עד הצהרים וילכו לדרכם וישבו קצתם
ויקראו שנית אחת תפלת המנחה עד עת תפלת מעריב
זה תוכן ענייני היום ולא ספרתי לך אלא קצת מה
שתראה אם תבא בעזרת האל ית וכשתשלי לאחינו
פירו והעתק מה שהתחלת בו שאחר שהתחלת במצוה
תגמו אותה ואחרי כן בא תבא ברנה על דרך הבקור לא
לקבל תועלת הלמד כי יצר זמני מאד ומכאן ואילך
כתב לי בלשון ערבי כל מה שייעד להודיעו תשובות
על שאלותיו וביאור כל הדברים המסופקים ששאל
ממנו וצוה לו לחזק את בדיק ההעתקה ולהניח הספר
ואחר כן הודיעו כלל הספרים שיתעסק בהם בלמוד
החכמות והזהירו מספרים שלא יפסיד זמנו בהם ולא
יתעסק בלמידתם ובכלל דבריו אמר לי זה לשונו
וזהו שלא תעייז בספרי ארסטו אלא בפירושיהם פי

אלסכנדראו פירוש תמסטיוס או באור אבן רשד .
 אמנם הספרי אשר זכרת לי שהם אצלך ועמך מהם
 ספר התפוח וספ בית החוב כלם הזיות ורחוק
 הדברי האלה השני ספרי הם מכלל הספרי המיוחסים
 לארסטו ואינם לו . וספר חכמה אלהית שחבר אלראזי
 הוא לו אבל אין בו תועלת לפי שאלראזי היה רופא
 בלבד . וכמו כן ספר הנבולים וספר היסודות שחבר
 יצחק הישראלי גם הם כלם הזיות ורחוקות הדברים כי
 יצחק הישראלי גם הוא היה רופא בלבד . ואמנם ספר
 העולם הקטן שחבר רבי יוסף הצדיק לא ראיתיו אבל
 אני ידעתי את האיש וארז שיחו והכרתי ערך מעלתו
 ומעלת ספרו כי בלא ספק הנהיג בו מנהג בעלי ה
 התארים . ובכלל אומר לך לא תתעסק בספרי מלאכת
 ההניק לא במה שחבר החכם אבונצ'ר אלפראכי לבדו
 כי כל מה שחבר בכלל ובפרט ספר ההתחלו הנמצא
 שלו הכל סלת נקיה ויתכן שיבין וישכיל האד מדבריו
 לפי שהוא היה מופלג בחכמה . וכמו כן אבונכר בן
 אצ'איג חכם פילוסוף גדול דבריו וחבוריו כלם נכחו
 למבין ישרים למוצאי דעת . וספרי ארטטו הם הם
 השרשים והעקרים לכל אלו החבורי של חכמות ולא
 יובנו כמו שזכרנו אלא בפירושיהם פירוש אלסכנדר
 או תאמסטיוס או ביאור אבן רשד . ואמנם זולתי חבורי
 אלה הנזכרים כמו ספרי בנדקלוס וספרי פיתאגורס
 וספרי הרמס וספרי פורפיריוס כל אלה הם פילוסופיא
 קדומה אין ראוי לאבד הזמן ולהעבירו בהם . ודברי

אפלטון רבו של ארטטו בספריו וחבוריו הם עמקות
 זמטלים . הם עוד ממה שיספיק לו לאדם משכיל
 זולתם לפי שספרי ארטטו תלמידו הם שיספיקו על
 כל מה שחבר לפניהם . דעתו רל דעת ארטטו היא
 תכלית דעת האדם מלבד מי שנשפע עליהם השפע
 האלהי עד שישיגו אל מעלת הנבואה אשר אין מעלה
 למעלה ממנה . וספרי עלי אבן סינא אף על פי שיש
 בהם דיוק טוב ועיון דק אינם כספרי אבונצ'ר א פראבי
 אבל ספריו מעילים והוא גם כן איש ממה שראוי לך
 להתעסק בדבריו ולהתבונן בחבוריו . עד כאן הנה
 הישרתיך הזרתוך למד שתענין בו ולמד שתטריד
 שכל נפשך היקרה . ושלומך ידידי . בני ותלמידו .
 ירבה ויגדל . וישע יקרב לעם עני הדל . כתב משה
 בר מיימון הספרדי זל . ביום שמיני לתשרי את קיא
 לשטרות ושלוים .

זאת האגרת כתבה הרם במזל בלשון קדר העתיקה
 החכם רבי שמואל אבן תבון זצל בלשון קדר .

זה קצת מכתבי הרם במזל לתלמידו רבי יוסף ברבי
 יהודה זל .

כבר העיד בתם על מעלו מדות ואזהרה וצווי יתחי
 על כל בעל שכל שייתכוין אל כל דרך הישרה
 וילך בה . אמר ממה שתדעוהו שאיני מסופק בעניין מן
 העניינים שכך חשבתי שיהיה ונתאמת אצלי שאותם

הדברים כך אירעו בלא ספק אבל מדותי עתה אינם
 כמדות הבן הנחמד השם יחיהו זה כי אני היום הכת
 לאל יתעלה כבר הכניעוני השנים המקרים מצורף
 אל זה מה שיהיה בהו העיק השכלי והחכמו האמתיות
 ועוד כי אני סודל על כבודי ומותר על עלבוני הרבה
 והכן השם יחיהו לא יוכל על זה ולא יסבול על אותם
 היגונות לפי רתיחת מזג המיית הבחירות
 ושמע ממני אלו הכללים שאומר לך דע כי
 אני לא חברתי זה החבור כדי להתגדל בו
 בין היהודים ולא שיבא לי מזה התפארות
 השם יתבר ידע כי לא טרחתו בו ראשונה אלא
 לעצמי ולגפשי שאנוח מן החקירה ומן המשא המתן
 ומלבקש מה שאצטרך אליו ולעת הזקנה ולשם ית
 שאני חי השם ית קנא קנאתי ליי צנאור וראיתי
 האומה בלא ספר מחוקק שלא יהיה בו לבד עין אמת
 בלי מחלקת ולא שבושי ועשיתי מה שעשיתי לכבוד
 השם ית לבד וזהו כלל אחד וכלל שני כי אני
 ידעתי ונתאמת אצלי בעת שחברתי כי יפול זה
 החבור בלא ספק ביד אנשים רעים קנאים ויגנו ופיזו
 ויפתיחו מעלתו ויראו בו גנותם או קוצר עיונם בו
 ולכסיל הגולם אשר לא ידע ערך מה שנעשה בו
 ויתשבו מעט התועלת ולמתחיל המבהל המשובש
 הדעת יקשה עליו ממנו מקומות אשר לא ידע להם
 עיק או תקצ דעתו ויד שכלו מלדקדק מה שדקדקתי
 ולמי שהו בעל דעת לפי סברתו ומחשבתו יתפוש עלי

בו ממה

בו ממה שנכלל בו מעיקרי האמונה ואלו הם הרוב
 ויפול בלא ספק לשרידים אשר יי קורא על האמת ועל
 הצדק ובהשתכלות ובטוב העין ויכירו וידעו ערך מה
 שעשיתי וטרחתו שאתה האחד מהם ואפילו לא יהיה
 לי בזמני זה וזולתך די לי כל שכן שכבר הניעוני כתבי
 חכמי צרפת וזולתם בשמות למקומות מאות שנתפשט
 אצלם ותמחו על מה שנעשה ומבקשים ממני ושואלי
 השלמתו וכבר נתפשט בקצה היישוב וכל מי
 ששמע בו מאתם אשר לא ראו אותו מתאווים לו וכל
 זה אמנם בזמני זה אבל אני יודע בדאי כי בזמנים
 הבאי כשתפול הקנאה ובקשת השררה יתאו כל בני
 ישראל לו לכדו וינח זולתו בלא ספק חוץ ממי שיבקש
 דבר שיעבור בו זמנו ואף על פי שלא ישיג האיש ההוא
 תכלית ענין המבוקש זה כלל שני יחייב שיהיה
 לי במה שלא אתכוין בו כלל שלישי אין זה החבור
 גדול מתורת משה רבינו ע"ה שהיא מהשם יתע שהיא
 מישרת כל נברא ותורה לו האמת ואף לכלל האומות
 ולא ידמה לדברי הנביאי ועם כל זה דרשו אותם קצת
 הגוים קצת ואפי' מבני עמנו ולא יסכל ערך זה החבור
 אלא מי שהסכיל בדברים האלהיים כל שכן זולתם
 ואם ישם האדם מנמת פניו שיכעוס ויקצוף על כל מי
 שיסכל האמיתיות לא ימנע באמת מן הכעס תמיד או
 אחשוב שהוא יהיה בלא ספק כל ימיו מכאובים וכעס
 ענינו ואין זה ראוי הכלל הרביעי שאספר לך קצת
 מדותי ואעפ שכבר השתכלת בכלם כשהיית עמי

ד א 4

דע כייש הנה עמי בעיר אנשי אש אין להם שם כלל
ואפי' בעיר ולא מעלה ולא יכולת ותניע להם מן
הקנאה התירו שלא רצו להביס ולא לעיי' בזה החבור
הגדול כלל ולא ראו אותו לעולם כדי שלא יאמ' עליהו
שקבלו תועלת בתכור פלו' והם כפתו' מעלה מזה מאד
בלמוד ובחכמה והם הולכים בשרירות לבם כמו שאר
המין העם הפחותי' והם עם הזמן מנששים קיר כאשר
מנשש העור באפלה ואף על פי כן איני חושש עליהם
ולא משנית איהם וכיצד יתמה הבן הנחמד בהנהגותו
בכמו אלו המדורח וכל שכן למי שגדל על זה הדרך
מקנותו ואף על פי שאין בזמנו ובמקומו כמותו
עם טוב הקנה המעלה המשתפחה ומיעוט ההבנה
ההשתכלות באותם המקומות והצטרכו לבני אדם
ושישים לבם ויכניס במחשבתם אותם העניינים
המהכילים החכונ' המופסדות וכל שכן שכל בני אדם
מסתכלי' ומצפי' לדב' שישמע מן הישיבה או ההתפארת'
בשם לבד ואתם ההבלים שנתאמת להם בטבע
וכיצד יתשוב הבן החשוב שהו' הגיע למדרגת השלימי'
ושיכיר בעצמו שהוא חסר ויעקור כבודו וכבוד בית
אביו זה מה שלא יצויר בכמותו ולא במי שהוא יותר
שלם ממנו ממי שקדמו ואני מאמת שכל
מה שנתפרסם שמי לשם יותר יכריתו צורך הזמן לו
להולכים אחריו ולכל מי שרוצה שתהיה לו גדולה
ושררה אצל ההמון שיסתירו חבריו זה ויראו עצמם
שהם יותר חכמים ושלמים ממה שיצטרכו לעי'ן בני אדם

יסתירוהו ככל יכולתם ויראו עצמם שאלו רצה אחד
מהם להשתדל ולהכבד יותר חבר טוב וגדול ממנו היה
עושה ומחבר במהירות ואם הכריתו הזמן הענין
הצרכי' לדבר ולומר שאיני בעל דת ולא בעל מעשי'
טובים יאמר זה וכל זה כולו בני' חי' ושם ית' לא יזיקני
ולא יכעיסני ואפילו ראיתי' בעיני' ושמעתי' באזני' או
עשה לפני' לא הייתי' חושש אלא אדרבה הייתי' נכנע
אליו ומשיבו דברים טובים נאים ורכים או אשתוק או
אשיב לפני' הענין דברים נאים ודברי' ענה כפי הצורך
והשעה כי מה שהסכיל מן האמתיות יותר גדול מזה
הרכ' מאד ואני לא אנצח לעצמי כי כבוד נפשי ומעלת
מדותי אצלי יותר כבוד משאנצח הפסילים בלשוני'
וכדבורי' והאי צורבא מרבנן קודשא בריך הוא תבע
יקריה אבל הבן השם יחייהו הדין עמו שיתקבל בזה
שאני אביו ורבו ואיני יכול לסבול העלבון אבל חרה
לי ששמת בלבך להתעצב על זה ואתה כשתלמוד
בעיה ותדרוש ותחקור ותבין מה שתתחייב להבין ותטיב
העין ותסתכל בלמודך וגם תועיל להולתך יהיה יותר
טוב לך ממה שתעמוד להתנכר ולהתנצח כנגד אלו'
אמנם זה מר זכריה הוא איש גדול מאד הרבה בעיני'
וכבר למד מעצמו ושרח באותו המשא והמתן והפידוש
ויחשוב שהוא יחיד בדורו שהגיע אל התכלית וכבוד
הבן יודע כי חי' השם יתבר' שגדולי' חכמי ישראל אצלי'
במקום שאכיר ערך מעלתם מדבריהם ומחבוריה וכבר
אמרו דבר קטן הוי' דאביו ורבא ואם הוא זה אצלי' דבר

קטן כי צד אשגית ואטי' לב לאיש עני מסכן שאין עני
 אלא מדעת ובאמת הוא סכל בכל דבר והרי הוא כקטן
 בן יומו אצלי אבל היה עמו כפי סכלותו ולא הכלבולי
 שהוא מבלבל והקושיות שהוא מקשה הם כלב בפי'
 המשנה אבל אני אתקנם בעה במקומותם והשית
 יודע כי רובם הטעונו בהם המשכי אתר דברי הגאונים
 כמו רבינו נסים זל במגלת סתרים ורב חפץ נע בספר
 המצות וזולתם ממי שאחוס על כבודם לזכרם ואפי'
 אם הייתי אני האומר לא אתפאר כי באתי בתכלית
 השלימות האתרוק זה דבר אחד ועוד שלא אתפאר
 שלא טעיתי מעולם לא אדרבה מה שנתבאר לי זולתי
 מה שחברתי ומה שכתבתי הן מעצמי הן מזולתי אחזור
 בו ממנו בכל דבר בין בחבורי בין במדותי ואפי' בטבעי
 וכבר הניעני כתבו בענה גדולה והתנצלות וכמו
 כן בא אלי כתב שני מאש הישיבה ואני יודע תכלית
 אלו העניים כולה ושכונתם התשובה ומה שארצה
 מכבוד הכן הנחמד שלא תשי זה האיש בעל מתלקתך
 אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן והשם יצילך ממי
 שהוא גדול וחשוב אצל עצמו ואצל חבריו ואם אין לו
 מעלה ולא גדולה וחשיבות על הדך האמת אבל מה
 שאיעצך שתכבד אפילו כל מי שהוא קטן אצל עצמו
 ואפילו אצל בני אדם אמנם מה שהקשה עליך על
 שהגדיל לדבר ושלח לשונך עליך בכתבו תלילה לך
 שיקשה עליך זה ואין צורך לך באמרך אנה דין זה
 האיש ודתו כי זה והדומי' לו ממי שהוא יותר גדול ממנו

ממי שקדםם אין הדין והדת אצלם לכד שיברח מ
 מהעבירות הנזולות כמו שהוא אצל שאר המון העם
 אמנם חיוב המדות הטובו לא יחשבו ולא יסברו שהוא
 מן הדת והדין ולא ידקדקו עוד בדבריה כאשר ידקדקו
 אנשי העיין והענה ואנשי ההכנעה ואנשי החכמה
 השלמים ורוב אנשי הדת מאלו בעלי השררה כשיבוא
 לפניהם דבר שהוא תלוי בשררתם ובחשיבותם יפסיד
 ויאבד כל הענה וההכנעה ואין כל אחד מהם מבקש
 שיהיה כהנינא בן דוסא ופנחס בן יאיר ואין כל מי
 שאינו באותה המדרגה יאמר עליו שהוא מעט הדין או
 אין לו דת ובכלל אני מבקש ממך
 אם אתה תלמידי שתלך בדרכי ובמדותי הוא הטוב
 לך שיקללך ולא תקללם ותהיה מן העלובים ולא
 מן העולבים ואל תשליך דבריך והשתכל לטעם יתברך
 תחלה ואתה תכב בעל דעת ובעל דין ודתי וקרוב
 לשלימות ואמנם מענין המאמר תמדת מן הכן
 כי צד שלחו אלי שנקח ממנו ראיה על מיעוט הכנתו
 וחכמתו מה אתה סבור שאחשוב לו או לגדול ממנו
 שהוא משיג דבר ומשיג תכליתו לא שהוא כמו זולתו
 מהביל כמו שמהביל כל דרשן והשם יתבר יודע כבר
 תמתי כי צד רצה לומר אותם השגוענות ואותם ה
 הכלבולים מצורף אל זה שהם דברי צחוק והתיל אבל
 נתביישתי מזה העט שהידה מספיק לו לזכור ענינים
 וראיות בענין מאה ברכות ובברכת מי שראה קברי
 ישראל היה יותר טוב לו ממה שידבר בענין הנפש ועיין

הפלוסופי וראיותיהם וסברתם . אבל יהיה בטה עם
מי שהוא גדול ממנו אצל עצמו ואם אין לו מעלה על
דרך האמת שיהביל יותר מאלו ההבלים ואין ספק כי
הוא העתיק בלבו לי זולתי .
וכבר הניעני אגרת מארץ תימן בכמו זה הענין שזכר
זה השבתי להם תשובתם ואין ספק כי אלו נשתבש
עליהם העולם הבא בימות המשיח .
ואמנם מה שזכרת מהליכתך לבלל כבר הרשיתך
שתפתח מדרש ותלמד ותורה עם ההתמדה
השקידה על עיון החבור ולא תתעסק כי אם בהלכות
הרב ותעריכו אותו עם התבור וכשתמצאו מחלוק ברב
תרעו כי עיון התלמו יורה אתכם זה ותשתכלרו ותעיינו
במקומו ותמצאו האמת ולא תכלה ותאבד זמנך בפירו'
ובמשא ובמתן של גמרא ואותם הדברים שכבר הנחתי
מהם אבוד הימן ומעט התועלת . ומה שתסכים עליו
הודיעני השם ית ידריך וישירך בטוב הדרכים .
ואמנ מעייני בעניני העולם אין לי נחמה זולתי בשני
דברים כשאסתכל ואעייך במה שאעייך . ושוה בני
אברהם השם ית נתן לו חן וברכה מברכת מי שנקרא
על שמו ומי שהאמן בשמו האמן בנתינתו הוא יאמן
ויתמיד ויאריך חייו ושנותיו כי הוא ענו ושפל שבאנשי
מצורף אל זה טוב מדותיו והוא בעל שכל דק וטבע
נאה ויהיה לו בעה שם בנדולים בלא ספק . אשאל
מהשם ית שישגיח עליו וישלים עליו חסדיו .

תעוד זה לו זצל הנדה לתלמידו אל בכתב ארוך בעניני
רבים ראיתי שאעתיק מדבריו הנחמדים קצת .

אמר כבר הודעתך שנפטרה הבת הקטנה השם ית
ישיב מיתתה כפרה . בני לא תתאבל ולא
תתעצב לא על זכר ולא על נקבה . השם ית יודע ועד
האמת מה שאומר והוא ששוב עניני מין האדם אצל
כל משכיל ולא אומר שהוא ענין טוב מזהלש לא שהוא
היותר נאות ומעט הדאנה שאין תחבולה בזה המציאות
המתוקן תיקן גדול טוב מאד כפי מה שגזרה חכמת
בוראו שיעיין האד ויסתכל בטוב בעניני מציאו המינין
לא שיעיין ויסתכל בטוב עניני אישי הפרט . ושמה
כשיגיעו אליך פרקי מורה הגבוכים בזה הענין יתבאר
לך זה הכלל ביאור מספיק בעה ית . ועוד אמר וכבוד
הבן יודע כי אלו הגדולות והשררות של יהודים עתה
בזה הזמן אינם אצלי הצלחה ולא טובה שלימה מכוונ'
ולא רעה מעושה תי השם ית לא תכלית הטורת העמל
והיגיעה כי האיש השלם המצליח בתכלית ההצלחה
שיעייך בהצלחת הדת ועשיית המהוייב עליו לעשותו
דיתרחק מדעת בני אדם כולם ומהדרכים הפחותים
ומהמדות המגוננו כי המשתרר ירבו יגונותיו ועצבונותיו
זשמה יכלימהו ויביישוהו הגוים ויפול ביד המלוכה
וייסר אותו וישברו עצמותיו . ואם יביט בעניני האדם
ושיישיר דרכיו לפניהם כבר עמד כנגד תורת השם ית
דעשה חניפות ומשוא פנים ואזהרת התורה בכבוד

הממאנים והממרים מבאר מאד כאשר אמר בכמו זה
הענין נביא הטם איש האלים לעלי הכהן ותכבד את
בניך ממני . עד כאן מצאתי .

אנרת ששלח הרב הגדול מורדה צדק רבינו משה בן
מיימון זכרנו לברכה אל דיין אלסכנדריא רבי פינחס
בר משולם זצ"ל .

כבר הודעתי להודרת כבוד גדולת קדושת מרנא
ורבנא פינחס ש"צ הדין הגדול המעט המגדול
החכם המפלא בר משולם הרב זצ"ל שלא נתאחרתי
להשיב על כתביך הראשונים והאחרונים אלא מפני
חליי לא מפני דברים ששמעתי שאיני ממקבלי לשון
הרע ואני יודע שכל דבר שיעתק מאיש לאיש ישתנה
ויתוסף בו כמה תוספות ויותר מזה למי שירצה הרגיל .
ושל אפילו שמעתי באוני וידעתי כדאי שאדם פלוני
התכבד בקלוני או בעט בדברי אפילו חרף איני מרניש
ולא מקפיד על זה אלא אמחול ואסלח . ואשר
השבעתי בכתב זה האתרון שלא אשליכך מלפני וכל
אותו הענין הלילה לי אם אעקור אש גטעתי אם אתוך
אשר בניתי אל יעלה על לבך לעולם לא אתה ולא
תלמיד קו לחכם שיגיע אליך ממני רעה או שום צער
אפילו להקניט בדברים . וזה שאמר לך הדיין החסיד
ש"צ שכעסתי הרבה על כתבך הראשון אמת אמר בא
אלי כתב מלא סיגוי ואני חולה נוטה למות . היאך לא
אכעוס כתוב בנוסח זו ככה קמו כל העם מקצה א קצה

זקניהם וקטניה ובאו אלי לאמר אין אנו יכולין לשאת
עוד דבריכם שהרי אתם מתירים מדי שתרוצו ותאסורו
מה שתחפצו הרי היה מסורת מאבותינו הראשונים
אשר לפני לפנינו שאין לבר ישראל להתפלל אם
הוא בעל קרי עד שירחץ במדוץ או בים ויטהר וינקח
את עצמו ועכשו התרתם להתפלל ולהכנס בכנסת
ולקרות בתורה בלא רחיצה ובלא טהרה אם כן הוא
הדת של ישראל לך ונודיע לפלילים וכו' .
זה נוסח דברך אות באות .

ועתה ראה גם ראה אם דברך הם המכעיסין אפילו
להלל הזקן או אינן . אמרת שקמו כל העם
זקנים וקטנים . ודבר ידוע וברור שלא היו כלם אלא
קצת מעמי הארץ השוטים . ועוד שטענת דבריהם
ומלאת אותם ועשית אותם כאלו הם דברי חכמי גדולים
בעלי מסורת וקבלה מאבותיהם . ועוד שבא מכלל
הדברי שהסדרת ותקנת שאסור לקרות בתורה ולהכנס
לבית הכנסת אלא אחר רחיצה מקרי . ועוד כתבת
באותו הכת שבקשו ממך לדרוש להם בדב זה ולהודיע
להם חומר הדברים ודרשת . גם זה הכעיסני וכי נעשו
כדבר זה קלין וחמורים ומה הן חומר הדברים . הלא
אין הדבר לא מנהג בשנער ובמערב בלבד אבל בכל
ערי רומי וצרפת וכל פרוכיניציא אנשי עריכם מעולם
לא נהנו במנהג זה ומעשים תמיד שיבאו חכמי גדולים
ורבנים מעריכם לספרד וכשיראו אותנו רחצים מקרי
שחקי עלינו ואומרי למדתם מנקיות הישמעאלים ומן

הדין היה כששמעת דברי אותן העניים שקמו שתנער
בהם ותורה כהלכה ולא תחפה ותודיע להן שרת משה
רבי שאין דברי תורה מקבלין טומאה ושבעל קרי מותר
להכנס בבית הכנסת ולקרוא בספר תורה אבל להתפלל
הדבר תלוי במנהג. כל ישראל שבין הישמעאלים
נהגו לרחוץ. וכל ישראל שבין הערלים לא נהגו
לרחוץ. ואם לא תשגו מנהג אבותיכם ואסור לכם
לזנו מן המנהג כן היה לומר ולהורות אבל אהבה
מקלקלת השוהה השנאה מקלקלת השוהה מפני
השנאה שהיתה בינך ובין רבי דניאל כעסת ושמתת
לרגשת אלו הקמי עליי ונתעלמה ממך דרך המשפט.
זה העני שאמר עלי שאיני רחוק מקרי שקר הוא.
מעידין עלי שמים וארץ שמעולם לא עשיתי
זאת אלא מחולי והיאך אשנה מנהגי ומנהג אבותי בלא
עלה בלא שום איסור. ומנין ידע הוא בפתיחתו אם
נראיתי לרחוק אם לא ודבריו דברי תלומות לא מעלין
ולא מורידין ואין להאריך בדברי זה הקל בודאי אבל
הודעתך מפני מה כעסתי. ועוד כתבת באותו
הכתב גוססת זה ככה. ודברי חבוריך שאירים לעולם
אך למי שעסק בתלמוד ויודע שם החכמים אשר עסקו
ונשאו ונתנו בתלמוד ובגמרא ולא להתעסק בהם לבדם
וישתכת שם התנאים והאמוראים מן העולם וכל שכן
שלומדי ואינן יודעין מה לומדין וטועים באמרי החבור
ואינן יורדין לסוף דעתך ומאי זה מקום המעיין נובע
ועליה אמר התנא חכמים הזהרו בדבריכם וכו' וימותו

ונמצא שם שמים מתהלל. אלו הן דבריך אות באות.
ועוד כתו גוססת זה ראוי להדרתך להורות לעולם שלא
יגידו הגמרא מלהתעסק בה וכו' ועל כל זה הענין ראוי
להוכיחך ולהודיעך שכבר הבנתי דברים שבלבך אף
על פי שלא פירשת אותם אלא ברמיזה. דע תחלה
שאני חס תשלום לא אמרתי לא תתעסקו לא בגמ' ולא
בהלכות הרב רבי יצחק או זולתו.
היודע עד שיש לי כמו שנה וחצי אלא למדו אצלי
חבורי אלא באו שלשה אנשים למדו מקצת
ספרים ורוב התלמידים רצו ללמוד ההלכות של הרב
ולמדתי אותם כמה פעמים כל ההלכות וגם שנים שאני
ללמוד הגמרא ולמדתי אותם מסכתות אשר שאלו.
וכי אני צויתי או עלתה על לבי שאשרוף כל הספרים
שנעשו לפני מפני חבורי והלא בפירו אמרתי בתחלת
חבורי שלא תברתי אותו אלא מפני קוצר הרוח למי
שאינו יכול לירד לעומק התלמוד ולא יבין ממנו דרך
האסור והמותר והארכת בדבר זה הרבה. וזה שאמרת
על שמות החכמים כבר הזכרתי שמות רובי החכמים
תנאין ואמוראין בתחלת החבור האם כן הוא שכל מי
שפסק הלכות ועשה סלח נקיים גרם לשם שמים
להתהלל כמו שעלדה על לבך. כבר קדמוני נאונים
וגדולים שחברו חבורים ופסקו הלכות בלשון עברי
וכלשון ערב בעניני ידועי. אבל לפסוק הלכות בכל
התלמוד ובכל דיני תורה לא קדמי אדם אחר רבינו
הקדוש וסיעתו הקדושים. גם מפני שזה כולל גורם

לשם שמים להתחיל הרי זה תימה נדהל . האם מפני
 הלומדים שאמרת שאינם יודעי אין כיד כל מי שחבר
 חבור שיהיה הולך עמו ולא יניח לקרות אלא פלוני
 ופלוני .
 ודע שכבר אמרתי בתחלת חבורי שהעני שתפשתי
 בו שיהיה דרך המשנה ובלשון המשנה אבל
 אתם לא שמתם לבנכם לדברי ולא ידעתם להפריש
 שיש בין דרך המשנה ודרך התלמוד . ומפני שאין ענין
 זה ידוע אצלכם כתבת לי בכתב שם נוסח זה ככה וגם
 כשאני מעיין בחבור של רבי מוצא אני בהם פעמי רבות
 דברים הנסתרים בעיני מפני שהם בלא ראיות ואין
 דעתי צלולה להבינם . או נוסח הדברי . ועתה אפרש
 דע אלופי ומיודעי שכל מי שכתב ספר בין בדברי
 תורה בין בדברי שאר החכמות בין מן הגוים
 הקדמונים בעלי החכמות בין מן הרופאים אחד משני
 דרכים הוא אותו . או דרך חבור או דרך פירוש . ודרך
 החבור להזכיר הדברים הנכונים בלבד בלא קושיא
 ובלא פירוק ובלא שום ראיה בעולם כמו שעשה רבינו
 הקדוש בחבור המשנה . ודרך הפירוץ להזכיר הדברים
 הנכונים ודברים אחרים סותרין אותן הקושיות על כל
 דבר והפירוק הראיה שזה הדב' אמת וזה שקר או שזה
 ראוי וזה אינו ראוי וזהו דרך התלמוד שהתלמוד פירוש
 המשנה ואני לא עשיתי פירוש אלא חבור דרך המשנה
 ושמה יאמר מי שלא יבין והלא במשנה כתוב שמות
 החכמים וידמה שזו היא הראיה פלוני אומר כך ופלוני

לא

אומר כך . אין זו ראיה . הראיה היא להודיע מפני מה
 אמר פלוני כך ומפני מה אמר פלוני כך . זו היא הראיה .
 ודע שאם אני גרמתי לאבד שם החכמים מפני
 שאמרתי דברים הנכונים שהם על פי המשפט
 סתם בלא שם אומרים דרך רבי הקדוש תפשתי גם הוא
 עשה זה מלפני שכל סתם שאמר בלא שם אדם כלום
 דברי חכמים אחרים הם ואותן החכמים האחרים לא
 מדעתן אמרו אלא מפי אחרים ואחרים מאחרים עד
 משה רבינו וכשם שלא הקפידו התנאים והאמוראים על
 שמות כל החכמי שמימות משה עד ימיחם שאין לדבר
 סוף כך לא נקפידו אנו על שמותם אם הזכירו או לא
 הזכירו ומה תועלת יש בזה והלא אמרו בפירוש ככמה
 מקומות ראה רבי דבריו של רבי פלוני בכך וכך וסתם
 לן כותיה . ודבריו של ר' פלוני בכך וסתם לן כותיה .
 הנה בפירוש שהדברים שראו אותן רבי שהן הלכה
 פסוקה אצלו ושכך ראוי לעשות אמרן סתם בלא שם
 אדם . ובכמה מקומות אמרין האי סתמא יחידאה היא
 ולא הזכיר רבינו שם אחד מהם . ודברים שלא היו
 הלכה פסוקה אצל ר' לא יש בהם מחלוקת ולא היתה
 דעתו נוטה לאחד משני הדברים . אמר שני הדברים
 בשם אומרן רבי פלוני אומר כך ורבי פלוני אומר כך
 והזכיר שמות החכמי ששמע מהן או שהן קרובי לזמנו
 לא שם רביהן ורבי רביהן מפני שיש באותו הזמן רבים
 עושי כדברי זה ורבי עושי כדברי האחר ההולך עליו .
 וכבר אמרו לנו רז"ל מפני מה הזכיר שמות שהזכיר

במקצת הלכות בהדיא למה מזכירין דברי שמאי הלל
 לבטלן ללמד לדורות ולמדה מזכירין דברי היתיד בין
 המהובין שאם יראה בד' את דברי היתיד ויסמוך עליו
 וכו' ולמה מזכירין דברי היתיד בין המהובין לבטלן שאם
 יאמר אדם כך אני מקובל וכו' הנה בפירוש שאין ראוי
 להזכיר אלא ההלכה הפסוקה בלבד ובאותו הזמן
 שהיו עושים אלו כך ואלו כך והיו המקבלים השומעין
 אח' קבל כדברי זה ואח' קבל כדברי זה מפני זה הוצרך
 להזכיר זכרון שחברתי אני דרך המשנה וכבר פסק
 התלמוד כל הלכה והלכה בפרט או בכלל מן הכלל
 שפוסקים מהן ההלכות ואין שם שני מעשים למה אני
 מזכיר שם האיש שאין הלכה כמותו ושאין אותו הדין
 דברי זה היתיד הנזכר בתלמוד כמו אביו או רבא אלא
 מדובין מפני מדובין ומפני זה בחרתי שלא ליתן מקום
 למינים לרדות שהרי הן אומרי על דברי יתידים אתם
 סומכים ואינו כן אלא אלפים ורבבות אלפים מפי אלפים
 ורבבות אלפי ענין זה אמרתי בתחלת החבור פלוני ובית
 דינו קבלד מפלוני ובית דינו כדי להודיע שהקבלה
 רבים מרבי לא יתיד מיתיד ולזה היתה מרצתי ומנמתי
 שכל הלכה והלכה תמצא סתם כלומר שהיא דברי
 היתיד לא שתאמר בשם פלוני עד שיבא ממנה הרבת
 המיני האלו שבעשו בכל התורה שבעל פה לפי שראו
 אותה בשם פלוני ופלוני ודמו שלא נאמר דבר זה
 לעולם אלא אותו פלוני מדעתו
 וזה שאמרת שתמצא בחבור דברים הנסתרים מפני

שהם בלא ראייה ואין דעתך צלולה לא היה לך לומר
 כן לא אלו היה בחבור דברי שהוצאתי אותן מפלפולי
 ומדעתי וכתבתו אותם סתם ולא הבאתי עליהם ראיה
 וזה לא עשיתי אותו מעולם גלה אהן הכמתך ודע
 שכל הדברים הסתם שבו תלמוד ערוך הוא בפי כבלי
 או בירושלמי או מסיפרא וספרי או משנה ערוכה או
 תוספתא על אלו סמכתי ומחן חברתי ודבר שהוא
 מתשובת הגאונים אומר בפירו' הודו הגאונים או תקנת
 אחרונים היא וכו' וכיצא בזה ודבר שהוא מפלפולי
 אומר בפי' יראה לי שהדבר כך וכך או אני אומר מכאן
 אתה למד שהדבר כך וכך וזו היא הראיה שמאתר
 שהודעתי בתחלת החבור שכלו מתלמוד בבלי ו
 דירושלמי וסיפרא וספרי ותוספתא אבל לך לומר
 שתמצא בו דברים הנסתרים שאין אתה זוכר אותו באי
 זה מקום נאמר זה ודאי יארע לך ולכל חכם שבעולם
 שחיבור זה לא יכיר יגיעתו בו אלא חכם גדול כמותך
 אבל שאר התלמידי ידמו שהוא הולך על סדר התלמוד
 ומסיר הקושיא והפירוק בלבד אני נשבע שיש בו
 כמה פרקים יהיו באותו הפרק הלכות פסוקות מעשרה
 מקומות או יותר מן התלמוד הירושלמי ומן הבריתות
 שאיני מהלך לא על סדר התלמוד ולא על סדר המשנה
 אלא כל ענין וענין מקבץ כל הדינין שנאמר בו בכל
 מקום שהן עד שלא יהיו הלכות אותו הענין מפורדות
 ומפורדות בין המקומו וזו היתה סוף מנמתי בזה החבור
 שאין כת באדם בעולם להיות זוכר כל התלמוד בבלי

ויהושלמי והברייתות שלשתן שהן עיקר הדינין . ואני
אומר לך מה אירע לי עתה בדבר זה .
בא אלי הדיין החסיד וקונטרים מן החבור בידו יש
בו הלכות רצח מספר גזיקי והראה לי הלכה
אחת אמר לי קרא זו קראתי אותה אמרתי לו מה ספק
יש בזו אמר לי באי זה מקום נאמרו דברים אלו אמרתי
לו במקומן או באלוהן הגולים או בסנהדרין בדיני
הרצח אמר לי כבר תורת על הכל ולא מצאתי לא
בירושלמי ולא בתוספתא . השתוממתי כמו שעדה
ואמרתי לו אני זוכר שבמקום פלוני מניטין נתפרשו
דברי אלו . הצאתי ניטין וחפשתי ולא מצאתי תמדה
ונבהלתי ואמרתי היכן נאמרו דברי אלו הנה עתה עד
שאזכור מקומן הוא יצא ואני זכרתי שלחתי שליח
והתורתי והראתי לו הדברים מפורשין בגמרת יבמות
אנב גררא תמה והלך . וכן תמיד אני בצער מזה שיבא
השואל וישאל היכן נאמרו דברי אלו פעמים אומר לו
מיד במקו פלוני ופעמי לא הייך לא אזכור מקומן עד
שנחפש אחריו ועל זה אני מצטער הרבה שאני אום
הרי אני המחבר ויתעלם ממני מקום דבר זה מה יעשו
שאר בני אד . ועל זה נחמתי שלא חברתי עם חבור זה
ענין שאני אומר לך ונדעתי אם גזר הש"ת שאעשני
אף על פי שיש בו פורת הרבה שכל הלכה שאינה
במקומה באותו ענין אודיע מקומה . כיצד כגון הלכות
שבת מחבורי כל דבר שהוא בפירו בשבת או בעירובין
איני צריך להודיע מקומו . והלכה שהיא מהלכות
שבת

שבת שהיא בע"ז או בפסחים או בזבחים או בכריתות
אודיע מקומה ואומר הלכה פלגית מפרק פלוני מן
החבור מקומה בפרק פלוני ממסכת פלוני ויהיה זה
הספר אוד לברו שאי אפשר לעשות בנופו של חבור
שאינו דרך פירו כמו שאמרתי לך . ומכל מקום כל
דבר שיתעלם מהדרתך מקומו תודיעני בחסדך ואני
אומר לך שכל סתם שבו מאחד מחמשת חבורים אלו
הוא אבל הדב הקשה הוא שלא יודע מקומו מפני שבא
בתלמוד אנב גררא ודרך משא ומתן ונתבאר אותו הדין
שלא במקומו ולא ידע אדם היכן יבקש וכבר שלם
ענין זה .
כתבת בכתב א' שאני אמרתי ברכים ועליך שפלוני
דיין לסכנדריא נתברר לי שאינו יודע כלום
ואינו בקי בחכמת חכמי התלמוד מה נתברר לרבינו
מפני עד שאמר עלי כאלו הדברים ואני שאלתי מאת
רבים כמה שאלות ולא בא אלי תשובה מהן אלו הן
נוסח דברך . גם בכתב שבא עתה בקרוב כתוב
ותלמדני הנעלמות אשר בקשתי מהדרתך . ושמע
תשובה על הכל דב זה מעולם לא אמרתי עליך שאינו
אום שקר לא בנוסח זה ולא בנוסח אחר אבל היו שם
מקצת דברי כך היו בא אלי כתב מן אלשך אבו אפריג
אמר שאתה דגת לו עם חתנו שיקח חתנו החלי של
זהב שכתוב עלי בתורת נכסי צאן ברזל ויעשה בו כל
מה שירצה אפילו רצה שילך בו למדינה אחרת הואיל
והוא חייב באחריותו וכיון שהביא החלי לחתנו מפני
ה א 5 i

דין זה לא רצה חתנו ליקח ואמ' קחו כל הנדוניא שאיני
 רוצה שאהיה חייב באחריות ודנת לו שהדין עם חתנו
 ושכופין אות' שתסור ותטול נדונייתה ותחזור הנדוניא
 נכסי מלוג אלו הן ענייני הדברים שאמר לי . כתבתי
 לו איני מאמין שאמר דברים אלו . ואם אמר העד
 עדים על דבריו ושלת לי .
 שלח לי כת' יש בו עדות מכלוף ואבן טמאני שאתה
 דנת שכל אשה שירצה בעלה ליתן לה
 נדונייתה ולא ישאר עליו אחריותה הדין עמו מיד
 תמתי והיה הדין החסידים עמי וכמו שלש ארבעה
 אחרים הראיתי להם העדות תמהו כלם . אמרתי אל
 תתמהו אלו בני פרנצא גם כל היהודי שבעוי הערלים
 אפילו חכם גדול שבקו אינו בקי בדינין לפי שאינן
 רגילין בהן שאין הערלים מניתי לדין כמו הישמעלים
 וכשיבא להן דין יאריכו בו יותר מדאי ולא ידעו אותו
 עד שיחפשוהו בתלמוד הרבה כמו שאנו עושין בדין
 מדיני הקרבנות היום לפי שאין אנו עוסקי' בהן וכאותו
 הזמן שהיו עוסקין בהם הכל היו בקי'אין בהן ואינן
 צריכין לשאול ולא לחפש כמו אלו השוכנים בין
 הישמעאליים בפסקי הדין שכבר הורגלו בהן אפילו
 התלמידים . היודע עד היודעים הם קיימים שכן היו
 הדברים בלא להזיף ובלא לגרוע .
 וזה שאמרת ששלת ממני כמה שאלות ולא השבתי
 לך בשבועה שאיני יודע לעולם שאלה שלא
 השבתי עליה דווקא מזה שבאה ואני חולה בענין קדושי

כסף שאמרתי שזן מדבריהם והרי אני משיב עליה
 אחרונה ולא ראיתי שאלה כלל ממך לא אותם השאלות
 של ברכת אירוסין שהקניטוני מחזרתן כמה פעמי' עד
 שאמרתי לך כבר הודעתך דעתי ומה שתרצה עשה .
 וכן שאלה של גס להחייא שאמרת שהוא פסול מפני
 השליחות וכתבתי לך שהוא כשר והראיתי החפוש
 שיש בדברים ודחית בזרע ואמרת עדין לא ידעתי מאי
 זה טעם הוא כשר שתקתי והנחתיו וכן דרכי תמיד עם
 כל אד' שאראה אותו עומד בשטותו ואיני רוצה לחזור
 בו אשתוק ואניחניו ברצוני כך דרכי לעולם . ולא
 ידעתי כלל שאלה שבאה לי בדבר אחר שמא אבד
 הכתב ולא הגיע לידי ואתה תולדה עצמך להשיב על
 מה שלא ידעתי או כא לידי ואיני זכור מכל מקו איפ'ש
 לחזור ולשאול . וכן כתבת לי בענין האלמנה עם
 יתומיה שדנתי אני שאינה חייבת שבועה על החצר .
 עצמת אתה הדברים ועשית אותם טענה וכתבת בכתב
 זה האלמנה שהיא טוענת שנמכרו נכסיה בפחות וכו'
 ולא היתה שאלתם שהדבר טענה . וכן פירשתי אני
 בתשובתי ואמרתי הואיל ונדוע בודאי שתצר זו נלקחה
 מנכסי הנדוניא והיא כתובה בשמה וידועה לה אינה
 צריכה שבועה שהחצר בתוקחה היא אינה בתוקרת
 היתומים . ואמרת לי מפני מה חתמו הדייגין עכך אתה
 נתלה בהן או הן תלויין בך . אמת אמרת וגרועות
 היא לי .
 אבל כתבו אלי פאלכסנדריא שאם תכתוב לכודך

יאמר הדיין לפקודים או לשופט פלוני אומר כך ואני
אומר כך מי מכריע לא יעשו לנו דין ואם יהיו החותמי
רבים נמצא הוא יחיד בין רבי וכיך שידעתי שכך הוא
דינין באמת ראיתי למחול על כבודי כדי שיצא הדין
לאמתו והתימה הגדול שאמרת בכתבך ואלמלא לא
היתה מפחדת מן השבועה לא היתה נותנת ליתומים
שום ריוח אבל עתה הוסיפה להם נדינים
אלו נוסח דבריך ואיני יודע היאך יאמ' חכם כמותך
דברים אלו וכי מי הוא הרשע שלא יפחד מן
השבועה אין זה אלא דבר תימה וכן כתבת לי ששמעת
שאמרו לי שהגש של בתו של אבוי אפרג בטל ושלחתי
לחפש על דבר זה והכשרתינו לא היו דברים אלו
מעולם לא כך היה מעשה בא אלי התנו של אבי אל
פרג ואמר לו עשה עמי תתני כמה רעות והחזירני מן
הדרך והצריכני בדבר זה הכרתי מכלל דבריו שהגש
ע"י שליח לא אמרתי שום דבר וכתבתי לאבי אלפרג
ושאלתי לו בתך קבלה גישה או לא קבלה וכתב לי
גוסס דברי שכתבת בשליחות השליח ושהרשהו ליתן
לה הגש כתבתי לו אל תתאחר שעה א' עד שתקבל
גישה במזורה לא היו שם דברים אחר' אבל עתה צריך
אני להוכיחך על ב' דברים הא' היאך הנחת הגש ע"י
השליח אפי' שעה א' ואתה רואה שהן בקטטה ומריבה
גדולה היאך לא חששת לבטולו ונמצ' כל מה שנעשה
הכל וריק אלא היה יוצא ומבטל והולך לדרכו ומה
יועיל הדיין אלא להודיע דברים אלו וכיצא בהן הוד

לך לומר אי איפשר שלא תקבל גשה על תנאי זה ועוד
אם ימות השליח לא תהיה היא ענוה ועוד אם נהרג
או טבע בים ולא נודע זכרו חס ושלום קודם שיגיע גש
לידה מה יועיל הגש ביד השליח ואין גש לאחר מיתה
והדבר הב' על שכתבת בגש זה שהוא על מנת כך וכך
וכתבת התנאי וכפלתו ועשית הין קודם ללאו ומה זה
הלבוט כל האומר על מנת כאומר מעכשיו ואינו צריך
לכפול ואתה יודע כמה הפרשות ודינין בין מגרש
ומקדש על תנאי ובין מגרש ומקדש על מנת כדאמר'
והיא תתן או לכשתתן וכיוצא לא הפסיד כלום אבל
קשה לי חכם גדול כמותך שיהיו הדברי מעורבבי על
מנת שמשמע מעכשיו ותנאי כפול שמשמע לכשיהיה
הדבר הזה ואמרת לי שאתה מצטער מאיבהם ומה
בידי היודע עד עלי ודיין שגערתי בו וחכפתי אותו
על פה ובכתב בגללך והשבעתיו בכתבי שלא יעזור
לו כמו שעולה על דעתו לעולם ושלא ידבר עליך
תועה אולי יקבל וכן אבי אלפרג כתב שפלוני הרי
עובר עלי את הדין מפני התנו שנתן לו שאכל וסודו
בשמים וכתב ידי שעמו על מה שגמרתי לו ואמרת' לו
אל יעלו דברים אלו על לבך ואלה הדברים שדן לך
טעות הן לא בכונה ובית דין הגדול יטעו בחוראה ומה
בכך והסרת' כעסו בכל דב' וזה שאמרו לך שאמרת'
עליך שהוא כעסן אמת כך אמרתי ומה שיש בזה אל
יקשה בעיניך האי צודבא מרבנן דרתח מרתחא אורית'
היא דמרתחא ליה שג' הלא מה דברי כאש נאם יי' "

למי שאמר לי כל הדברי שאירעו בינך ובין רבי הניא
כתבתי או אמרתי שהוא כעסן וקשה בעיני שלא יהיה
מתביריך ומלומדי לפניך שהוא אדם ירא שמי ומצדיק
רבי הגה ובאלכסנדריא האלו היה מלמד לפניך היית
מאיר עיניהם בו והיית מודיע להם עקרי הדברים
ונסתריתם אתלי שיהיה זה

ושמעתו שאתה רוצה לתזור לרומניא מבער העם
הזה והזהר ולא תעש זאת תניח מקו שנקבע
ותלך למקדמות משובשות בנייסות אב רוח המושל
יעלה עליך מקומך אל תנח ושאלת על עסקי אבי
זכרי שלקח השררה בשפלות ודלות הוא פחדו מקטן
שבקהל ואין לו עחר אל תחוש לו ואל יבהילוך דברי
העוברים נתן תשעים להפסדה ולבטלה ולא נתן לו
כתב כלל מן המלך לא רשות ככה אם ירצו בו היהודי
ירצו ובא הוא ואמ לוקני אצא ובכה בלילה לפניכם
עד שהניחוחו אלוהן אמתת הדברים ושלומך ירבה
תשובה על ענין הקדושין

השאלה מפני מה אמרתי שקדושי ביאה ושטר
מדאורייתא וקדושי כסף דרבנן ואמרת
הא כולוהו ילפינן להו מן התורה בכסף מנא לן גמ'
קיהא קידה וכו' זה ענין השאלה
והתשובה דרך קצרה כך היא יש לי חבור בלשון
ערבי בענין מנין המצות הוא אצל מר
סעדיה ט"ז תלמידי ויש בו יד פרקים בכללות גדולות

בעיקר מנין המצות צריך אדם לידע אותם ואחר כך
יתברר לו פעות כל מי שמנה המצות חוץ ממני מבעל
הלכות גדול עד עכשו ובאותן הפרקי ביארתי שאין
כל דבר שלמדי אותו בהקט או בקל וחומר או בגזירה
שה או במדה מיג מדות שהתורה נדרשת בהן הוא דין
תורה עד שיאמרו חכמים בפירוש שהוא מן התורה
והבאתי על זה ראיות ושם ביארתי שהוא מדברי סופרי
ואפי בדבר שהוא הלכה למשה מסיני מדברי סופרים
קרינן ליה ואין שם מן התורה אלא דבר שהוא מפורש
בתורה כגון שעטנז וכלאי ושבט ועריל או דבר שאמרו
חכמי שהוא מן התורה והן כמו שלשה ארבעה דברים
בלבד ובאותו החבור הזכרתי הכל וכשתקרא אותו
יתבאר לך ובכאן יש לשאול בודאי גלום למה הבעילה
ודאי מן התורה שהרי לא למדה בתורה מיג מדות לא
בביאור מלמד שנקנית בביאה אלא הכסף והשטר
בהקט דמו אותן למה אמרת שהשטר מן התורה והכסף
מדבריה התשובה על זה שהיא כך הייתי אומ שהכסף
והשטר מדבריה הואיל ומן הדין בא לולי האי דאמרינן
בהדיא נערה נערה מאורסה דאמר רחמנא בסקילה
היכי משכחת לה פי מדאמר רחמנא נערה בתולה
מאורסה מן התורה ובלא ביאה ובמה ושקלי וטרו
וסוף המימרא אמ רב נתמן בר יצחק משכחת לה כגון
שקדשה בשט הואיל וגומר ומוציא גומר ומכניס שמע
מינה שלדברי הכל השט גומר ומכניס ועל זה סמכתי
ופסקתי שהשטר מן התורה ובתייך אלופי אל תצער

עצמן להשיב על כל אלו העניינים ואל תתלה עצמך
 שאשיב על כל כתבך לא דרך קצרה על ענין המועיל
 שאני סרוד הרבה בכמה עניינים וגופי חלוש ואין בי
 יכולת לקרות הכתבים קל והומר להשיב עליהן אלא
 אם יהיו שאלות של דבר חכמה ואין לי פנאי כלל מפני
 חלישות גופי תמיד ומפני תלמוד עצמי בכמה ענייני
 ושלומך ורבה ויגדל לה בעומר משה בר מייסן זצ"ל
 אלו מקצת הכתבים שנכתבו בגלילות מלכות אדום
 בענייני הדברים הנוראים והמקרי הקשים והנפלאים
 שגתזדושו בענין ספר המורה וספר המדע

כי קמו כמנופיליר אנשים בני בליעל רב אחד עם
 שני תלמידי המו כדובים והחשיאו את הרבים
 לעשות חונף ולדבר תועה על יי ועל משיחו רבי משה
 בן הרב רבינו מייסן זצ"ל עד אשר קנאו חכמי בדרש
 ונרבונו ויתר קהלו פרובינצה ללהיהם וגדו והתרימו
 ג' החטאים האלה בנפשותם וכראותם כי כלתה איהם
 הרעה עם שכניהם שלחו את מהם עם כתביה לצרפת
 לחכמים הנמחרים אשר שם והסיתו אותם והסיתו
 דבריהם באזניהם עד אשר שמעו לקולם ויענו אותם
 כרצונם ויפתום לשלוח לקהלות פרובינצה נדויים
 וחרמות וכראות החכמים ההם כי נשקה בעקב האש
 הגדולה הזאת נתרו אחד מהם מחכמיהם ואדיריהם
 הוא החכם הישיש רבי דוד בן קמחי זל וישלחו אותו
 ליתר הקהלות להקהל ולעמוד על נפשם מיד כל

מדינה ומדינה וכל עיר ועיר ממשלת קטילונאי ו
 וממלכת ארגון לא התמהמהו לשלוח מצודים וחורים
 לרגלי המורדי והפושעי כאשר יראה מטופס כתביה
 וגם רבני הצרפת שבו מדרכם הרעה ונחמו מאשר
 עשו ובשו מאשר כתבו ושלחו כתבי להתנצל
 לפני חכמי פרובינצה ושם אב הטומא המעורר מדנים
 שלמה בר אברהם ממונפיליר לאחר זקנותו נזרקה בו
 מינותו הסית הדיוח ותבשילו ברבי הקדיח עלה באשו
 ותעל צחנתו ושלם יי לעושה הרעה כרעתו ושני
 תלמידי האת' וונה כי הוא ענה דמעיקר פסול מדרבנן
 דלכסוף ממזר מדאורייתא וזדד בן שאול גתחבר עמו
 לבשתו ולבושת תרפת אמו והיינו דבר הלמד מענינו
 לא הלך ורזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו נשא
 בשמותיו חותמו וממזר בן הנדה עולה בנימטרי שלו
 זאוהשלש המה קטני ארץ שפרצו פרץ על פני פרץ
 ותחת שלש רגזה ארץ

וכאשר בא רבי דוד בן קמחי בר יוסף בן קמחי
 מנרבונו אל מלכו קשטיליא שיגר כתב
 מאבילא א החכם הנבון השר הטפסר הרופא ר יהודה
 בן החכם הנכבד רבי יוסף זל בן אלפאכר שתהלתו
 הוא אנכי יצאתי לשטן על דבר המחלוקת אשר היתה
 בין אנשי פרובינצה זקדושיה ובין רבני צרפת וחכמיה
 בדבר מורה הנבוכים שנתגלגל על ידי רבי שלמה בר
 אברהם ממונפיליר ותלמידי ופייס ר' דוד ממנו לדבר
 עם זקני טולידה יצו לגדות ולהתרים את רבי שלמה

ותלמידיו ויאת תשובתו כדי לכתו לו בארכה להודיעו
דעתו במורה הנבוכים וכראות רבי דוד כי נתעכבד
התשובה הוסיף לו שנית אנרת תחלתה הנדה עצרני
זי' מלכת אליכם והעתיך בה דברי על אשר לא מהד
להשיב מענה ולעשות את בקשתו ועל זה השיב לו
רבי יהודה מענה בקצה שתחלתו מי כהחכם והשיב
עליו רבי דוד כתב אתר שתחלתו יהודה אתה יודוך
אחיך ואחר כן שלח לו רבי יהודה תשובה על כתבו
הראשון תחלתו יגער יי' בך השטן וכשהגיע דבר ה
התשובה לרבי דוד כתב אליו כתב תחלתו לא אתדל
לדבר אליך והשיב לו ר' יהודה טובה תוכחת מגולה
חה פתשן הכתב הראשון אשר שלח החכם רבי דוד
לרבי יהודה הרופא

הנה אנכי יצאתי לשטן לבני פלג ויקטן המפליגי
על חכמתו והמקטיגי על אמונתו אשר לא
ידעו כל חכמה ולא ראו כל תבונה וזו היא המחזיק
בדת האל ומחזירה אל החכמה כמורה
ואתם ראשי בני ישראל לא התעוררתם לקול אשר
שמעתם והחרשתם לנדופו ולנדופנו אנחנו
המחזיקים בספריו ואנכי זקן ושיש וכחי תשש קמתי
כגבור כאיש מלחמות יעיר קנאה והחרימו וגדו כל
קהלו פרוגי וצוקט' לוניא ואר'קן ועתה היתה מנמת
פני איכם ונכוסתי פה באב'ילה ותליתי חולי הקרירה
ובעתגני פלצות וזה שלש ימי לא אכלתי לחם ועל
מטה כתבתי זה המעט איך השר הטפס החכם הגבון

המשכיל ר' יהודה הרופא גרו בן כבוד הנשיא הגדול
הרופא רבי יוסף בן אלפ'אכר זל וכתבתי לעודה למי
שידעה כי מחולשת ידי ורפיק לבבי כתבתי זה וכל
תאותי היתה לראות פניך היקרי להשתעשע בכרכתך
הנה נא עצרני יי' מלכת ושלחתי במקומי יקירי זה
רבי יוסף בן אחותי לפניכם ואתה היה במקומי לדבר
עם שרי העיר ונשיאיה וחכמיה לגדות ולהחריים
העומדי במדרם כי תהלה לאל השיבו ימין כסלותם
אחור תשובי רבני צרפת כאשר תראו בטופס ספריהם
השלוחים לי מג'ר'בונה ואתם אם תעשו הטוב והישר
תעשו כאש יאות לכם ואם אין יקנא השם לו ולמשה
עבדו ושלום על ישראל הכותב דוד בר' יוסף בן
קמחי צ'י

וזאת תשובת רבי יהודה הרופא עליה

יגער יי' בך השטן דוד הוא הקטן מאין תבא המשוש
בארץ ומהתהלך בה לארכה ולרחבה
לחרחר ריב ומדון את פני הארון להעיר קנאה במורה
הנבוכי אשר הלך חשכים הלא ידעת אם לא שמעת
כי מקצת דברי מורה הנבוכים נבוכים הם בארץ סגד
עליהם המדבר ודודם חמק עכר בדברו על עמידת
השמש בנבעון ועל פי האתון ועל לויתן נחש עקלתאי
כי זה במראה הנבואה ודרך משל נראה וכל הירא
את דבר השם ומאמין אמונת שלומי אמוני ישראל
ישתומ' על המראה ועבר עליו רוח קנאה לפי שתלק

בשגנה על משנה נמורה ערוכה בכל ושמורה עשרה
 דברים נבראו בין השמשות . ובידוע כי כל אלה לא
 במחתרת המשל כנגב נמצאו כי הוא צה ונבראו .
 ועוד שיש בו לענין הקדמות שאלו נמצא עליה מופת
 בחור לאיססו כחוק ההגיון ומשפטו היה יכול להוצי'
 מקרא מעשה בראשית מידי פשוטו . ופורט על פי
 הקדמות פרטו . כאשר עשה לעניין צלם ודמות מפני
 שמורה פשוטן על הגשמות . וכן כל מקרא שיבוא
 המופת על הפכו אין שומעין לו כדרכו . מפני שעוה
 נתיב מהלכו ויפן כה וכה . ובידוע שאינו דומה ענין
 הקדמות לגשמות כלל כי בענין הגשמות יבוא כמה
 כתובים מכחשים זה את זה כתוב אחד אומר ויראו את
 אלהי ישראל וכתו אחר אומ' כי לא יראני האד' כתו אחד
 אומר ועשו לי מקדש ושכנתי . וכתוב אחר אומר הנה
 השמים ושמי השמי' לא יכלכלוך . וכיצא בזה אמרו
 רז"ל דבריה תורה כלשון בני אדם ותרגם אנקלוס הגר'
 מפי חמשה זקנים וחזו ית יקרא אלהא דישראל .
 ותרגם ושכנתי בתוכם ואשרי שכנתי כיניחוק וכן כל
 הדומה להן . מפני שלא נאמר ושכנתי לא על כבודו
 של הקב"ה שנאמר לשכון כבוד בארצנו להודיע כי
 כל הנוים כאין נגדו . ויותר יעקב לבדו . אבל לענין
 מעשה בראשית כל הכתובים זה לזה מעידים והיו
 לאתד' ופניהם איש אל אחיו משמר לעומת משמר .
 וקרא זה אל זה ואמר . המה ישאו קולם . יחנו בנאון
 י' כלם ברוך שאמר והיה העולם ואינו כדאי מופת

חכמה יוגית לעקור את הכל שנא' ובא האות והמופת
 ונו' . וכתוב בתריה לא תשמע אל דברי הנביא ועוד
 שאפילו לדבריהם שהם מדברי סופרים . ולא מפי
 ספרים . כי כל מופת שלם צריך עיון גדול עד מאד .
 מפני שפעמים יתערב בו דבר מתעדה מאותה חכמה
 שקרנית שנקרא בלשון יון סופיסטיקה ובהתחברות
 אליו יעשה מרמה . ללכוד חכמים בערמה . כגון
 שיהיה באות ובמופת או בהקדמו מהקדמותיו עד סוף
 כל העולם אחד מן המומי הפוסלין המחפפי משותפי'
 או טענות מחופות מזוייפות צנומות דקות שדופות .
 ונמצאי תולדותיהם כיוצא בהם . שאינן משיחין לפי
 תומם . כי זנתה אמם . לפי דרכנו למדנו שהסומך על
 דבריהם בדברי תורתו לא יצא ידי חובתו . וכל שכן
 לענין מופת הקדמות שהוא פוסל את השבת במומו .
 בשנותו את טעמו . ויסבר להשגיא זמנין ודת כבלע
 את הקדש וישמנהו בחול . בשפוני טמוני חול . כי
 ידוע כל ישראל כי טעם שמירת שבת מעשה בראשית
 כמשמעו כי ששת ימי עשה י' וכתוב על כן ברוך י' את
 יום השבת ויקדשהו ואם שבת זה בשום פנים בעולם
 שלא עמד . טעמו בו ריחו באמת נמר . ושומרנו לשקר
 שמר . ואיך עלה על לב כי על פי משל וחיד' . נאמר
 במקוש רגום אותו באבנים כל העדה . על כן תפוג
 תורה . ולא יצא משפטה לאורה . כי ראתה גוים באו
 מקדשה . ויונים טמאו את היכל קדשה . ובכל מקום
 שיש חולול השם אין חולקין כבוד לרב' . כי כל

מעשה אין מכסין עליו לכבוד עושהו . אם זה מעשהו
זר איה לדבר מעשה העגל כי אין הפרש בין אותו עגל
מסכה לפסל מיכה כי תועבת יי' אלהיך גם שניהם .
ועוד שדבר על אותן הדורות שמאדם ועד נח אשר
האריכו ימים שאותם הנזכרים בלבד אשר נקבו ב
בשמותיהם . חיו מן האנשים ההם . ושאר כל הכתוב
בהן יולד בנים וכנות לא חיו אלא כחיותנו כיום הזה
כלם . מפני שהיתה כונתו שלא לשנות מנהגו של
עולם למען העמיד החור עם חכמה היונית יחד לחבר
את האהל להיות אחד . ודימה היות הראשונה עם
השניה כשתי עפרי תאמי צביה . והיתה תאניה ואניה .
ולא נשא אותם הארץ לשב יחדו להיות כשתי אחיות .
כי לא כנשי המצריות . העבריות . זאת התורה אומרת .
לא כי בני החי ובנגד המת . וכעסתה צרתה גם כעס
בעבור הרעימה . כי צרה שמה . אני שלום וכי אדבר
המה למלחמה . כי חכמי יון אומרים כי החום הטבעי
שבלב גיזון מהליחה הטבעית שבו כעין הפתילה מן
השמן שבנר ואינו יכול להתקיים במינו של אדם תת
שנה או תתק שנה כעדות תורה הנאמנה . ואחד הוא
אצלם שיארע דב זה לכל המין או לאת מן המין משל
לשני אנשים שבא אחד והעיד שראה גמל אחד פורת
באור ובא שני והעיד שראה שלשה גמלים פורחים
באור . ובידוע שאם יתכן להיות הראשון אמת גם
השני יכול להיות אמת . כי הצורה הנמרית אם היא
נרמזה לזה להו פורת באור גם היא נרמזה לכל המין

כלל להיות כן מפני שצורת המין אחת בכל המין כלו .
ואם לא נרמזה הצורה דבר זה אלא מקרה הוא יהיה לו
לבדו לא יהיה המופת כללי לא פרטי וכל מופת פרטי
אינו מופת שלם מפני שפעמי תוטא ומתטיא וזהו ברור
למי שהנה בהניונים וחפש בנר שכלו חביונם ועדין
הקושיא במקומה עומדת אם כן מה יתן לך ומה יוסיף
לך להיות מודה במקצת ועחב מקצת ובאמת על ענין
כזה לא נאמר ומודה ועחב ירחם מפני שהוא מוריד
בקדש ולא מעלה בתנו מקום למינים ומזכרת עין
לטועני להיות העם כמתאונני ובאהלי הכחש נרגנים
באמרם אין יתרו לראשונים . ואין חסרון לאחרונים
ושיאמרו כאשר יאמר משל הקדמוני על החדשים אנו
בושים אלא שאתם מנלגלים עלינו את הישנים . וזה
דומה למה שאמר בבן הצרפית של אליהו ע"ה מפני
שכתב בו עד אשר לא נותרה בו נשמה ולא נאמר מר
אם כן מה יעשה בבן השונמית שכתב בו הנהה הנער
מת . וכתוב אשר החיה את המת . וכתב ברישא יושב
על ברכיה עד הצהרים וימת . ומה יעשה באותו שנוע
בעצמות אלישע ע"ה ויחי ויקם על רגליו . ומה יעשה
בתחיית המתים שכל הכופר בה אין לו חלק לעולם
הבא . ואם יאמר דבר בעמידת השמש בגבעון . מה
יאמ' בצל מעלות אחז שאין אד' יכול להוציאו מפשוטו
מפני שכתב בדברי הימים שמלך בבל שלח לחזקיהו
לדרוש המופת אשר היה בארץ בדרב צל המעלו כמה
מעלות טובות למקום עלינו אם לא תאמינו כי לא

תאמנו מי יתן החרש תתרישון ותהי לכם לחכמה
 ויעבור עלי מה ולמה תניאן את לב בני ישראל לבקש
 תואנה הלא טוב אמנה לעושה השמים בתבונה
 ותרע ותשכיל מן מוצא דבר כי העם ההולכים בחשך
 המחזיקים בספר מורה הנבוכים החכמים בעיניהם
 הנבונים נגד פניהם אשר בדבר "מאסו וחכמה מה
 להם גרפים הם גרפים ופוסחים על שתי הסעיפים
 הם הושבו כי הם לכאן ולכאן והם באמת יורדי ואינם
 עולים אלא עומדים בתוך לגדה ביניהם לא אור
 התורה נגד עליהם ולא שם חכמה יוגית נקרא בהם
 ועליהם הכתו אומ וכמשפטי הגוים ההם לא עשיתם
 ועוד נוסף עליהם דברים רבים הלא כתובים על ספר
 המורה אשר הוא בעיניכם שורר ומורה ובעינינו
 פתוחו פה לכל סורר ומורה אשר ידים יד במדרשו
 ואליו הוא נושא את נפשו ומורה לא יעלה על ראשו
 בהיותו לכם לאבן נגף ולצור מכשול תמיד והיה
 הנכשל בהם ביום ההוא כדוד בתתו התורה למשל
 ולשינה ברוב עיניה כי כסתה פניה ויעמד רבים
 בחלקלקות על סלע המחלוקות יצא לחוץ ידבר על
 האותות והמופתים הגדולי כי הם חידות ומשלי וילעג
 ואין מכלים מה יעץ ללא חכמה ותלה תורה על
 בלימה וכל מקראה היקרי והפניני מכר לבני היוני
 למען ההזקם מעל גבולם אשר גבלו ראשוני וכלים
 מכלים שונים יאמר נא קמחי ששמו צמת בלי יעשה
 קמח מתי נתנו מקראי קדש להדרש במדות החכמה
 היונית

היונית וילכו אחורנית ומתי נחם ארם על אפרים
 ותעלה ותצא מרכבה ממצרים לא כן הדבר כי מציון
 תצא תורה ודבר "מירושלם
 ועתה שמע בקולי איעצך להשלים עם התורה
 ולהתלונן בצלה וכל אשר תאמר אליך
 שמע בקולה והיה אם שלום תענד ופתחה לך לאמר
 שוב בני דוד אתה ורעיד הירשבי לפניך כי אנשי מופת
 דמה בעיניך וכדוד השבו להם אז תתענג על יי
 וסר עונך ותסאתך תכופר ותישב ליי משור פר ואתה
 באלהיך תשוב לקדמותך להטיבך באהריתך ואם מאן
 תמאן לשובתה לשונך חמת עכשוב ותעמוד במשובה
 נצחת ואיבה לבטל הויית אביי ורבא ולהתאמץ
 לעלו במרכבה תחת חסה יצא חות ולא תמצא מנחה
 הויית נע ונד בארץ תחת היותך פורץ גדר לגודר פרץ
 איש צדיק תמים בדורותיו עם חקי האלהים ועם
 תורותיו לא נטה מהם על ימינו או על שמאלו רק
 עלה דרך גבולו לחוות בנועם ולבקר בהיכלו
 וכתת נחש הנחשת אשר עשה משדה הוהו לו כי עד
 הימים והמה היו בני ישראל מקטרים לו הוא הרב
 המובהק ר' שלמה האל יענה את שלומו ולפני שמש
 יגון שמו עקב היתה רוח אחרת עמו ותחת אשר קנא
 לאלוהיו ולכבודו ויחלץ מאתכם הוא ויזנה בן אמתו
 תלמידו לנקום נקמת יי בכל לבבו ובכל נפשו ובכל
 פאדו וכלי הקדש וחצוצרות התרועה בידו ירע
 אף יצרות על אויבו יתגבר ובעוברי על דת יתעבר
 ו א נ 6

כי מי אשר יחובר / מה לתבן אל הכר / ויהי כראותו
 כי קשרתם כלכם עלי / וכמעט נטיו רגליו / ויחל מאד
 מהמורים / אשר סבבדו כדבורים / כי לא באו לעזרת
 יי לעזרת יי בנבורי / עמד בתומו על משמרתו / ותשב
 באיתן קשתו / וישלח היוגה מאתו / וכאמת קראתם
 שמו יענה / כי הוא ענה בפניכם כחשכם / והציל כתבי
 הקדש מאור אשכם / מידו היתה זאת לכם / והוא הלך
 במדבר עם רכני צרפת וקדושי היגבורי מלחם התורה
 ואנשיה / ויהי כבא היוגה אליהם וידעו כי קלו המים /
 ויכלא הגשם מן השמים / ויסכרו מעינות התורה /
 ויסעו ממתקה ויחנו במרה ויקומו כאיש אח' כל העדה
 וילבשו בגדי הרדה / בקנאתם לבני ישראל ויהודה /
 על התמנה העל התעודה / ותשא כל העדה ויתנו
 את קולם / על אותו ספר מורה כלם / כי הוא מולדת
 חוץ לא יבוא להם בקהל יי עד עולם וגזרו שלא יהיה
 אדם רשאי / ללמוד בו וללמד / הואיל ולשריפה הוא
 עומד / ובכל זאת מצוה עלינו לתוס על כבוד של רבי
 משה זל ולחודות כי היה בדורו כאיש חמודות / ולו
 בכל חגמה עשר ידות / ויותר מהמדי מדותיו רבות
 ונכבדות / תורת אלהיו בקרבו / ותרועת מלך בו /
 הוא כתב את משנה התורה הזאת על ספר / הגותן
 אמרי שפר / אשר עומד לגס עמים אליו גוים ידרושו /
 ומפיו תורה יבקשו / כי מלאך יי צבאות הוא / ואחריו
 לא קם כמותו / וחייבין אנו לרין אותו לכף זכות / ואין
 להדר אחר מדותיו כי מה האדם שיבא אחרי המלך /

וכל שכן דל כמוני והלך / ויבא הלך לאיש העשיר
 בחכמותיו / ובחזקתו בעשרו ובמליצותיו / העיר הכל
 את מלכו כי פיו הוא צק ויעמקו בהן מחשבותיו וימרו
 את רוחו ויבטא בשפתיו / למצוא הפץ בסתרי תורה /
 באו בני סרעפיו ל הקדש פנימדי / להקטיר קטורה /
 ויקחו איש מחתתו ויקריבו לפני יי אש זרה / אשר לא
 צוה אליו / אבל משגיונו באהבתם / לא שת לבועל
 הטאתם / לפני יי על שגותם / ואל תתמה על רבינו
 משה זל אם חטא חטא אחד מעודו / אשר לא צוה
 והאלהי אנדי לידו / שהרי כתוב באהרן ומרים אשר
 נאלצו ואשר חטאנו וכתוב בדוד הנדי אנכי חטאתי
 ואנכי העויתי / ואלמלא דכתיב אל תגעו במשיחתי
 ובנביאי אל תרעו / הייתי משמיע כזה וכזה אשר לא
 שמעו / הוי היורדים מצרים לעזרה ולגבורה / להשיב
 מלחמה שיערה / ההולכים אתרי והבל ויהבלו / ואת
 פיי לא שאלו / בעלי ברית המורה / היושב באלוני
 ממרא / אחי אשכול הכופרים / הם היוגים היועצים
 און על משפחות סופרי / כי מגפן סדום גפנם ומשדמו
 עמורה / ויכרתו משם זמורה / וכל ליצנותא אסורא /
 בר מליצנותא דעו / למה עכרתם את פיי / ותשימו
 את המורה תור חדשה / ותאמרו לנו הגאולה ומשפט
 הירושה / תורה צוה לנו משה מורשה / והיא מתנכרה
 שלוחה אליכם וקשה / ודמותם להעלות את רבינו
 משה זל למעלה מהנביאים / ולשמו בראש הקרואי /
 אשר לא דבר ולא צוה אתכם / ולא עלתה על לבו

העולה רוחכם חס ושלום אל תעלו כי אין יי בקרבכם
ולא תגנפו לפני ארביכם תנו ליי אהיכם כבוד בשרם
יחשיך ובשרם יתנגפו רגליכם הסירו את אהי הנכר
אשר בתוכם והטהרו והחליפו שמלותיכם וכה
תעשו לכם לטהרם הרבו בורית הכור לכם וכבסתם
בנדיכם רחצו בנקיק לבבכם מי בקש זאת מידכם
ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם פן יאמרו
אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ולמה תכבדו
את לבבכם ולמה תהיו אחרונים להשיב את המלך
ויי אלהיכם מלבכם אך בזאת נאות לכם אם תהיו
כמוגו להמול לכם את ערלת לבבכם יהיוצא מפיכם
פן יפרוץ בכם ונתתם ליי אהיכם כבוד אולי יקל את
ידו מעליכם ומעל ארצכם ולכן יחכה יי לחנכם
ולכן ירחם אתכם ויברך אתכם כאשר דבר לכם
ואם לא תעשו כן תשאם ליי אהיכם ידעו חטאתכם
אשר תמצא אתכם כי תבנו ערים לעריכם ונדרות
לצנאכם ותהרסו בידכם מבצרכם כי תהרסו אל יי
לראות במראות הצובאות אשר צבאו על אמונתכם
לבלע נחלתכם אשר לא ידעתם ולא חלק לכם
חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם ואם לא
תשמעו עתה תצמח הלא תדעו ברבות עבדים
המתפרצים איש מפני אדוניו המשחיתים את הארץ
איש איש את כל הישר בעיניו ונר אהים טרם יכבה
ותחשיך הארץ מפני הארבה הבה נתחכמה לו פן
ירבה ובניו הגם אתכם כל היום יפרו וכין אחים

יפריאו וכל און יאנו ואת לב בני ישראל יניאו ונפשו
ישאו להמיר דתם ואתם עון אשמה ישאו וכל אשר
יצאו ללמוד ישן מפני חדש יוציאו ובחידותם האפלו
לעשות הרע יפליאו אשר צבאו פתח אהל מורה ואת
עמי הארץ יצביאו למען יחשאו בהם ואת ישראל יחשיאו
ולמען ידעו וישחיתו בכל הר הקד מיום ליום ומחדש
לחדש עליה לבניכם ספרו עוצו ודברו מה אתם
נועצים כי תצא אש ומצאה קוצים והאבות מבערים
את האש והבנים מלקטים עצים והגושים אצים
לעלות בהר פרצו וההחלם לעשות לבוא בחידות
לנסות ולהחל לקצות בקצה האותות והמסות כי לא
ישרה נפשם להאמין כאשר ישרה בעיני היוצר לעשו
הלהם תשברו עד אשר יגדלו ומקרב האר לא יתדלו
או תחתרו להשיב אל היבשה ולא תוכלו כי ינאו
המים הרוזנים וימית אבות על בני הלעג השאנני
הבז לגאיוני ותהי האמת נעדר וסר מרע משתולל
ונמצא שם שמים מתחלל וגם אמנה את ספר מורה
אין כל דבריו במשקל אחד שקולים לאחד קראתי
נועם ולאחד קראתי חובלים ומתו טובתו בא לידי
רעתו ולואי הספר הזה לא היה ולא נבר לא מתרגם
ולא נקרא מדאנותינו ביום מחר מזעקת מושל
בכסילים יושבתם אהלים מחשיך עצה במלים
ממשל משלים לעמי הארץ ולסכלים למען למוג
לב והרבה המכשולים והם לא ידעו דין הספר ודתו
ולא הכינו עצתו וידר שמוא אכן תבון היתה במעל

הזה ראשונה . ולא ידע כי מדה תהיה באחרונה . הוא
 החל להיות לבני ארצכם למכשול לב ולפוקה . אשר
 נתן לכם את המורה לצדקה . והנה צעקה . ואתם
 באתם אחריו . ומלתם את דבריו . מלת אבן השטני .
 אשר בשדה החרם תועים . כלם כמרוצת כשטף אף
 וחמה . כסוס שוטף במלחמה . וקל ברגליו לא ימלט .
 ועם לא יבין ילבט . וידוע ידע כל איש אשר רוח בם .
 כי לא העתרתו דברי כי אם על האספסוף אש בקרב .
 שידעתי שיש בהם אנשים חכמים וידועים . ודבריהם
 אינם בשמעים . יושבים בתוכם משמימים . מפני
 שועלים קטנים מחבלי כרמי . והמה בעינייהם חכמים
 מתוכמים . והשם יהפוך אל עמו שפה ברורה יהי .
 לקרוא כלם בשם יי ולעבדו שכם אחד . לבל תהי נא
 אלה כיבותינו . ויקיים בנו מקרא שכתוב אין פרץ ואין
 יוצאת ואין צוחה ברובותינו . ושלום רב על כל הולך
 בתומו . ומדבר כלשון עמו .

וזה כתב שני ששלח רבינו דוד קמחי זכרנו לברכה
 לרבי יהודה הרופא .

יהודה אתה יודך אחיך . חכמתך תשיחך . וענותך
 תניחך . וגדולתך תנחך . ומה אערוך ומה
 אדמה לך . כמרגליתא דלית לה טימי . אבל אערכה
 לפניך ואוכיחך . כי תשיב אלי רוחך . והוצאת מפך
 מלין . דברי עתיקי . לא עתיקי . חדשים מקרוב כאר .
 עד כה לא נראו . ועוד פה לא נמצאו . ואל אהים יי

הוא יודע וישראל הוא ידע . כי לא נבה לבנו ולא דמו
 עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני . ולא פניתי
 אל רהבים ושטי כזב . ולא הייתי מקור אכזב . ולא
 נטיו רגלי ולא מעדו קרסולי . ולא היו דרך לא סלולה
 שבי לי . ולא נטיתי מדרך האמונה . ומנתיב הנכונה .
 ואני אני הוא הבוחר באהבה . בהיות אבני הרבא . והי
 הלקי מכל עמלי . ובהם זקנתי ושבת . ובני הנם
 אתי . בשבתי ובלכתי . ואין רב בספרד וצרפת מדקדק
 בדברי הל' בחומריהן ובקוליהן יותר ממני . וידועי
 יודעים הקרובים והרחוקים . ואם ההגדה הזאת טובה
 מזולתי כבר ארזל שרי ליה לצורבא מרבנן לאודועיה
 נפשיה באתרא דלא ידעין ליה מנא לן מעובדיה . כל
 שכן להציל נפשו משפת שקר מלשון רמיה . ואתם
 שקבלתם על דוד לשון הרע בלא דרישה וחקירה .
 דבר מלתכך אמירא . ודבר הספר אשר הקימו עלי
 שונאי הנם לאורב כיום הזה לא היה דברי אלא מה
 שהראה לך יקירי בן אהותי בטופס ספרי ובמה שראית
 שכתבתי אין רע אך האמת כתבתי לכל בעלי עינים .
 כשמש בחצי שמים . כי בימי המשיח יבטלו ההויות .
 כי לא יהיה ספק וקושיא בתורתנו . כי שפה אחת
 ומשפט אחת יהיה לכולנו . והי ברור מן הנביאים ומן
 התלמוד כאשר ראית בטופס ספרי . ואם הרשעים
 חוספו ונרעו לגנאי להאשימני בעיניכם . המה את
 עונם ישאו . ואתם לא תנקו . כי חשדתם נקי בחנם .
 ואתה כי גדולי רבני צרפת השיבו אחור ימינם ובקשו

מחילה ממני . ואתם עודכם מחזיקים בדברי ההתוללי .
תאלמנה שפתי שקר הדוכרות על צדיק עתק . וכי
תאמר כי העתרתני . עליך דברי סמכתי . על אהבתך
וענותך ואמרתני . כי לא יקש דבר איש יהודה . כי
הענה עם הנשיא לכוונה . ומרוב שיחי וכעסי דברתי .
ומתוך חליי וחלשתי הגדולה כתבתי . וידעתי כי
יהודה גבר באחי בחכמה ובענה ובחסידות . אבל
באמרך כי הרב החמי שקראת על אויביו יתגבר . ועל
עוברי דת יתעבר . הן זאת לא צדקת אענך . כי קראת
לכל קהלותנו עוברי דת אשר יש בהם חכמים גדולי .
ורבנים שסוכה צפרנים מכריסו . חלילה לך חלילה
ואיך חשבת כזאת על עם יי חכמי רודפי צדק מבקשי
יי . הם אשר קנאו ליי . וכראותי זאת אמרתני שבקיה
ר' יהודה נשיאה להסידותיה ולענותנותיה . ואם אתם
עם יי ונשיאי העדה חמלתם על האיש העובר הזה
אשר התנה קדוש ישראל הוא . והסרים אל משמעתו .
ראו מה תהיה משכורתו . ומשכורתם משנאי יי יכחשו
לו ויהי עתם . והכר אתנו והתבן אתם . כי את אשר
שמי השמים לא יכלכלוהו . בתררי חדרים הסגירוהו .
ושמו לו דמות ותמונה . הפך מה שאמרה התורה
הנאמנה . כי לא ראיתם כל תמונה . ואשר על כמו זה
מחסה . כסף סיגו על הרש מצופה . ואתה ורועיך אנשי
מופת נשיאי ישראל גדוליהם וראשיהם סרתם מן הדרך
שחתם ברית דאמונה . בהחזיקם יד בני תאנה ונחננו
מה לא עליהם תלונותינו . כי אם עליכם . ואם נשים

מה
התלמוד בינינו ביניכ' ידענו כי נצדק וממנו נוכיחכם .
ונערכה לעיניכם . ואנחנו הם המחזיקי ברת . סומכין
דברי דול לעזור בלי לב ולב . משכימין ומעריבין
בבית אל . עומדים באימה וברעדה כאשר בישראל .
מדקדק בדברי סופרים . אשר הוית מורים . לא כדברי
המורים . דורשי ההגדות . כמשפט החקים והעדות .
להיותם עם השכל אחוות . ולחכמה נרמזות . כאשר
הורנו קדמונו הנאונים . כמו רבינו שרירא ורבינו
האיי . ורבינו יצחק אלפסי ושאר הנאונים . עמודי
עולם מצוקי ארץ . ומפיהם אנו חיים ועל דבריהם אנו
סומכין בדברי ההגדה לא על זולתם ירשנו ירושת
אברהם אבינו שהעיד עלינו הש' שמו למען אשר יצא
את בניו ואת ביתו ונו בתינו פתוח לרוחה . לכל עובר
אורת מבקש מנוחה . יגיעים בתורה בימים ובלילות
מפרנסין עניים בצנעה . עושי צדקה בכל עת ובכל
שעה . גם יש בינינו מקדישי ספרים . לבני עניים
החסרים . ונותני שכר הלימוד . במקרא ובתלמוד .
העל אלה יאמר עובר על דת חלילה חלילה לכם .
ואתה ורועיך ידעתי כי אין כפיכם לבבכם . כי חכמים
אתם ובני עליון כלכם . ומה אומר זו הגנה היתה מסכה
כאת האלהים ולא נתננו להתראות פני בפנים עמהם .
חליתיו חלי גדול יום הנסיעה . ויום הקרת הנורא .
כאשר ידע החכם הרב רופא המלך רבי שלמה בן דוד
שנתן לי מעט רפואה . ואם היה מאת השם ית' להתראות
עמכם . אתוכח אתכם ונראה דבר מי יקום ממני ומהם

מדולה ממני . ואתם עודכם מחזיקים בדברי ההתלה .
 האלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק . וכי
 תאמר כי העתרתני . עליך דברי סמכתי . על אהבתך
 וענותך ואמרתני . כי לא יקש דבר איש יהודה . כי
 העננה עם הנשיא לכוונה ומרוב שיחתי וכעסי דברתי .
 ומתק חלתי וחלשתי הנדולה כתבתי . וידעתי כי
 יהודה גבר באחיו בחכמה ובענוה ובחסידות . אבל
 באמרך כי הרב התמי שקראת על אויבי יתגבר . ועל
 עוברי דת יתעבר . הן זאת לא צדקת אענך . כי קראת
 לכל קהלותנו עוברי דת אשר יש בהם חכמים גדולי .
 ורבנים שטובה צפרנם מכריסו . חלילה לך חלילה
 ואיך השבת כזאת על עם יי חכמי רודפי צדק מבקשי
 יי . הם אשר קנאו ליי . וכראותי זאת אמרתי שבקיה
 ד יהודה נשיאה להסידותיה ולענותנותיה . ואם אתם
 עם יי ונשיאי העדה חמלתם על האיש העובר הזה
 אשר התודה קדוש ישראל הוא . והסרים אל משמעתו .
 ראו מה תהיה משכורתו . ומשכורתם משנאי יי יכתשו
 לרוייה עתם . והבר אתנו והתבן אתם . כי את אשר
 שמי השמים לא יכלכלוהו . בחדרי חדרים הסגירוהו .
 ושמנו לו דמות ותמונה . הפך מה שאמרה התורה
 הנאמנה . כי לא ראיתם כל תמונה . ואשר על כמו זה
 מוחסו . כסף סיגו על חרש מצופה . ואתה וריעיך אנשי
 מופת נשיאי ישראל גדוליהם וראשיהם סרתם מן הדרך
 שחתם ברית האמונה . בהחזיקכם יד בני תאנה . ונחנו
 מה לא עליהם תלונותינו . כי אם עליכם . ואם נשים

התלמוד בינינו ביניכ ידענו כי בצדק וממנו נוכיחכם .
 ונערכה לעיניכם . ואנחנו הם המחזיקי בדת . סומכין
 דברי רזל לעזור בלי לב ולב . משכימין ומעריבין
 בבית אל . עומדים באימה וברעדה כאשר בישראל .
 מדקדק בדברי סופרים . אשר הוית מורים . לא כדברי
 המורים . דורשי ההגדות . כמשפט החקים והעדות .
 להיותם עם השכל אחזות . ולחכמה נרמוזת . כאשר
 הורינו קדמונו הגאונים . כמו רבינו שרירא ורבינו
 האי . ורבינו יצחק אלפסי ושאר הגאונים . עמדי
 עולם מצוקי ארץ . ומפיהם אנו חיים ועל דבריהם אנו
 סומכין בדברי ההגדה לא על זולתם ירשנו ירושת
 אברהם אבינו שהעיד עליו הש"י שמו למען אשר יצוה
 את בניו ואת ביתו ונו בתינו פתוח לרוחה . לכל עובר
 אורה מבקש מנותח . יגיעים בתורה בימים ובלילות
 מפרנסין עניים בצנעה . עושי צדקה בכל עת וכל
 שעה . גם יש בינינו מקדישי ספרים . לבני עניים
 החסרים . ונותני שכר הלימוד . במקרא ובתלמוד .
 העל אלה יאמר עובר על דת חלילה חלילה לכם .
 ואתה וריעיך ידעתי כי אין כפיכם לבבכם . כי חכמים
 אתם ובני עליין כלכם . ומה אומר זו הנה היתה מסבה
 מאת האלהים ולא נתנני להתראות פני בפנים עמהם .
 וחליתי חלי גדול יום הנסיעה . ויום הקרה והגורא .
 כאשר ידע החכם הרב רופא המלך רבי שלמה בן דוד
 שנתן לי מעט רפואה . ואם היה מאת השם ית להראות
 עמכם . אתוכח אתכם ונראה דבר מי יקום ממני ומכם .

ואני לא בסלתי היות אבני ורנא . כי שוקד אני על
 דלתותיהם . יום יום לשמור מזוחות פתחיהם . ואם
 אתאמץ לעלות במרכבה בסולם אשר הקים לנו הרב
 מורה הצדק . ובפתח אשר פתח לנו יפתח יי לנו את
 אוצרו הטוב אין תימה בזה . כי גם אתה וחכמי אחרים
 מתעסקים בחכמה לא כדברי הצרפתים אשר החרימו
 על כל מתעסק בחכמה כמוה . וכבר לימדנו שלמה
 המלך ראמר כל אשר תמצא ידך לעשות עשה . ואמר
 טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח ידך וגם אני
 אלו היה כח בידי כן עשיתי וכאשר מצאתי חכם ממני
 למדתו ממנו . וכבר התאויתי להתחבר עמך לשאול
 ממך מספקותי פה אל פה לא ראיתי לכתבם על ספר
 כי מעת אשר נאסף אל אבותי אחינו והחכם הגדול ר'
 שמואל אכן תבין זל לא מצאתי עם מי אדבר בזה .
 ואתם חשדתם אותי על לא חמס בכפי . ולא חששתם
 על גלחתי ועל שלטולי . ממקו למקו לשם יי ולכבודי .
 ואנכי דקן ושיש וכחי תשש . ואתם יושבים בבתיכם
 ספוגים . לובשי שני עם עדנים . ולא המלתם עלי ועל
 חסרוני . יראה יי וישפוט ויבקש דמי מידכם . כי הוא
 יודע תגם לבבי ואני קור עלי . שפטני יי כצדקי וכתומי
 עלי . ואין לבי לעמוד בסלע המחלוקת ואעשה כן גם
 אני . ואם הרב התמים שלכם ותלמידיו יהיו מדרשי
 שלומנו ויחזרו בהם אנו נפתח להם שערי שלו והיינו
 לעם אחד ולא תהא תורתנו כשתי תורה ולא ירבו עוד
 מחלוקות בישראל . ואלהי ישראל ישפות שלום לנו

מ
 זלכם שלום אני אני הוא המדבר הנני דוד בר יוסף בן
 קמחי צ"ל

תשובות רבי יהודה בן אלפכאר לרבינו דוד בן
 קמחי זצ"ל

מי כחחכם אשר חכמתו תאר פגיו וענתו תשפיל
 גובה לבבו ורום עיניו . ואם יוכיח לשמע אוניו .
 בין יבין את אשר לפניו . וידוע ידע פני צאנו לרגעים .
 איפה הם רועים . ולא יענה אל רהבים ושטי כזבים .
 הבל המה מעשה תעתועי . יי מסך בקרבה רוח עזעי .
 להביא עצות מרחוק . ולבקש תואנה לבלי חק . הלא
 איש אתה . ולמה לא שמרת . למוסר משמרתו . ולא
 סרת א משמעתו . כאש היית באמנה ומדיע הקילותני
 כי לא היה דבר ראשון להשיבך . ולא פניתי אל
 מכתבך . ולא הודתני אליך חרדה . פן יקש מדברך
 דבר איש יהודה . ואיך דנתני לכף חובה . ושלמתני
 רעה תחת טובה . ואני לא אציתי להשיב מפני דברים
 שמעכבין את התשובה . כי לא יכולתי כעת הזאת
 לכתוב כלבבי וכנפשי אליך . וכראוי לפני כבודך .
 מפני המאורע אשר היטב חרה לי שארע לך עם רבני
 צרפת וקדושיה . וגבורי הארצות ההם ואנשיה . ועוד
 שהבינותי מתוך כתבך אשר לא פורש שאתה מכקש
 ממני לדבר עם וקני העיר . ורוח חכמיה להעיר לנדר
 ולהחרים . את הרב התמים רבי שלמה . השם יענה
 שלומי . ולפני שמש יגון שמו . ולקחת את שני ילדיו .

רבי יונה ורבי דוד תלמידי ר' יהצמיד' על ידי' לשומם
 משטת חרמים ותוכחות בלאומים וזלילה חלילה
 לנו לנדות אותו צדיק ולהחרימו הוא וכל עמו כי אם
 לכבוד ולכרך בשמו עקב היתה רוח אחרת תחת
 אשר קנא לאהיו ולכבודו ויהלץ מאתכם הוא ויונה
 בן אמת תלמידו לנקום נקמת יי בכל לבנו ובכל
 גפשו ובכל מאדו וכלי הקדש וחצוצרות התרועה
 בידו יריע אף יצריח על אויביו יתנבר ובעוברים על
 דת יתעבר כי מי אש' יחובר מה לתכן את הבר' ובכל
 הארץ הזאת עינם ותסיתני בו לבלעז חנם ולא
 ראיתי לכתו לך דבר בענין ספ' המורה הוא יורה ומלה
 בסלע ומשתוקא בתרי ואנן בדידן ואינהו בדידהו
 ואתה באלהיך תשוב לקדמותך להטיבך באתריהך
 ולא ישמע עוד חסם בארצך שוד ושבר בנבולך
 לעמוד על סלע המחלוקות ולהחניף רבי בחלקלקו
 לבטל הויא דאביי ורבא ולהתאמץ לעלו במרכבה
 כי אם לשמוע את דברי יי בנחת ושוכה הכותר בעמו
 ישראל באהבה ושלוים רב על כל הולך בתומו
 ומדבר כלשון עמו

ולא הגיע ביד רבי דוד קמחי זצ"ל כי אם זה הכתב
 לבר אבל הכתב שתהלתו יגער יי בך השטן
 לא הגיע בידו אבל שמע מהעם שאמרו ששלח לו כת
 מתחיל יגער יי בך השטן וכתב לו תשובה על מה
 ששמע
 לא אחזל לדב' איך ואם העתרת עלי דבריך ומליך

אמרתי טוב לשמוע נערת חכם ולסור אל משמעתו
 כאשר יי אתו תהלה אודיעך כי ספר אחד הוא שהגיע
 לי מאתך תהלתו מי כחכם אין עוד מלכדו והשיבותי
 לך מענה תהלת הספ' יהוד' אתה יודק אחיך שלחתי
 לך על יד רופא אחד אלקרטבי שהידה עמי באב' ליה
 בבית ר' יהודה קשיש' אמנם בבואי בעיר ברנש מצאתי
 בפי אנשי כי שלחת לי כאש' שמעו מפי אשר שלחתו
 לי להתפאר בקלוני היה זה מענה הספר שכתבתי לך
 תהלתו

הנה אנכי יצאתי לשטן לבני פלג ויקטן ואתה
 ענית לי יגער יי בך השטן ודוד הוא הקטן
 וזה הספר לא הגיע לידי ולא שמעתי ממנו לא תהלתו
 זה אמנם כי כתבתו ושלחתו לי עשית רצונך וזעולה
 על רוחך שאני לא כתבתי לך אלא כבוד ותהלה
 ואתה קללתני וחקילוחני בדברי תהלה ושלמת רעה
 תחת טובה וכתבת יגער יי בך השטן ואני אום יגער
 יי בשטן ושונא את יי ובמחוזי בו ויבחר בשטן לשוטניו
 ושונא לשונאיו ואם קראתני קטן אמת כי אני קטן
 בעיני ונבזה אמנם אמרו רז"ל אמר הק"ה ללבנה
 להשקיטה מתלונתה צדיקי יקראו על שמך ודוד הוא
 הקטן יעקב בנה הקטן ובוזן לבות וכליות יודע לבי
 ולבך ישוב לאיש כפעלו וכתו לבנו ולא באתי לקטרנ
 עמך ולהתוכח אבל להודיעך אשר בחרתי בו וקראתו
 צדיק וחכם ותמי והנה הוא רשע וסכל כי יצא לתרבו
 רעה והשתית ארז דרכו ונעשה מלשין ומוסר וסופו

הוכיח על תולתו יגלו שמים עזנו וארץ מחקוממה
לו כי בראותו כי רבני צרפת בשוהו ולסכל
השבוהו ומעיד עדות שקר ידעוהו והוא שב עד
הפסילים ולעובדי אלילים ויתן להם וישמעו לו
לעורו על אשר שלח ידו ביהודים ויקרא תהלה לכל
הצעירים היחפים ויאמר להם ראו כי בני עמנו רובם
מינים וכופרים כי נפתו לדברי רבינו משה ממצרים
אשר כתב ספרי מינות ואתם מכערי את המיני שלכם
בערו את שלבנו וצונו לשרוף הספרים ההם והם ספר
מדע וספר מורה ולא נח לבנו הערל וידבר גם אל
הדורשים הם הפודיקאדוריש ואל הכמרים הגלחים
כדברי האלה עד שהניעו הדברים אל הקרדינאל עם
אשר היו היהודים במונפלייד והגלחים אליהם בסכנה
גדולה וללעג ולקלס בפי הגוים ויצאה הדבה הרעה
מעיר לעיר ואמרו ראו כי אבדה תורת היהודי כי נעשו
שתי כתות עליה ואין תורה אלא תורתנו ועתה ראה
גם ראה העל אלה התאפק אתה ורעך הנשיאים הרמי
הלרשע לעזור ולשונא יי תאהב תלילה תלילה לזרע
הנשיא הגדול אביך להיות ידוע עם מרעים ולחזק ביד
רשעים והיום אין לי עוזר וסומך אלא אתה כי רבני
צרפת אין ידם עמו לא עם הר משה וצל ומביאי ראייה
על דבריו ולא תלתם עמי בעבור ועתה חוסו לכבנה
שמים ולכבוד ישראל וקללו והחרימו אותם ולכם
תהיה צדקה כי תעשו הטוב הישר בעיני אלהי ואדם
היוצא משער לשער במחנה ישראל הגולה מביתו

מח
לכבוד האל הכותב דוד בר יוסף קמחי ספרדי צבי

וזאת תשובת רבי יהודה אלפכאר

טובה תוכחת מגולה ומלה נערת משפתי חלקי
ולשון רכה בלי אהבה מסותרת אמרתי אני
בלבי תחת גערה במבין תכנסנו ומשלג ילכין הוכח
תוכיח את עמיתך ולא תשא חטא על בעלי בריתך
הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלמות לב כי
לא תפצתי להתכבד בקלונך כי אם להשביח שאונך
ולהניא מחשבית אונך אבל היה רצוני להתכבד
בכבודך ולתמוך בימין אהבתך להתחזק בידך כי במכת
הראשון באתי בדרך קצרה לדבר על לבך אולי אוכל
להועיל אולי אשיבך להאיר אתריך נתיבך ואתה ענית
ואמרת כי עודך מאמץ כח לעלות במרכבה בסולם
המורה אשר הוקם לראות פני יי אלהיך ולא יראו פני
ריקם וכן אמרת ואשר על כזה מחסה כסף סינים על
חרש מצופה מה ראית דרך עוצב בי כי אמרת כי אין
כפי לבי יענה בי דמית היות אהיה כמוך היודע ועד
יודע כי נטע נעמנים נטעי כלו זרע אמת זרעי ואתה
לא בנת מרחוק לרעין ולא ידעת במדבר חנותי ונטעי
והנה עמד שמעו כי מעולם לא פרצתי פרץ על פני
פרץ ולא יצאה מאתי חנופה לכל הארץ רק מנעורי
אשמרה דרכי מחסוא כלשוני אשמרה לפי מחסום
מה נאמר לאדוני ועל זה מלי העתרת ומרוב שיתי

וכעסי דברתי ואל לעבדי ולשפחות נמכרתי והחרישתי
 כי ידאחי כי אמרתי פן יחלק העם ישראל לחצי בתורה
 אחת שאין בה דין חלוקה ותהיה זאת לפוקה ודברתי
 על המורה כי הוא יורה שאם חכו ממתקים אין כולו
 מחמד ואם בו תפוחי וזה במשכיות כסף בהם בתי
 לבדים ולפידים בתוך הכדים והבאתי ראיות ראיות
 על אהן שומעת כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי
 דעת וידעתי כי דברי אלה לא יהיו קרובים אליך
 ושובתם אל עליך כי זקנת באת בימים וגדלת בין
 החכמים ולא תשוב מפני כל מאיתן האזרחי היסן
 הכלכל ומה שאמרת על הרב התמים שלנו כי נתן
 לאלהים תפלה ובמלאכיו ישי תהלה אתם הציקו אתם
 לו בדבריהם ותאלצו ותקצרו נפשו למות ויצא לבו
 בדברו ואין אדם נתפש על צערו המציק לו כא
 בשכרו ולא אוסיף עוד לדבר אִיך שלא להעתיך מלי
 וזאת האגרת שלהה הר" משה בר" נתמן לקהלורת
 ארנן ונבארה וקשת'ליא לנדות ולהתרים
 את ר' שלמה ושני תלמידיו עד שישובו מדרכם הרעה
 אשר העזו מצחם לעמוד כנגד רבינו משה זצ"ל
 בפשע ארץ ביום היתה לכלה וחרץ על סגניה
 ושירה לבנות נדריה ועל הרועים לשמור
 העדרים ממעונות אריות ומהררי נמרים עליהם
 לבקש האובדות ולחזק הנחלות לקדם ברועים
 ובמקלות אף כי זה שהפזורה ונחה בראש הרזה
 טן הסלע מהעבר מזה ושן הסלע מהעבר מזה כמונו
 היום

היום שארית עדת הברית אשר למבראשונה ברית
 הפרנו ובאחרונה חטאנו ומרדנו בכל ענין ולקיננו
 בלא מנין ואם אמורים בזיקים בבית כלא שכחנו
 ברית וחקים הלא ביי אלהינו אנחנו דבקים ובכית
 שביינו הוא חיינו החיים הטובי אשר אין להם הפסק
 ואין אחריהם מות האור הבהיר אשר לא יגאלהו
 חשך וצלמות והאמונה השלימה היא המנינה עלינו
 מחטא ולא כי לנו היא שעמדה לאבותינו ולנו
 הקבלה והזוגנת היא הגותנת לעכנו פליטה ושארית
 כאשר ידעתם אר אשר עברנו בקרב הנזים אשר
 עברתם הוא הזבח אשר זבחתם הקטרת אשר
 קטרתם העולה והקרבנות הנסכי המנות ועד הנה
 מיום שכבנו בין שפתי לא נרא זכוב בכית המטבחי
 אין נודד כנף ופוצה פה ומצפצף כנגד קבלתינו כי
 ידיעת אלהינו היתה מסכמת באמונתינו ואמונתו
 מקובלת בכל קצוי גלילות גליותנו אין פרץ ואין
 יוצאת ואין צוחה ברחובותינו אך היום סבינו נבעתי
 קללה ראיתי ומעלה עשן כנגדי חזיתי כניצוץ
 סבעיר נחלת והיה כאש אוכלת ואנחנו מתשים
 ועל ערש דוי נישן והנה עלה קיטור הארץ כקיטור
 הכבשן לכן אני הקטן בשבטי הדל באלפי היושב
 משמים בספי וכלבי רשפי מסיר מסוה הכושת מעל
 פני ואקראה אריה על מצפה יי' אלכה אל הגדולים
 ואחיעה לשרים העומדים על דורם דנורא כי עמרם
 נורא כי עמרם ואתם שלומי אמוני ישראל אריא אריא

שארית עמי יתר גוי אשר עם אלהים דרו ירושלם אשר
 בספרד נשיאי ארנגן אצילי גבארא ושרי קשטיליא
 הקמים על נדיבות תלמידים וסופרים ודורשי אותי
 וזוני כנסיות עם זהרים זגב לאריות הבו לכם עצה
 ודבר הלום ולא יושבי האי הזה תענו שלום כי ראיתי
 כבר מהפוא אדם בדבר עוברי דרך עלינו ובידם
 כתבי חלקות מגנבים הלבבות ומחניפים המחשבות
 והצרכתי לנלות אונכם להעמידכם על תוכן העניני
 פן תשמעו א דברי הויפים ותתנו להרם יעקב ושרא
 לגידופים ואני תלמידכם זה ימים חקרתי על הדברים
 מפי השמועה וראיתי הבאי לפניכם הכת המתחסדת
 גפשים מצודת והיא המורדת ואם רבני צרפת אשר
 מימי תלמודם אנו שותים דברו על השמש בחצי
 השמים לכסותו תחת כנפי וירח המזהיר צו לסתם
 ובעד ככבי לתתם אין על הרב המניש דינו לפניכם
 חטאת כי הוא על חבירו חלק ושכנגדו המפליג דעו
 יגיד עליו רעו לא נתן הנביא לאה תפלה ובמלאכיו
 לא ישים תהלה ואתם רבותי אל תשמעו לדבר בעל
 המחלוקת אל תאמינו ברע אל תבסחו באלוף עד
 אשר מפי בעל דינו תשמעו החילוף כי צדיק הראשון
 בריבו ובא רעהו וחקרו ושתי כתות המכחישות זו את
 זו תביאו בית דינכם יחד וננשו אל המשפט ושפטום
 משפט אמת שפוטו ובימיכם במשפט תפדה ציון
 ותזכר לחזו בנועם אפריק והמגדל היוצא מבית המלך
 העליון כחפצכם וכחפץ תלמידכם הצעיר ועכידכם

הקטן משה בר נחמן זל
 וזאת האגרת השלושה מסרקוסטה אל קהלות מלכז
 ארנגן נכתב בירח אב שנת תתקצב בסרקוסטה
 ואלה שמות ההתומים בחיי בר משה זצל יהודה
 בר שמואל זל יצחק בר שמואל נע שמואל בר
 יוסף זל אברהם בר יהודה נע בן לביא ששן בר
 שמואל נע אברהם בר שלמה שלמה בר יעקב זל
 יצחק בר יוסף זל שמואל בר יצחק בן בגשת אברהם
 בר שמואל נע ורבים מקני הארץ אשר נקבו בשמו
 והמעשה הזה עשו והסכימו שאר הקהלות הקדושות
 אשר בכל חבל ארנגן לקיי ולקבל עליהם ככל הכתו
 למעלה והאגרת היא זאת
 קול שאון מעיר כאיש מלחמות קנאו יעיר קול
 הוצב אש להבו קול יחולל אילי הארץ ואנשי
 הלבבות קול ישודד בחלון כקוף מכאיב וממאיר
 בסילון קול אומר קרא בנרץ אל תחשוך כשופר
 הרם קולך שמעו הרים את ריב ומוסרו האיתני
 מוסרי ארץ החרדים אל דברו המזכירים את יי אל
 דמי לכם אל תשקטו וחרש אל תחרישו ועצמות
 ותוכחות הגישו ובעת הזאת לבשו בנדי רגזות
 ועשו מעילי קנאות חזקו ונתחזק בעד עמנו ובעד
 תורת אלהינו לבל תהי לכם לשמעה כי לנגד יי
 אין חכמה ואין עצה ובכל מקום שיש חילול השם
 נמצא אין חולקין כבוד לרב לנכבד ונשא והיא את
 דבר יי כאיש מלחמות יעיר קנאו בלי פחד ויראת
 ז ב 7 ii

ויעבדו כל בני החיל חמושים . שרי אפים ושרי מאות
 ושרי חמשי / וקנאו למשה במחנה ולתורתו הקדושה .
 תור' צה לבו משה מורשה . המושה אותנו מים הסכלו .
 המשנות החפיות . לגבר אשר דרכו נסתרה . בעניני
 התורה . ובספרא ובגמרא . שם מחשך לפניו לאור .
 ומעקשים למישור . עניניו ומדבריו שפתיו משרים .
 כולם נכוחים למבין ולמוצאי דעת מישרים . הרחוקים
 אשר שמעו באיים . והגידו את כבודו . כי גדלו חכמתם
 בחכמת החצונות וניביו ומאמריו רח שח שפאים .
 במדבר כל הלשונות . ושמעו הולך בכל המדינות .
 נסע עצי הדעת וצאלתו מטעיו . ויעשו פרי תנובת
 מדעיו . כל אוכלם נפקחו עיניו להיותם כאלה יודעי
 טוב ורע בהניגויו . קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי
 שארוניו . וברות כוח ואוניו . כל חיות לא יעמדו לפניו .
 אמרותיו שהורות וניביו ברות . הלכה למשה מסיני .
 וההש לחן אשר לפני יי . הוא מרנ' ורבנ' משה בן הרב
 רבי מימן זל וכל איש אשר לא ישמע את דבריו ולא
 בן הדור אמריו בספריו . והולך חשכי כמורה הנבוכי .
 על שר הצבא הגדיל לאמר אעלה על במותי עב עד
 הככבים . ועד צבא השמים וארמסם . אשלת דבר
 ואמסם . וכל שער עמי יודע כי חכמינו הורונו
 וההירוננו ללמוד חכמת הייחד חכמות החיצונות .
 במה שגשיב לאפיקוחים . ובעניני הכופרים בתורתנו
 להירס . וכן חכמת האצטגנינות והבלי עז . אין למדין
 אותן מן התורה . ולא מן הגמרא . ומדידת הקרקעות

ידיעת תקופות ומזלות . כמו שאמר החכם מורה דעה
 נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא . וכן
 שפופרת שהיו מודדין בה מרחוק כים ובחריבה . ואמרו
 שאין ממנין בסנהדרין להיות מודין אלא מי שיודע באז
 החכמות ובחכמת הרפואות . ועתה קמו שלשה חרשי
 משחית והם מסיתים את העם ומדיחים . ויתוו להם
 משאות שוא ומדוחי . לכתוב מרורות ולדבר סרות על
 הרב הנזכר ולכל איש אשר לבו כבד וקל מחו וכהתה
 עינו וגם לחו יפתום בפייהם ובלשונם יכזבו להם .
 להוליכם בחשכים עד אשר החרימו כל הקורא . בספר
 המדע ומורה הנבוכי . וכל הלמד שום חכמה מחכמות
 החיצוניות . לזאת יחד לבכנו יחם לבנו בקרבנו .
 ותבער אש בהניגויו . כשומאת הנדה דיתה דרנם
 לפנינו . כי הקדיתו תבשילם ברבים . הם הוטאים
 ומחטיאים . והנה בקנאתינו באש עברתינו . דברנו
 לכל הקהלות אשר בכל מלכו ארנן להקהל ולעמד
 על נפשם להיות ידיהם עמנו להלחם בהם ולקדש
 שם אהינו המחולל כיניה ולהסכי לנדותם ולהחרימם
 ומקהל הגולה להבדילם מעתה ועד עולם . כאשר
 עשינו אנתנו קהל סרקסא שהחרימנו ונדינו שלמה
 בר' אבהו השוכן בהר ושני תלמידיו דה ויונה אם הם
 שלחו יד לשונם או ישלחו על הרב הנזכ' עד שישנובו
 מדרכם הרעה וממעלליהם . ומן החמס אשר בכפיהם
 כי חרפה היא לנו . להיותם עמנו לעם אחד אם לא
 ימולו ערלה לבנם הזונה . ואל דרך רהבים פונה .
 iii 7 3 1

ואם באלה לא יוספו והולכים בקרי . כי חשאת קסם
 מרי . אנחנו עם כל אחינו אשר בכל חבל ארנון כבוא
 הספר הזה לים קרעו לבככם וגם בגדיכם וקנאו ליי
 אלהיכם . ואל יתחלל שמו על ידיכם . עשו כמעשינו .
 לאבד פריצי עמינו . ואם הם מעלו מעל בתורת הא
 לא יהיו על עדת בני ישראל . וכתבו כתב זה למשמרת
 לאות לבני מרי . ההולכים בקרי . למען ירוץ קורא בו
 וידע כי שמו בקרבו . והחטאים האלה בנפשותם דמו
 וישבו בוד . ואנחנו קמנו ונתעודד . נכתב בירח אב
 שנת ד'תקצב וכבר כתבנו החתומים למעלה .
 כאשר שמענו וראינו מעיר המחוללה . אהי'כוננה
 עד עולם סלה . וחתמו בשמותם לשם
 תלחלה . לחוק דברי רבינו משה גר הגולה . ולהבדיל
 הדוברים על צדיק עתק מעם סגולה . אם עשו אלה
 השלשה דבר הנבלה . ושלחו ידם במשיח יי' ידיו שמו
 תחלה . גם אנחנו נחלץ הושי' לעשות כמעשה אחינו
 הקדושים . והסכימה דעתינו בעצת החכמי הנשיאים
 הרבנים רבי בחיי ורבי שלמה יצו הרופאים הנבונים
 ממשפח תחמוגי הנשיא הרב הרופא החכם רבי משה
 בן אלקוטנטיני המאמינים ביי' וכמשה עבדו וכי גבר
 עלינו חסדו ואמת ספריו וידיו על כל החכמים נסויה
 ועלינו לעולם הללויה . עזריה בר' שלמה גב'ת הכותב
 במצות קהל ושקה . ששת בר' יוסף גע' . מנחם בר' יהוד
 בן אבי אלפרג . משה בר' יוסף בן שמריאל . יוסף בר'
 שלמה נשי' חיו בן פול גע' . דוד בר' יאשיהו מל' יצחק

בר' יוסף גע' . יוסף בר' חיים גר' בן אלפואל . שמואל
 בר' יהודה גע' בן אלפואל . שמואל בר' שלמה גב'ת .
 כששמענו השמע הנורא צירי אחוננו כצירי יולדה
 וצרה כמבכיה על השלשה אשר קמו איש איש בלבו
 ורחו . ונסדו יהוד על יי' ועל משיתו . על כן באנו
 אנחנו קהל מנתשן לחוק דברי רבותינו קהל הקדש
 ואמרותיהם הנכחות והנערכות שתיים מערכות .
 האלהים האדירים מחוקקנו ושופטנו . הפנות היקרות
 פנת שבטינו . בהסכמת שני צנתרות הזהב המריקים
 מעליהם הזהב החכמים הנבונים הנשיאים הרבנים ר'
 בחיי גר' . ורבי שלמה אחיו אשר מימי קדם בחד
 באבותיהם השם . המה הגבורים אשר מעולם אנשי
 השם . חיים בר' אברהם גע' . יהודה בר' אברהם . יצחק
 בר' יהוד נשי' . ברוך בר' יצחק גע' . הרינו חלנו ונכנענו
 כאשר שמענו אנחנו קהל קלעה .
 הקנאה הנדולה הנפלאה החזקה והנוראה אשר
 קנאו אנשי התעודה עדה המועדה מעיל
 קנאה ועטה קהל סרקסטה יצו ובראשם הרב הגדול
 רבי בחיי הצניף הטהור מגורת המאור גם הקהלור
 הקדושות הטהורות המהוללות המאושרו קהל ושקה
 וקהל מנתשן באו בעקבות למלאת דבריהם ולעשות
 כמעשיהם . והעיר השם את רוח אצילי ונבוגי לקנאת
 למשיח יי' הוא אדונינו וגבידנו . המאיר עינינו והמגיה
 חשכנו . ראש ישיבת הגולה רבינו משה בר' מיימן .
 אשר היתה תורת השם אצלו אמן . על אשר קמו עליו

שועלים קסנים כרם השם מחבלים . הם התלמידים
 הנכלי . הם שלמה ודה ויונה . אתריתם מרה כלענה .
 אשר הלכו אחרי דחם לכלות דבריהם אשר לא כן
 חפאו על יי ועל משיחו כאמרם כי לא השם שלחו .
 ולכן תהיה זאת להם למכשול לב ולפיקה . כי מי
 שלח ידו במשיח יונקה . וחייבו לנדותם על מעלם .
 ומקהל הגולה להבדילים . ואנו התעוררנו להתחוקנו .
 ובמרכבת הקנאה לעלות התאמצנו . ולעשות כמצות
 אחינו קמנו . והחרמנו ונדנו בכח האל . שלשה פושעי
 ישראל . והחביאם במסורת האלה השבועה . עד אשר
 ישונו מדרכם הרעה . והשם יצילנו מדבר עליו ועל
 תורתנו תועה . ויראנו יום גאולה וישועה . משה בר
 יהוסף זל . משה בר שלמה בן אל קוסטנטינו זל . יצחק
 בר יוסף בן אל דיין זל . יוסף בר משה איסאני תמן .
 זאת תורת כל חסר לב ובער . ורב לבלי חק פיהו
 יפער . וכל שם חשך לאור ולא יכרל וגשם
 יגדל המסיר שפה לבאמן ולוקח על טעם זקן כדת א .
 אשר טעם משה לפני בני ישראל . לנדותו ולהחרימו .
 איש ממקומו . ולהעבירו מגועשרה . לא נוכל אן
 ועצרה . ככה יעשה לאיש אשר חפץ לחוציא כל רוחו
 על יי ועל משיחו וכל גמחרי לב במתנ ורסן עדי יפאו
 והנשארי ישמעו וייראו . ואנחנו קהל לארדה הסכמנו
 בהסכמת רבו קהלות הקדש אשר סביבותינו ובמצורת
 הרבנים והנשיאים הרמים החכמים מהנן ורבנן בחיי
 זר שלמה ויחלצו וילחמו במלחמת האל לבדו ויאמינו

ביי ובמשה עבדו . ויעביר קול במחנות קהלים . מקטנם
 ועד גדולם . על לב איש נסוג אחור ומרה . ועל משה
 עבד יי דבר סרה . או אזיכנע לבנו לאלו . ושב ורפא
 לו . ותתמו עליו רבים ונכבדים .

אנרת אשר שלח ר' בחיי אל קהלות אראנק .

שמעו אלי רודפי צדק מבקשי יי . זכרו תורת משה
 עבד יי . המזכיר את יי . אל דמי לכם אצילי
 ונבוני . הקהלות הנקהלות אשר בכל חבל ארצון .
 האל יהי לכם לסתרה . ואמתו צנה וסתר . הנה קול
 המולות פריצי עמנו מארץ מרוזקים . להפר העדות
 החקים . הכתובות בספר תורת משה עבד יי . הו
 הפטיש החזק רבי משה בר מימך זצל . השם אותות
 ומופתים בתורת האל . ולכל היד החזקה ולכל המורא
 הגדול אשר עשה משה לעיני כל בני ישראל . ועתה
 קמו ג' חרשי משחית וישלחו אחד מהם לחכמי צרפת
 ויפתום בפיהם ובלשונם יכזבו להם ודברו סודות על
 רבי הנזכר עד אשר פתום בשקריה ובפחזותם וכאשר
 כתבו אלינו מתכמי פרוצ'נצה שהחרימו כל לומד שום
 חכמה מהחכמו התיצונות והקורא בספר המדע ומורה
 הנבוכים . וילכו חשכים ואין נוגה להם . כי טת מראות
 עיניהם לזאת בעדה בנו אש הקנאה ואין מכבה . ונר
 תורת יי שרם יכבה . מהרגו להשיב גמול החטאי האלה
 בנפשותם על ראשם . והחרמנום ונידינום אם הם
 והדינו פיהם האריכו לשונם על רבינו הגזכר ועל

ספריו . לסתור את דבריו . כאשר שמעתם באזניכם .
 וראו בעיניכם . בנוסח הכתב השלוח לכם עם זה
 אליכם מקהלינו קהל סרקסטה יצ' . על כן אקרא
 אליכם בקול גדול כי אתם משכילים ואת הנולד רואי
 ולשם קדוש ישראל המהולל קנאים . החלצו מאתכם
 אנשים לגקום נקמת יי ולהלביש כל אחד מהם קללה
 כמדו . כי לא האמינו ביי ובמשה עבדו . הצור ברחמינו
 דרכיו יורנו . ויבער הרע מקרבנו וישפות שלום לכם .
 כחפץ השר אל משמעתכם . הוזכר תמיד טובתכם .
 המתפאר בזכריכם . בחיי בר משה זל' .

זה נוסח הכתב ששלח רבי מאיר הלוי מטוליטולה
 לחכם רבי משה בר נחמן זצל' .

גם היום מרי שיחי . ידי כבודה על אנחתי . בעמדי
 על אגרת תשואות מליאה . קראה באזני קריאה
 על קריאה . לכסות דמעה את מזבח יי . על ריב בני
 ישראל ועל נסותם את יי . יצאו דבריה חלוצי יחפי .
 מבהלים ודחופים . מאת מגדל ומצודה . לתורה
 ולתעודה . מודה דעה . מבין שמועה . גבון לחשים .
 וחכם תרשים . ידידי ויקירי דר עם אלהים ועם אנשי .
 ועם קדושי נאמן . להתאבל על מעל הזמן . רבי משה
 בר נחמן . אשר הביגותי מתוך אנרות . והשלחות אי
 כי הרב פיפיות . ביד בעלי פלילות . לנקם נקמת
 תורות ותזשיות . בקללות במרצות . זאלות נפרצות .
 זכלות בתרצות . אוכלות בארץ תבונות ומליצות . צבי

היא לכל הארצות . על תוכחות ונאצות . נשמעו בה
 על פורצי פרצות . הלכו במועצות . לסעף פארור
 מצות . וחקים ומשפטים צדיקים כמעצות . לעול
 אהות ישר ולסלף פתגם . ולתת טעם לפגם . לשבור
 עול מצות ותורות ולהתק מוסרות . באמרם אין חפץ
 לבורא ית בשקלים וקולבון . ואין קנאה לפניו לבקש
 עלבון . וטרם אבר חשבון . ואין רצונו כי אם להשיג
 כל איש כלבבו . ידיעת קוניהו וחכמת מרכבו . כי מה
 חפץ בנוף אם יטהר ואם ישמא . אם ירעב ואם יצמא .
 התעור רחם . עותו נתיבם . ועבטו ארחם . כי מדרך
 אשר שמו בה מבטחם . בה נכשל כהם . ואבר נצחם .
 בשומם תכלית הידיעה . לעשות חונף ולדבר על יי
 תועה . להריק גפש רעב למצותו לכבו וזרתיה כסיר .
 ומטקה צמא לדברו להחסיר . להמית נפשו אשר לא
 תמותינה . והנה נמצא בתוכם גזע אמונה . מקור
 לחכמה ולתבונה . הרב המובהק ר שלמה בר אברהם
 הוא החל להיות גבור בארץ . לשובב גתיבות ולגדור
 פרץ . כי מתוך מהפכת מחשבותם מהר . ומנגעי
 מועצותם לבבו טהר . נשאר בינותם כתורן על ראש
 ההר . תקע בשופר חכמה להזהיר והעם לא נזהר .
 זולתי הנלוי עליו . קצת חכמי ההר התונים על דגליו .
 ושאר העם אשר ברגליו . ובראשם ילדיו מעשה ידיו .
 שני תלמידיו . נטעי שעשועי . אנשים חכמים נבונים
 וידועים . אשר היו פליטת אנשי אמונה . להחזיק מן
 זצנה . ברברי תוכחות ותשובות נצחות נגד מעקשי

הייתה המלה פני בתורה ובראותם כי חתרו להשיב
אל היבשה ולא יכולו הגישו עצמותיהם ודיניהם
לפני חכמי צרפת להכריע ביניהם וכראות פנות הצד
הצורת כי רוח פנות רבני צרפת אליהם מתמחרת
וליסרם בעקרבי מוסר מתעוררת שמו עלילות דברים
על הרב הנזכר ותלמידיו אשר היו לעזר כנגדו כי
דבר ביי ובמשה עבדו והנה הבינותי מאגרת ידידי
ויקירי ומאגרת קצת קהל הקדש הנלויים אלו כי אימת
הויפים ופחד המסלפים נפלה עליי ועל החונני על
דגליו כי שמעו דבת רבי מקול מחצצי בין משאבי
כי שלחו אנחותם ככל עבר ובכל דרך ליושבי על
מדין להטעי דבריהם לדיין שלא בפני בעל דין
לנגוב לבבורת ולהתניף מחשבורת ותרואו פן ישמעו
הארץ הלזואל דברי הויפים לתת הרב לחרם
ותלמידיו לגידופים תלילה להם מעשות כדבר הזה
ליקר ולנבזה לשמן ולרזה האמנם אם אינם ביאי
הם בני נביאים וזכות אבותם להם למשעד להציל
דגליהם ממעד וצדקתם עומדת לעד ואם תלילה
תהיה להם כת סודרת אהבי שטים להעמיק ובילדי
נכרים להספיק להחזיק במחלקת על תורת השם ית
להלעיג ולזכור מנבעת המורה בעמק עכור הנני נכון
להתלין להוציא עצמי מן הכלל וחלקתם בארץ
תקולל ואני וכל הנלויים עלי המאמינים בתיים וכל
יראי השם ית הנלויים אלי נהיה נקיים ועל דברי
יקירי וידידי אשר בקש ממני לקנא לכבוד תורתנו

169 נה
גלדברי רבותינו ולהיותנו באגודה אחת עם רבותינו
הצרפתים כאשר הסכימו בו לכבוד אלהי ולגדור גדר
בעמו הפרוץ ולעשות דברינו כליון תרוץ שוטף
צדקה להרים מדרך עמנו מכשול ופוקה הלא ידעת
אם לא שמעת כי גם אנכי סרבים וסלונים אתי ואל
עקרבים תחנותי גם מתמול גם משלש גם טרם בא
ספר הנבוכי מורה היה למקצת העם בדת הכורא לב
סורר ומורה ולא יגועו אמות הספים מקול הקורא
כי גם בראותם אהלי כושן וחרב דישון ודישן לעלות
קישור הארץ כקישור הכבשן לא נחם העם מדרך
זלא שבי ולא האמי מוסר ולא קשב אף כי אני אניאם
וכמסורת הברית אניאם לבלתי הגות בספר מורה
הנבוכים אשר שולח בעיניהם להאיר חשכים מפי
צדק מושל ביראת אלהים משה איש האלהים ואני
בכוא ספר הזה אלי מלאני לבי לעבור בין בתריו
ולשוב משער לשער בשעריו ולתור ולהבין בו ולתור
ולטעום בחכי טעמו לדעת אם אתם בלחמו ואראת
והנה יונקתו מחוקי שרשי הדת ומסעפת פארותיה
מחוקת בדקי יסודותיה והורסת גדרותיה רוממות א
בנרונה ומות וחיים כלשונה פעם להשמיל ופעם
להימין מקרבת בשמאל דוחה בימין ואבינה כי
תהפכות בקרבה לא ינקה כל הנוגע בה החוקתי
מעליה דרכי ולא נתתי לחטוא חכי ברב הגדול
המניח חשכי אשר זרע אור משנה תורתו על כל קצו
נשיה נוטע בהם עצי דעת ותושיה כי מי יודע אולי

בעל הספר הזה אשר סתמו דעתה רוח אהרת עמו
 אך הנמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמה
 הזנים במורה הנבוכים ביד רמה ונבר אשר אין לאל
 ידו להזכיה אנשי מקומו וההוננים על ידו אם עברת
 תורת הלפז חק איך יוכיח עמים עצומים עד רחוק
 אף כי דברי רבותינו רבני צרפת דברי תורה הן ואין
 צריכין תזוק אף כי זה ימים רבי הרבה משלשי שנה
 בהגיע תור משנה ספר התורה בארץ הזאת ואעמוד
 על ספר המדע אשר דבר בהלכות תשובה על העולם
 הכא שאין בו גוף וגויה קנא קנאתי לצור ישר וקדושו
 וליסוד הצדק ושרשו בראותי כי אבדה אמונת תחית
 המתים מקדם בארץ הזאת מפי יושבי פרוות ערים
 עליוות אף כי מצאו להם ערים הומות בצורות ועיד
 מכצרות להציל עינינו ואשלח ידי ואכתוב אגרת
 קנאות לרבני חכמי לונל אשר היו בימים ההם לקנא
 לכבוד השם ית ולדברי תורתו אשר היו לחרפו ולחזק
 ידים רפות למען חיות האכנים מערמות העפר ואם
 המה שרופות הוחלתי לדבריה אזין עד תבונותיהם
 והנה אין איש מתחזק עמי לגדור פרץ בעמי אכן
 עמד אח מחכמיהם כמקנא לרוכב במרכבת המשנה
 ובשם קדוש ישראל לא יכנה ועד כל רעיו אתבונן
 יתחמץ לבבי וכליותי אשתונן כי לא נראתה קשרת
 תוכחתם בענן להביא בכליותי בני אשפה אולי
 הגיע ביד אחד מן השרפים רצפה על המירו יסוד כל
 הנמצאים וסבתם וסודם בכבוד בשר ודם זה היה

מאתם קול גדול המקנאים לתורת השם ית וחוקותם
 ונחלת עבר יי וצדקתם לכתוב עליהם מרורות
 ולדבר עליהם סרות ועתה מה תקות אדם לשלוח
 אנרותיו בקצות ארצות ולגדור פרצות ולהזכיה לאד
 מומו ולפקוד עליו אשמו הלא רב לו להזכיה עצמו
 במומו פן יוסיף העובר על דת לחרף ולקלל ונמצא
 שם שמים מתחלל זולתי בהועד שני האנשים אשר
 להם הריב את דבר שניה לפניו להקריב אז בדעתו
 יצדיק צדיק מקרית עוז נפשע והרשיע את הרשיע
 והצור יעשה שלום במרומיו יפרס על כל עמו סוכת
 שלומיו ויוטיב לטובים ולישרים בלבותם והשיב לב
 אבות על בנים ולב בנים על אבותם כחפץ ענותכם
 וכחפץ אחי אחותכם הורש שלומכם ושלוחכם מאיר
 הלוי בר טדרוס הלוי זצל

וכשעמד הנשיא ר אברהם בר שמואל בן חסדאי זל
 על כל הכתבים הנזכרי שלח מברצלונא
 לרבי יהודה בן אל פכאר זאת האגרת

נדעך מימי ולא מעתה נשוך ולא מקרוב עולם
 ומשני קדמוניו אשר לא יספרו מרוב שרשך
 הנכבד נשמע בגוים ויסודך הך נודע נאיים
 באונינו שמענו אבותינו ספרו לנו אשר חכמים ינידו
 בלשונותם ולא כחדו מאבותם הגידו סוד התהלות
 וגרם המעלות והמסות הגדולות אשר ראו ואשר

בעל הספר הזה אשר סתמו דעתה רוח אחרת עמו
 אך הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמה
 הונים במורה הנבוכים ביד רמה וגבר אשר אין לאל
 ידו להצניח אנשי מקומו וההונים על ידו אם עבר
 תורת הלפז חק אך יוכיח עמים עצומים עד רחוק
 אף כי דברי רבותינו רבני צרפת דברי תורה הן ואין
 צריכין חזק אף כי זה ימים רבי הרבה משלשי שנה
 בהגיע תור משנה ספר התורה בארץ הזאת ואעמוד
 על ספר המדע אשר דבר בהלכות תשובה על העולם
 הבא שאין בו גוף וגויה קנא קנאתי לצור ישר וקדושו
 וליסוד הצדק ושרשו בראותי כי אבדה אמונת תחית
 המתים מקדם בארץ הזאת מפי יושבי פהות ערים
 עליזות אף כי מצאו להם ערים חומות בצורות ועיר
 מצורות להציל עינינו ואשלח ידי ואכתוב אגרת
 קנאות לרבני חכמי לונדל אשר היו בימים ההם לקנא
 לכבוד השם ית ולידברי תורתו אשר היו להרפו ולהזק
 ידים רפות למען היות האבנים מערמות העפר ואם
 המה שרופות הוחלתי לדבריה אזין עד תבונותיהם
 והנה אין איש מתחזק עמי לגדור פרץ בעמי אכן
 עמד את מחכמיהם כמקנא לרוכב במרכבת המשנה
 ובשם קדוש ישראל לא יכנה ועד כל רעיו אתבונן
 יתחמץ לבבי וכלייתי אשתונן כי לא נראתה קשר
 תוכחותם בענין להביא בכלייתי בני אשפה אולי
 הגיע בידו אתו מן השרפים רצפה על המירו יסוד כל
 הנמצאים וסבתם וסודם בכבוד בשר ודם זה היה

מאתם קול גדול המקנאים לתורת השם ית והזקותם
 ונהלת עבר יי וצדקתם לכתוב עליהם מרוחות
 ולדבר עליהם סודות ועתה מה תקות אדם לשלוח
 אנרותיו בקצות ארצות ולגדור פרצות ולהזכיר לאד
 מומו ולפקוד עליו אשמי הלא רב לו להזכיר עצמו
 כמומו פן יוסיף העובר על דת להרף ולקלל ונמצא
 שם שמים מתחלל זולתי בהועד שני האנשים אשר
 להם הריב את דבר שניה לפגזי להקריב אז בדעתו
 יצדיק צדיק מקרית עוז גפסע והרשיע את הרשע
 והצור יעשה שלום במרומיו יפרוס על כל עמו סוכת
 שלומיו ויטיב לטובים ולישרים בלבותם והשיב לב
 אבות על בנים ולב בנים על אבותם כחפץ ענותכם
 וכחפץ אתי אהותכם דורש שלומכם ושלותכם מאיר
 הלוי בר טדרוס הלוי זלל

וכשעמד הנשיא ר' אברהם בר שמואל בן חסדאי זל
 על כל הכתבים הנזכרי שלח מברצלווא
 לרבי יהודה בן אל פכאר זאת האגרת

נדעך מימי ולא מעתה נשורך ולא מקרוב עולם
 ומטני קדמוני אשר לא יספרו מרוב שרשך
 הנכבד נשמע בנוים ויסודך הוך נודע באיים
 באזנינו שמענו אכותינו ספרו לנו אשר חכמים יגידו
 בלשונותם ולא כהדר מאבותם הגידו סוד התהלות
 וגרם המעלות והמסות הגדולות אשר ראו ואשר

שמעו באבותיך הקדושי קדושי עליך כלם אנשים
לא סר שבט מלכות מהם ומחוקק תום ויושר מבין
רגליהם והיה צדק אזור מתניהם גדרו פרצות
צבי היא לכל הארצות חכמו על כן כבוד חכמים
וידועים וכבודות על כן הוקירו נכבדים ושועים גרעו
זרים אבודרשעים החזיקו את ידם במדורת הנכבדות
האלה מעדם יען וביען כי הם שורש כל טובה ויסוד
כל תהלה ועמוד כל גדולה הם הנקודה ויתר כל
מדות יקרות העגולה בהם נחלו כבוד ועז ויתר
הנחלות תהלה לא לא גופל אתה מהם כמדך כמהם
הנחילוך ונהלת הורישוך וירשת נחלת חכם מפארת
ירשת היקרה למרבה המשרה אתה עתה תעשה
מלזכה בחכמה ובתבונה וברעת ובכל מלאכה ולא
בימיהם יצא הקצף הגדול הזה בישראל וקמו בחייהם
בני עזלה מרגיזי אל מוציא רבה על משיח בבית
משה מורה צדק ודבריו ותללו את ספריו ידענו
באמת ובתמים כי הם היו מן הראשונים ולא מן
האחרונים לעלות בתהלה לצבוא צבאותיו ולאסוף
כל מחנותיו לקנא את קנאותו ולערוך מלהמותיו
וגלתמו איש באביו איש בבנו ובאחיו כי למי היה
מטה עז מקל תפארה ולמי הלא להם עצה גבורה
להם לבנים נתן משפט הנאולה ולעשו באובי השם
ית וקמה לקלים המרוץ ולגבורים המלהמה לכן
מן היום אשר סבלנו על שכמינו עול פריצי עפנו
ונשמע קולם בכל הארץ תפתנו וכמהנו כל קהל
ועדה

ועדה הלוכשי על יגעל מש יחו קנאה וחרדה כי לא
ראינו בראש לוחמי מלחמת תורה ותעודה דגל מחנה
יהודה ולא עוד לא גונב לכבות חושבים לרעה רבות
מחשבות אנשי מצות ומריבות נגבו דעתך חממך
השיחוך יכלו לך אנשי שלומיך בתכלי לשון משכך
בעכותות לצק לקחוך הסיתוך נחשים ללכת לקראת
נחשים לחלל צאן קדש קדשים ולהלל בני
כחשים ומרחוק נצחוך אנשי תואלה לקחת בידך חרב
היונה בכל הכתוב בספרך המלא סודות המדב בשפת
משלים חידות אל החכם הנכבד הדר זקנים וגשוא
פנים רבי דוד בן קמחי יא האיש כמוך יסיתך נחש
אם אנוש כערךך תפתנו כל רוח ושיאנו נחש איה
עיני שכלך העיני בשר לך הלא ידעו אם לא שמעת
הלא הונד מראש לך כי האנשים ההם מלבר שרשם
הידוע ומקומם הגרוע ואת אשר ליקחו בדברי תורה
כל ימיהם להרע בויגעו ולהטיב לא ידעו ותנו עכס
מכלל דברים מפארים הנמצאים בכלים מכוערים
וגדולה מואת כי ראינו מופת הדור ופלאו רום השכל
ושיאו מושב היקר וכסאו גליל ההוד וצבאו החכם
הגדול הנשיא הלוי רבי מאיר בר טדרום הרעי שחקיו
ושלח ברקיו דרך קשתותיו וכונן חצי מליצותיו ואלו
כמבראשונה עם בני גילו והדומים לו אין חקר ותקן
משלים ומליצות והביא עצות חקדיש קרואי
ורבה צבאו אמרנו סוד יי ליראיו לא נפלינו עליה
ולא הדהרנו אחריהם אך עתה בראותנו חלול עצמו
ח א 8 i

החזי קונונו לוקנאה גדולה אף על פי שמחל על כבודו ועם כל זה לא נשיירנו לנו לא שפכו אשהנו מנתיב כבודו ואהבתו הזקה ולא סרנו מידך הזונה הנמורה לערך לפניו שלחן שלומי רבים וכן שלימי תצאת בכל עת לקראתו לשהר פני מעלתו ולשור לשאל בשלום חזרתו ירום לעד קרן חכמתו ותנשא מלכותו היי וברוך צורי אם אודתי עד עתה מנא אודיך ומהדיע כל זאת יקריך לא מפני שמעם הימי אשר התענגתי בכבוד חברתיך וחסיתי בצל החכמה צל אהבתך מכבוד כל דברי רבינו מדה צדק ראיתך ומחבב כל ספרי חכמתו וחיותך ומתפאר בו על נאון ורב שמעתך ולמי כל חמדת ישראל הלא לך ולכל בית אבד לכן אודי כן כל הימים למשה בחיר טובני סנה חשבתיך מקנא על כל מקנא ומעביר קל במחנה קול שתע קול רעש מלחמות קול שובר ארזים קול חוצב להבות מרכבות רבבות מליצות ויצאות משפתו ברור וצחות ולשון מדבר נכחות הלהבות להבית ריבות נועזות מקרב חרדי לבבות לחרוך רמיה וכל מורד ברבו ולשרוף כל איש אשר הות שקר בו בקרבו ישי ארבו ומאז ועד עתה חכינו לצאת מלפניך הזכרים הרעים מבהלים ונודעים הנגזסים אצים להעיד כל בן חיל אשר בקרבנו לחוקתנו ולאמץ את לבנו לחזק על ירך חרבינו לרדוף אחר בני עולה בני דמים ומרמה ולהכותם עד הרמה ולכלותם מעל פני הארמה ואולם אם עוד כה נואסת ומענות אף

אתה חלקך החרשת אולי דברי הנאצות הנשמעים מים עדים לא שמעת אותם על בורים ולא ידעת תוכן אודותם ולא עמדת על אמת סודותם על כן כתבתי לכבודך כל הדברים באהבה ואחריך אל כל בנידי עם ישראל למען תראו ותבינו תשמעו ותאזינו ותשלמו לנו הימי אשר הסיתו אתכם בני אדם ארודי כי גרשונו מהסתפת בגותלת חברתכם והסכמתכם ואם אתם תחרישו מי ידבר ואם אתם תסבלו מי יסר במי מי בלעדיכם להבין שמעיה וביד מי מקל ורצועה להכות ולהוכיח כל עושה חונף ומרבה תועה אחלי אדוני אתה ורעך אנשי השם קומו והתגברו עוצו ודברו הוכיחו ויסוד יסודי ארזים אשר חטאו ויחטיאו שפכו חמתם על הכורעים לבעל ובשם לא קראו והנשארים ישמעו ויראו על כן משתק לאהיך ונתן לך לב לדעת עין רואה ואחן שומעת לשמור את דרך עץ החיי ומלך עולם אלהים חיים יתן לך אורך ימים ושנות חיים כרצק נאמן מעלתך שומר ברית תהלתך ועבד אהבתך אברהם בר שמואל הלוי בר רבי חסדאי תהא מנוחתו כבוד

אלהים שאלות תשובות להרב הגדול רבינו משה בן מיימון זכרונו לברכה

מה תאמר הדרת יקרת צפירת תפארת מוריני ורבי הרב הגדול בישראל המובהק פטיש החזק נר ח

המעדבי דגל הרבנים אות העולם ופלאו ממרח שמש
 עד מבואו יהי שמו לעולם כירה יכח לעולם כמאמר
 אלהי עולם ויעמד כלל קהל הקדש בחייו ונאריכות
 ימיו בהליכה בנהרות הגדולות כנהר מצרים וחקל
 ופרת הדומים להם אם הוא מותר או אינו מותר לפי
 ששמענו שאנשי אלעזר אוסרים זה בשבת מהב מי
 שנתן טעם לאסור מפני דבוק הספינה בארץ בשבת
 ויהיה המי שתלך בהם הספינה בשבת אין בהם עשייה
 טפחים וכאלו היא נגרת בארץ ומהם מי שנתן טעם
 סכר אסור זה פרסום זה המנהג אצלם ואם הוא מותר
 תודיענו ההפרש שבין ההליכה בספינה וההליכה על
 גבי צנאר של קורות ובבדים וכיוצא בהם ומה שדומה
 להם שרוכבין בני אדם עליהם אם כל זה מותר ואם
 הוא מותר גם כן ליכנס בספינה ערב שבת קוד הכנסת
 שבת אם לאו ואיך הוא דין התשמיש בספינה בשבת
 ואם הביע ספינה למקום מן המקומות בשבת אם הוא
 מותר לידת ביבשה בשבת ואיך הוא מותר ואם אינו
 מותר אם ישליכהו באותו המקום באונס איך תהיה
 הנהגתו שם

מודנו הדרת יקרת רבינו הקדושה הרין בכל אלה כפי
 חכמתך המופלאה ושכרך כפול מן השמים

תשובה אין הפרש בין ההליכה בימים המלוחין ובין
 אלו הנהרות שמימיהם מרובים הכל מותר
 אין בו אסור כלל ואין הפרש בין ההליכה בספינה

ובין ההליכה על גבי צנאר של קורו והדומה להם הכל
 מותר אלא אם כן לא יהיו עמוקים ויהיה בין שטחם זבין
 שטח הארץ פחות מעשרה טפחים ואז תהיה ההליכה
 בלו המים בשבת אסור ואין ההליכה בלו כדן ההליכה
 בארץ ויתלה בזה אסור תחומין ואמנם המים הרבים
 שגבהם עשרה טפחים או יותר ההליכה על גבם מותר
 בשבת לפי שאין אסור תחומין למעלה מעשר בכרמלית
 ומפני זה היה מותר ללכת בימים המלוחים תמיד על
 אי זה תכונה שיהיו והשאלה שנסתפקה לתלמיד ושל
 אם איסור תחומין למעלה מעשרה אם לאו זה האסור
 למעלה מעשרה ביבשה הוא כמו שנתבאר שם אבל
 אויר הים רל אויר כרמלית לא יתלה בו איסור תחומין
 למעלה מעשרה ואם יהיה לנו ספק באותן המים אם
 בגבהן עשרה אם לאו מותר ללכת בהם בשבת הואיל
 דאותה הספינה הקטנה ואותו צנאר של קורות ששים
 על פני המי שלא נודע עמקם והראיה על זה השורש
 המוסכם עליו והוא אמרם זל ספיקא דרבנן לקולא
 דאורייתא להומרא ואמרם זל תחומין דרבנן ומתילד
 מאלו שתי ההקדמות התרת ההליכה על גב המים לא
 אם כן יתאמת אצלנו שגבהן פחות מעשרה טפחים
 שדינם דין היבשה כמו שביארנו ובההייקש תבטל
 ראית מי שזכרתם שאוסר זה מפני שחוששין שלא
 תהיה הספינה נוששת לפי שכל מה שאסרנו זה מפני
 שחוששין שיהיה צריך לסייג אותו יהיה הדבר הולך
 ללא תכלית אבל מה שזכרתם מהתלותם במנהג

המנהג ידוע הוא דבר שצריך להזהר בו מאד ונביאור
 אמרו ז"ל דברים של החר ואחר גהנו בו איסור אי אתה
 רשאי להחירם בפניהם אבל צריך לתנאי שביארו
 התלמוד הירושלמי והוא שצריך לידע שאותו דב מתר
 ואסרו על עצמו מצד שמדקדק על עצמו אבל אם
 הי אנשי אותו המנהג חושבי בדבר המות' שהוא אסור
 והם מתמיד' על מחשבת האסו בו וכל שכן אם נתחבר
 בו היקש מיוחד שדמה להם אסור ואז אין ראוי להניח
 בזאת המחשבה בשום פנים אבל צריך למחור בידם
 ומדיעי' להם שזאת שהשבו בו שהוא אסור הוא מותר
 ונפל להם באסורם טעות לפי שאין ראוי לקבוע הטעם
 בשום פנים ואין הפרש בזה בין אסור המותר והתרת
 האסור ואמנם ההפלגה כאלו הנהרות ובמה שדומה
 להם מותר הוא בערב שבת לפי שהסברה שבשביליה
 נאמר עליה אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים
 קודם השבת וכל מה שנמשך בזה מן האסור והמותר
 בשביל הכרח מיוחד אמנם הוא זה כלו מצוי בהליכה
 בימים המלוחים בשביל מה שיארע בו מן האסור
 הצער והבלבול והקיא למקצת בני אדם אותן המקרי'
 המפורסמים הנקראי מדי כפי מה שביארו בעלי העיין
 סן הגאונים והיא הסבה האמיתית ההולכת על הקש
 אמיתי וזו הסבה נעדרת בהליכה כאלו הנהרז ולפיכך
 יעדר הדין הנמשך אחריה והשלטול בכל הספינה
 הוא מותר מפני שהי' רשו' היחיד גמורה בין בהליכתה
 בין בעמידתה ואלו צאמר של קורות אסור להשתמש

ה' ע' ב' ת"ת

על נכן לא כד' אמות על ארבעה אמות לפי שאין להם
 מתיצות ודינם כדין ההולך על המים שהוא כרמלית
 אסור לדלות ממי הים או הנהר מן הספינה או לשפוך
 מים או זולתו מן הספינה לים לפי שהוא שלטול מרשו
 היחיד לרמלית או מכרמלית לרשות היחיד ולפיכך
 הוא אסור אלא בתנאי שבאר התלמוד הוא שיוצא זיו
 כל שהוא עד שיחא בו היתר וישתמש עליו ובלבד
 שיחא בין היוז ושסת המים יותר מעטות טפחים כדי
 שיהיה התשמיש מכרמלית למקום פטור אבל אם
 היה בין היוז ובין שסת המים עטרה טפחים או פחות
 צריך להיות בוד' על ארבע ואחר כך יהיה מותר לדלות
 מים באמצעיתו או שופך מים ממנו לים ומותר גם כן
 לשפוך מים על שפת הספינה והם יורדים ממנו לים
 או לנהר לפי שכוחו בכרמלית לא נזהר ואם הניעה
 הספינה בשבת לגמל אחד ועשו הנשים הכבש לעצמם
 לירד בו כמו שדרכם לעשות מותר לישראל לירד
 לאותו גמל ובלבד שיהיה בינו ובין הגמל כשיכנס
 השבת אלפים אמה או פחות אבל אם נכנס עליו
 השבת והוא חוץ לתחת איתו המקום שעמדה בו
 הספינה בשבת אסור לו לצאת מן הספינה עד מוצאי
 שבת אלא אם אינו יכול לעשות צרכיו בספינה לעיני
 בני אדם הוא יהיה מותר לו לירד ליבשה ועושה צרכיו
 חתור אם לא תכן לצאת ליבשה עד מוצאי שבת מפני
 שנדול כבוד הבריות שהזוהאת לאת עשה שבתוריה
 וכמו שנתבאר ואם הורידוהו גי' באונס כגן ט

ח ד 8 iii

שהשליכוהו במדינה או במערה וכלל אמר רשות
 היחיד ואז מותר לו הלך בכולה ואם השליכהו
 במדבר כלומר רשות הרבים אסור לו לצאת חוץ לה
 אמות אלא אם כן יכריחני עשות צרכיו כמו שזכרנו
 שיצא ויתרחק עד המקום הראוי לעשות צרכיו וחזר
 למקומו שהוא אותם ארבע אמות ואם היה אותו המקו
 שהשליכוהו גוים בו במדבר מקום סכנת נפשו ומתירא
 מפני היזק הליסטים היזק היה רעה מותר לו ללכת
 בשבת במדבר עד שיגיע למקום שאין בו סכנת נפשות
 ואפילו נצרך שישא כלי זין בידו מותר לו במקו סכנה
 נשלמה התשובה לרבינו הרב זל

האז התשובה שהשיב עלינו כר שמואל הלוי ראש
 הישיבה זל

הראנו הזקן הישר הכהן יקירנו מר אברהם יצו
 הוראה באה מכבוד גדולת קדושת הדרת
 אדירנו רבינו משה הדיין המובהק הגבור חכם הדור
 שצ בהתרת ההליכה בנהרות הגדולות כדגלת ופחת
 בשבת חזר שאותו האדוק יתמיד השם כבודו דמו אליו
 להראותה אלינו ולומר מה שיש אצלנו בה תעשינו כפי
 רמזותו ואף על פי שזה האדוק הרב הגדול יאדירנו צונו
 בעל חכמה מפארה השקפה על מיני חכמות חסדיו
 גוראים וחבוריו כפורסמים במדינות ומתפשטים ולא
 סדנו מלשבתם ומספר בשבתם וכבר ידעו כל העם מה

שכתבנוהו לתומן כשכתבו להם מתרעמי מענין שנת
 בחבורו וחשבנו להם בשבתו ולפרש מה שאמרו עליו
 הניעו אלינו טובות מדותיו ושררותו וענותנותו אבל
 באמר האמת אין ראוי להניחו ויודע לפי חסדו שהוא
 רוצה לזכור לו מה שיש בדבריו מן הקשיות ומה
 שנכנס עליו מן השגנה ממה שיארע לנביאי ולחכמים
 הגדולים ואמר הנביא עה שגיאות מי ביני אם כן
 נבאר דעתנו במה שזכרנו מהתרת ההליכה בנהרות
 מביא על זה מהתרת התלמוד על זה במים המלוחים
 ונזכור מה שידענו מאסורו בקצור מבלתי שנדקדק
 במה שבא מכתובתו הנכבדת ואמר שהוא הביא
 הקדמות והוליד מהם שהוא מותר וזכר שההקדמה
 האחת תחומין דרבנן היא והשנית היא ספיקא דרבנן
 לקולא ונאמר שההקדמה האחת נפסדת והוא אמרו
 תחומין דרבנן וממנה נכנס הטעות והוא שלא נחלקו
 חכמים בתחומין אם הם דאורייתא או דרבנן ואף על פי
 שאמרו הני אלפים אמה היכא כתיבן בתורה שבו איש
 תחתיו אלו ארבע אמות אל יצא איש ממקומו אלו
 אלפים אמה ואמר רב חסדא למדנו מקום ממקום
 ומקום מניסדה וניסדה מנבול ונבול מחוץ וחוף מחוץ
 ומדותם מחוץ לעיר כי ההלכה פסקה תחומין דרבנן
 מלא התחומין אמנם שני עשר מיל כנגד מתנה ישראל
 הכל מסכימין שם מדאורייתא והוא אמרם בסוף פרק
 מבני לוקין על ערובי תחומין דבר תורה ודייק רב אשי
 דהוא בתרא אל יצא איש ממקומו ויצא קריען ובהני

סלקא שמענתא ואיך יאמר על חכמי התלמוד שהגיונו
 מאמר דהם ית אל יצא איש ממקומו ומה שהזכיר
 תורה בניאור בלא תעשה איך יוכל אדם לומר שהוא
 דרבנן ויהי כבר ביאור התלמוד היה רבי יוחנן אמר
 קומי רבי תיבא זרבא בשם ד' שמעון בר יוסי בן לקוניא
 לוקין על עדובי תחומין בשבת דבר תורה אמר לו רבי
 זיבא והלא אין בשבט אלא אסור סקילה זכרת וכו' .
 אמר ר' יוסי קומיה כדאמר רבי הושע' הניעה סוף תחום
 שבת שאינן מתורין דבר תורה רבי יוחנן בעא אלים
 אמה אינו מתור ארבעת אלים אמה מתור הוא רבי
 שמעון בן בסנ' בשם רבי אחא אין לך מחזור בכלן אלא
 תחום שנים עשר מיל כנגד מתנה ישראל ועם ביאור
 התלמוד כל זה הוצרכנו לפרש מה שזכרנו בעלי
 הפירושים ובעל ההלכות שכלן הסכימו שתחומין
 דארריזא יב' מיל ופחות מיב' מיל דרבנן ועל זה נאם
 בתלמוד תחומין דרבנן והראיה החותכת היא שנאמר
 בתורה אל יצא איש ממקומו ואלו שערו חכמי מקומו
 בלא התחילו השיעור ולא ביאור שמקומו הוא מחנה
 ישראל ומה שהוא כשיעורו היה לו להביא ראיה מפשט
 הפסוק יש לו לפרש מה שהוא פחות מזה השיעור אם
 כן נתבאר לנו עתה שיש שם תחומין דאריתא מפשט
 התורה ומדברי החכמי ותורה ההקדמה האחת מהיות
 דרבנן להיותם דאריתא והקדמה השנית מספיקא
 דרבנן לספיקא דאריתא ולחומרא אם כן נתבאר
 לנו עתה מכל זה מנהרות שהולכות בוקן הספינו וצאור

של קורח והם ספק אם הם למטה מעשרה אם לאו
 שהם ספיקא דאריתא ולחומרא והטעמים זל הוראתם
 מציות באסור ההליכה בהם וכבר שאלו חכמי מערב
 לרבי זל חולמו מן החכמי והמפורסמי בחכמת התלמוד
 וכתורא ובאור אסורו זולתי מן הדרך שזכרנו ומכלל
 מה שזכרו הוא זה בלשונם אחר הקדמות אחרות והוא
 אמרם מפליגין עניינו שהם יבדלו ויתרחקו מן הארץ
 ומן החוף רחוק גבול אם כן לא הותר אלא מה שהוא
 על זה הדרך ואמנם הנהרות אין בהם הפלגה רל'
 הבדלה מן הארץ הנה ידעת שלא נמצא היתר
 בהליכה בספינה בנהרות לא בדברי חכמי ולא בנהוג
 אצל ההמון ואם באחרונה שיש מן הכללי שנתבאר
 אצל החכמי גם כן שבאמצע הים ששה המים בינו ובין
 קרקעות הים הרבה ושהחוקרים בהקש אומרי זה ואם
 היתה הספינה באמצעית הים במקום שהמי רבים אין
 שם איסור תחומין ואם היא הולכת במים מעטים כמו
 הנהרות יש תחומין ומדבריו יובן שההליכה בנהרות
 צ' שביל שהם קרובי מן הארץ והולכין מן היבשה נחוש
 שמה ילך פחות מעשרה ואנחנו יש לנו די במה
 שזכרנו מאלה העניינים ולא הביאנו זה לא להודיע
 הסכמת החכמי בבבל חולתה על אסור זה ומה שזכרו
 בהצלחתו במנהגות יספיק לנו שראוי לעיין מה
 שזכרו בתלמוד פרק מה שנתנו חולתו הסתכלות
 חזק ושלום

תשובת הרב הגדול הרם כמול על זאת התשובה
של ראש הישיבה זל. הסתכלנו במה
שזכרו הנאון הגדול רב שמאל הלוי ראש הישיבה
של גולה שצ. כו השאלה שנאמר לו משמי שרמותי
להראותה לזו וראינו שאי שלא להשיב על פרקי
זה הדבר ואמנם מה שהקדים מן ההתגלות משיב
עלינו זה ארכתו במוסר ובשבחנו יגמלנו השם טובות
על כל זה וירבה בחסידים ובבעלי מוסר כמותו. וזהו
הראוי לבעלי המעלות הגדולות בחכמה וברת ואין
ספק אצלי שנדמה לו יצו שאנחנו כרוב בני אדם
שיקשה להם כשיסתור אדם דבריהם או ישיב עליהם
דבר וכבר הצילנו השם מזה ובורא עולם יודע כי אפי'
השיב עלינו והקטן שבתלמידיו או חבר או מתקומם
היינו שמוחי כזה אם השיב תשובה אמתית וגשמה כמה
שיעורנו עליו כמה שנתעלם ממנו ואם אנחנו רואים
גם כן שזה המשיב טועה לא נשנא אותו ולא נרחיקהו
חלילה וחס לא נתפוס עליו היותו משיב עלינו במה
שלא נתישב בתשובתו עלינו לפי שהאדם מאמת דעת
מיוחדת או מבטלה כפי מה שיראה לו בעיונו בין היה
אותו עיון אמת או שקר הלא תראה שכל החכמים זל'
בכל עיוניהם התלמדו היו מקשים בקושיות אינן
אמיתיות על דברים אמיתיים ואין בזה חסרון בחוק מי
שישיב בלתי הסתכלות שלם וכן זה הנאון ואף על פי
ששמו אצלנו גדול ומעלתו נשאה ומדרגתו בחכמה
התלמוד כפי מה שנתפרסם עליו הוא בלא ספק זקן

30
ויתשב בישיבה ואף על פי כן לא נתפוס עליו במה
שנראה לו ממאמרו כי אין זה בשביל קצור שכלו ולא
לרחוק זכרונו אלא בשביל מעט הסתכלותו לדברינו
היותו מעיין בה אנב שטפה בתחלת העיון וארע לו
בשביל זה מה שאני מבאר שנדמה לו דבר בדבר אחר
השם יתמיד עזו שסתר הקדמותינו והיו אצלו ראייה על
אמתת בטול מה שהצענו כפי מתשנתו. וההקדמה
שאמר שטעינו בה עד שנתגאל עלינו באמרו שניארת
מי יבין היא אמרנו בזאת התשוב תחומין דרבנן מאמר
סתם ומן הידוע הוא כי התחומין מהם דרבנן ומהם
דאוריתא בלי ספק ובאר לנו אותן הספקות כלן שלא
ידענאם או שידענאם ושכתנאם בעת תשובתו ולא היה
ראוי לרמותו להאריך בהעתקת לשון התלמוד לפי
שכיצא בזה יאמר רבותא למקרי פסוקי זה מקו תימה.
ואיך לא יהיה תימה ותכונתו כבר הניעו לאלה האדנים
בבבל ושמענו שבהם פסקים רובי הישיבות ואין ראוי
לתפוס על זה שיש אדם אחד שהושב שטעינו במקצת
מקומות ויש אחר מבקש להראות שאין צריכין להם.
ואחר לא יספיק לו זה אלא שאומר שהם מזיקי נכ ואין
ראוי לעשות כן אלא לאחר עיון חזק ושיאמת גם כן
הנדה הלשונית שהפסידום המעתיקים וכל שכן מה
שנכתב מן הטופס והיה לזה הנאון יתמיד השם ימו
שיעתיק בחבור פרק כז מהלכות שבת וידע אם זה
החדש שזכרו מהיות תחומין דאוריתא או דרבנן ידוע
אצלנו או אינו ידוע. ואחר שיתבאר לו שכבר ביארנו

זה כיאור שלם וזיה לו לחזור ולהסתכל במאמרינו זה
 בואת התשובה או שיאמר שמן השקר הוא שיספור
 דבריו זה את זה ויעיין בו כראוי עד שיתבאר לו אמית
 פה שאמרנו ושאינ בו סתירת זה את זה או שיספיק
 לו לומר בתשובתו אלינו זה הפך מה שביארנו במקום
 פלוגי זה הוא יותר שלם בתשובה ולא היה צריך
 לאותה הארכה המדומה שהוא נר הודיענו מה שלא
 היינו יודעים והיותר נפלא מה שיש באותה התשובה
 היותו השם יתמיד עזו מצוה אותנו שאין ראוי להוציא
 הכתו מפשרו והוא אל יצא איש ממקומו ובלו חלקנו
 אנחנו על זה והלא אמרנו בספר המצות במצות כה
 ושלש מאות סמכות לא תעשה שאמר אל יצא איש
 ממקומו הוא אזהרה על ההליכה בשבת והבאנו ראיה
 מדבריהם לוקין על ערובי תחומין דבר תורה והסכמנו
 באותו התבואר שלא נזכור בו כי אם מצות דאורייתא זה
 החבור גם כן מצוי אצלם בבבל ולא בארתי שם ההפך
 שיש בין אלפים אמה ובין יב מיל לפי שאין כונת אותו
 הספר לדעת תלמו המצות לא ידיעת ענייניהם כלבד
 ואמנם בחבור ביארנו זה כפי כונת הספר אם כן צריך
 שיסתכל הנאון הגדול שצ מה שאמרנו בתשובתנו
 המוקדמת הוא וכל תלמיד שבעולם וכל שיש לו מעט
 ידיעה וידע אם נסתרו והקדמותינו אם לא זה שאנחנו
 אמרנו דבר זה ולשון השאלה המסופק בה ששאלת
 התלמוד אם אסור תחומין למעלה מעשרה או אין
 אסור תחומין למעלה מעשרה ביבשה כמו שנתבאר

שם לשונו ואמרנו גם כן קודם זה שדאליכה במים
 המתעיי כמו זה רוצה לומר למטה מעשרה יתלה בזה
 אסור תחומין ואזר אלה המאמרים אמרנו שאם יהיה
 לנו ספק אם המי הם למטה מעשר או למעלה מעשרה
 יהיה מותר בשביל ספק דרבנן וזה כלו מבאר הווא
 שאסור ההליכה במים יפחותים מעשרה הוא אסור
 תחומין דרבנן ולא דאוריית וזיה לו להסתכל דקדוק
 לשוננו באמרנו ויתלה בזה אסור תחומין התלות הדבר
 אינו עצם הדבר ובארנו בכאור שהשאלה אם אסור
 תחומין למעלה מעשרה או למטה מעשרה אמנם היא
 ביבשה כמו שנתבאר בתלמוד ואתם בני אדם כלכם
 החכמי מכם או שאינם חכמי איך יתכן להיות תחומין
 דאורייתא על פני מים שלא תדרוך בו כפ רגל הווא
 כרמלית והם הנהרות כלם המים בין היו מועטים בין
 היו רבים הם כרמלית והטלסול בהם אפי באלף מיל
 אמנם הוא אסור מדרבנן וכל שכן שזה לא יעלה
 בדעת ברבי רב דתור יומא שיהיה בהליכה במים אסור
 תחומין דאורייתא ממחנה ישראל שהוא רשות הרבים
 והלא ידע שאסור הטלסול שיש בו חיוב סקילה אמרו
 בו המעביר ארבע אמות ברשות הרבים מקורה פטור
 לפי שאינו דומה לרגלי מדבר כן בלי ספק המהלך יב
 מיל על פני המים המועטים פטור לפי שאינו דומה
 למחנה ישראל וכבר בארנו מה שחייב בזה מן הגנות
 שיהיה המעביר על פני המים אסור מדרבנן והמהלך
 לוקה מן התורה ובגורא עולם עד עלינו שמעולם לא

חשבו שיתעלם זה מעיני תלמיד חכם שיהיה ערוך
 להאריך בו זה האורך הגדול וכל שכן בשאלה שישא
 השואל כדי לידע האסור והמותר ואין כונת השואל לגבל
 הרשויות ולא דקדוקיהם אבל מה שמוחד בכונתו
 ואנחנו הערנוהו על מקום הראיה על זה והוא היות כל
 הדבר כלו בתחומין דרבנן ואיך לא הסתכל גם כן
 בדבריו שלא זכרנו בואת התשובה שעור תחומי אינו
 מקום זכרוננו אלפים אמה ולא אלפים מיל ולא רמוזנו
 לשיעור כלל שקצתו מן התורה וקצתו מדרבנן ולא
 השגחנו בכמות התחום אלא באיכותו אם הוא יבשה
 כדי שיהיה בו אסור של תורה ודאי למטה מעשרה או
 דבר אם הוא למטה מעשרה ויהיה בו אסור מספק או
 שיהיה ים ויהיה מותר לכתחלה למעלה מעשר ואסור
 מדרבנן למטה מעשרה והוא מאמריו בו יתלה אסור
 תחומין הגנה התבאר שההליכה על פני המים רצוה
 לדמר למעלה מעשרה מותר לכתחלה לא יתלה בו
 אסור כלל ושההליכה על פני המים פחות מעשרה
 אסור מדבריהם ויתלה בו אסור תחומין והוא מדבריהם
 לפי שאין שם אסור תחומין דאורייתא

בשלמה התשובה אשר השיב הר"ם במזל

עוד זאת שאלה שאלה אל הרב הגדול המובהק
 הר"ם במזל על דבר קריאת התור בכל יום של
 ספר אם אין ספר תורה מהו שיקראו באו משים בצבור
 ויברכו לפניו ולאחריו או ימנעו מן הקריאה כל עקר
 וכן

זכן בספר תורה שאינו עשוי כהלכתו או בספרים של
 קלף שהם דאי פסולים אם מותר לברך הקורא בהן
 או אסור לברך
 התשובה השיב להם מותר לברך ואין הברכה על
 הקריאה בספר כמו הברכה שעל גטילת
 לולב או ישיבת סוכה שאם הית פסולה או לולב פסול
 נמצאת הברכה לבטלה שהמצוה היא גטילת לולב או
 ישיבת הסוכה שעליה היא מברך ואם הם פסולים לא
 עשה מצוה וכאן בקריאת התור היא המצוה בין שיקרא
 בספר פסול ואפי' קרא על פה עצמה של קריאה היא
 המצוה שעליה מברכין הלא תראה שהקורא בשחר
 קודם שיתפלל משנה או תלמוד או הלכה או מדרש
 מברך ואחר כך קורא או דורש הגה למדת שהחגיגה
 בתורה היא המצוה שעליה מברכין ההו והפרש שלא
 הרנישו בו חכמי המזרח ואמרו שהמברך בתורה בספר
 פסול הרי זו ברכה לבטלה וראיה לדבריה מה שאמרו
 ז"ל אין קורין בחומשין בצבור מפני כבוד הצבור וכי יש
 פסלנות בעולם כמו פסלנו חומש אפי' היה ספר תורה
 חסר אות אחת פסול וכל שכן חומש ולמה נתנו השעם
 מפני כבוד הצבור והיה להם ליתן שעם מפני שהוא
 פסול ונמצאת ברכה לבטלה ואם תאמר שהקריאה זו
 בלא ברכה למה נאסרה וכי יש בעולם מי שעלה ב
 בדעתו לאתר קריאה שתייבין עליה לקרותה בצבור
 שהן שבעה או שלשה או כיצא בהן הוא שאין קורין
 בחומשין מפני כבוד צבור לא מפני שהברכה לבטלה

ט א 9 i

ועל זו סמכו כל אנשי המעורב והיו קורין בספר קלף מצרי בלא עבוד כלל ומברכין לפניו ולאחריו בפני נאוני העולם כגון רבינו יוסף הלוי ורבי יצחק הלוי וכיוצא בהן ומעולם לא נשמע בזה פוצה פה ומצפצף לפי שכלם בעלי בינה ותכמתם מיושב ומכוונת וידעו שאין הברכה תלויה בספר אם כשר הוא אם פסול כמו שביארנו ואף על פי כן ראוי לכל צבור להיות להם ספ' תורה כשר ככל הלכותיו ובו ראוי לקרוא לכתתלה בצבור ואם אי אפשר להם קורין אפי' בפסול ומברכין מן השעם שאמרנו וכן הורה רבינו תנך הספרדי

האת התשובה השיבו גדולי גרבוניה על זאת השאלה והיו לשונם

דעל קריאת החומשים ששאלת לנו כך דעתנו נוטה אמת הוא שאמרנו רבותינו אין קוראין בחומשין בצבור מפני כבוד הצבור וכן הלכה אך זה תשיב אל דעתך וכי ספ' תורה שאנו קורין בו ושאונו עומדין מפניו מעובד הוא כהלכה למשה מסיני דמלית וקפידה ועפיין ומפני מה אנו מברכין עליו וקורין בו אלא אנו סומכין על דברי הגאונים זל שאמר שאין בידינו מי שידע לעבר העדות כהלכה למשה מסיני ורוב ספרי תורה שלנו עשויין מאלה העורות שאינן עבירין כהלכתן ומוטב שתעקר מצורת העבור ממקומה ולא נתבטל מקריאת התורה כמו שהתירו בספרי האפשרתא דשרי לפלסולו ושרי למקרי ביה משום עת לעשות וכמו

שהתירו גם כן בכתבת האגרות והתלמוד הם הכי נמו באותן ספרים שהם מקומות רחוקים שאין להם ספר תורה מוטב שיקראו בחומשין הכל בקריאת ספר תורה בשלשה או שבעה ויברך כל אחד כתקנו שלא יתבטל מקריאת התורה ועוד ראיה מפה שאמר זל אין גוללין ספ' תורה בצבור מפני כבוד צבור היכ' דמתרמי דזכתא דלית להו אלא חד טפרא גוללין בצבור ולא תישיגן לכבוד הצבור כדי שלא יתבטלו מן קריאת הפרשה ומפני כבודך ולמען יאמינו כי מאצלנו נשאלו זה כתבנו לידך וחתמנו מקצתנו בזה טודרוס בר' משה אברהם בר' יצחק משה בר' יוסף משלם בר' נתן מאיר בר' יעקב משה בר' טודרוס תם

עוד זאת שאלה שאלה אל הנאון הגדול הרם במול ולנהר עינין בטיבותיה מה פירוש כל היוצא במלחמת בית דוד גט כריתורת כותב לאשתו שנאמר ואת ערוכתם תקח והא היא קרא במלחמת שאול כתי' ולא ידענא להאי במלוייה ועוד מאי שנא מלחמת בית דוד משאר מלחמות לא ספיקי גינהו ספק אתו ספק לא אתו ואנן אטבותיה דמר סמכין ובחבל ענותנותיה אתלינן באורבות שתין קמיה דספרא רבה כתר התור גולת המנוחה יאצל מרות קדשו עלינו ויורנו באורחה תורתו התמימה

התשובה זה שאמר למלחמת בית דוד וכן כל כיוצא בה כלומר מלחמה שהיא על פי בית דין שנמצאו בעלי המלחמה צדיקים שהרי הם עוסקים

במצה ולפיכך מוקדקין על עצמן וכותבין נס להוציא
 אותן המלחמות של אבר הקושרים שכולם רשעים
 גמורים היו כגון אנשי הצבא של ירבעם ואחאב ו
 חביריהם שם רשעים ירקב אבל מלחמת בית דוד
 וכיוצא בה כל אנשי הצבא בחזקת צדיקי הן ואין אדם
 צדיק חסדד לעשות מכשול לאחרים לא בתיו לא
 במותו וזכר צדיקים לכרכה ולך יהיב שולטן ויקר
 ומלכו ודברנא משה בר מייסון
 עוד שאלה אחרת שאלה לגאון זל על דין האשה
 שהיא תחת בעלה וממאנת לטבול לגדתה
 משום מה יוצאה מורדת מיקריא או עוברת דת שהרי
 היא בפירוש אומרת לו אינה יכולה לטבול ונצרכתי
 לשאול דבר זה מפני שכותבין בכאן בכתובות וקבלה
 עליה פלגית לטבול כל עת שתצטרך לגדתה ואם
 תסרב תצא בלא כתובה כדין התורה ודעת תלמידך
 נוטה שמשום מורדת יוצאה דהא אריא רבינו עלה
 דמילתא ולא מקריא עוברת על דת לא אם כן שמשנתו
 גדה כדקא מפרש לה בדוכתא ירנו רבינו בזה וגם
 משפס מלמדי תינוקות שמניחין מלאכת שמי והולכין
 להעיד עדות אף בכספים לא בתנן האין מלאכתם
 דמיה וכן עדותן איני יודע מה היא שהרי משנה שלימ'
 היא בבכורות הנוטל שכרו לדון דינין בטלים להעיד
 עדותו בטל ואף על פי דאיכ דמפרשי ליה ומוקמי לה
 כשהיה יודע לו עדות ואיכא דדתיק ומעיל גמלא
 בקופא דמחטא ואמר שכר בטלא היא דשקלי ואנן

לא סביחא לן כל מלמד תינוקות שבדאי שביקי
 מלאכת שבידן ואולי ומסחדי ומכוער הדבר בעיני
 שאלנו פי אדוננו להסיר המכשולות מלפנינו
 תשובה הדבר ברור שאסור ליקח שכר על עצמה
 של עדות אבל סופר שהוא עד שלוקח
 השכר על כתיבת השיט' נוטל שכר לא על העדות ולא
 מלמדי תינוקות שבאלו הימים כמה בטלות מבטלין
 מלאכתן בכל יום בדברים בטלים ותמיד הם עוברים
 והלואי שלא יבטלו מלאכתן לא להעיד בלבד בתנן
 ומה שאמר על דין האשה דהיא שהעוברת על דת היא
 שהשעית את בעלה ושמשנתו גדה והוא אינו יודע וכן
 אשה שאומר לבעל איני טובלת והרי אני לפניך והיא
 אינה נמנעת מלשמש משהגם זו הארוחה עוברת
 על דת כמותו ושניהם עברו על דת משה אבל אם
 אמרה איני טובלת כדי שלא תשמשני ונמנעה מן
 הטבילה מפני דבר זה דהיא מורדת לא עוברת
 על דת ואלו הנשים שכותבין להן תנאי זה בכתובתן
 אינן נמנעות מן הטבילה דרך מרד אלא דרך מינות
 ואינן רוצות לצער עצמן בטבילה במים קרים אלא
 רוצות עצמן במרחץ ותובעות בעליהן בפיהן וכמה
 פעמים שאלו אותי אלו שמסכימות עם בעליהן שלא
 תטבלו כמה שנים וכשתבוא קטטה ביניהן וירצה
 לגרש יאמר ליה השבעני לי שטבלת לגדותך והיא
 אומרת אתה הרשיתני לשמשך בלא טבילה שאלו
 הדיונים על דין זה שבא לפניהם בזמן זה ישאל אם
 ט ג 9 iii

הנה הוא מתירמין אותו וקונמי אותו כמו הכתובה לא
 שתטול זאת הזונה כתובה דלאו עכברא גנב לא תורא
 גנב . ואם יכפור ויאמר שקר טוענת מתירמין סתם
 בפניו על מי שבשל בלא טבילה מדעתו ועונה אמן
 ואח"כ תצא היא בלא כתובה וכתב משה בר' מימון זצ"ל
 עוד שאלה ששאלה לגאון זצ"ל . אשה שנשאת
 לראובן ושהה עמה כמה שני' ומת ולא ילדה
 ועוד נשאת לשמעון ושהה עמה כמה שני' ומת גם הוא
 ולא ילדה לו והחזיק עקרה אם עבר סריס אד' ונשאה
 מחהרין הם בית דין להוציא מתחת ידיו או לא והאי
 דקיימא לן הלכה כרבי עקיבא דאמר סריס אדם חולץ
 וחולצין לאשתו ומעשה דבן מגוסת שהיה ביהושלם
 מוכיח דהלכתא כרבי עקיבא וסתמא דמתניתין נמי
 דוקא כרבי עקיבא דתנן הסריס לא חולץ ולא מיבם
 וכן אילונית לא חולצת ולא מייבמת ואמרו חכמים
 בגמרא סריס דומיא דאילונית מה אילונית בידי שמים
 אף סריס בידי שמים . לא חליץ ולא מייבם הא סריס
 אדם חליץ ולא ידענא היכי מתוקמא מתניתין דאי
 בשנשא גיורת קשיא ברייתא דפצוע דכא וזרות שפכה
 וסריס אדם וכו' עד ואסור לקיימן משו שנאמר לא יבא
 אלמא בקהל עסקינן כדמפרש בגמרא וכשנפלה לו
 ולבסוף נפצע לא מתוקמא משום קשיא דאביי דמקשי
 גיורת איסור פציעה ונדהה עשה ואוקמה רב יוסף לדעת
 רבי עקיבא ולתרצוי מה דמקשי מכדי שמעינן ליה לר'
 עקיבא דאמר חייבי לאוין כחייבי כריתות דמי וחייבי

כריתות לאו בני חליצה ויבום היכי אמר רבי עקיבא
 סריס אדם והא כתיב לא יבא . ואתא רב יוסף ותיירץ
 דלדעת ר' עקיבא חייבי לאוין דשאר הא בחייבי כריתות
 חייבי לאוין נרדי דלאו דלא יבא לא אמר רבי עקיבא
 דלא הוו בחייבי כריתות . אמטול היכי סריס אדם
 חולץ אם כן מתוקמא מתניתין בכל סריס אדם ואפי'
 אם נסתרס קוד' נפילה וקשי' לי האי מעשה מכן מגוסת
 ולא קיימא לי אליבא דהלכתא כלל עיקר . אדוננו
 הרב הגדול הגאון יבאר לי בחסדו שאתי זאת שנשאתי
 לו מקהל סרקסטא י"א מאי סיקילאה והעיקר שיהיעני
 אם מזהרין בית דין להוציא מתחת ידו אם לא ותבוא
 תשוב אדוננו בכת מבואר אשלחנו להם בעזרת שמים
 שהם אינם בעלי תור להבי היטב אם לא תהיה הכתיב
 מבואר ונחתים יד הקדו' אדוננו עם שם יקר הוודו זצ"ל
 תשובה תימה גדול תמהתי על זאת השאלה ששאל
 החכם הגדול הריון הנכבד המהיר שמהו
 צורו זה הוא מקום התימה מה הועיל היות זאת האשה
 נשאת לראשון ולא היו לו בנים . כן לשינוי וכי כל
 עקרה ואילונית מותרת להבעל בעילת זנות ומי הוא
 שתולק מן החכמים זל' בסריס אדם שבעילתו בעילת
 זנות . וכי על מקרא מלא יחלוק אדם לא יבא פצוע
 דכא ונז' לא אם סריס אד' מותר בניורת ומשותרת או
 אינו מותר . למאן דאמר קהל גרים איקרי קהל אסור
 בניורת . ולמאן דאמר לא מיקרי קהל מותר בניורת
 ולדברי הכל מעשה דבן מגוסת שייבמו את אשתו אין

136
בן קושיא כלל . מה נפשך אם גיורת נשא בן מנוסת
הרי היא מתייבמת לדברי הכל . ואם בן מנוסת עבר
ונשא בת ישראל הרי אשתו מתייבמת לאהיו שאינו
סריס שהרי משנה שלימה שנינו . יש אסורו לבעליהן
ומותרות ליבמיהן . ישראל שנשא ממזרת ויש לו אח
ממזר וכו' ואין בדבר זה ספק ולא מקום קשיא . ומאחר
שהבעילה מסריס אדם בעילת זנות היאך לא יהיו בית
דין מחזירין להוציאה כמו שהוא מפורש בכריתא ואם
בעל קנו ואסור לקיימן משום שנאמר לא יבא פצוע
דכא וגו' ולא שיבש הדברים אצל אלו השואלים להדרת
הרב המובהק שומרהו צורו לא אותה הקושיא שהקשו
בכמרא אליבא דרבי עקיבא ואותן הפירוין שפירקו
הקושיא הנהו אמוראי ולפיכך ראיתי לפרש כל אותה
ההלכה כדי שיתבאר כל הענינים וזה פירושה כיון
ששנינו אמר רבי עקיבא אני אפרש סריס אדם חולץ
וחולץ לאשתו שהיתה לו שעת הכושר אקשינן עליה
דרבי עקיבא הכי מכדי שמעינן ליה לר' עקיבא דאמר
תייבי לאוין כתייבי כריתות דמי וכשם שאם עבר אדם
ונשא אחותו או אתו אמו וכיוצא בהם אין אותה הערה
זקוקה ליבם כלל כך זה סריס אדם שעבר ונשא אשה
הואיל והיא אסורה עליו בלאו אינה בת חליצה ויבום
לרבי עקיבא ואין עליה זיקא כלל והיאך אמר ר' עקיבא
שהיא צריכה זו אשת סריס אדם . ופריק רבי אמי
אליבא דרבי עקיבא ואמר שזה סריס אדם גיורת נשא
שהיא מותרת לו ואין בנישואיה אסור לאו כלל ולפיכך

137
סס
היא זקוקה ליבם ומפני זה אמר ר' עקיבא שהיא חולצת
ושאלין ליה אי הכי יבומי גמי תתייבם כלומר מאחר
שאין בנישואי סריס זה שמת אסור למה אמר ר' עקיבא
חולצין את אשתו יבומי גמי תתייבם . ואהדרין אין
הכי ואידי שאמר רבי יהושע שמעתי שהסריס חולץ
וחולצין לאשתו אמ' איהו גמי חולץ ואמרינן דיקא גמי
דקתני העיד ר' יהושע בן בתירא על בן מנוסת וגו' שמע
מינה שאשת סריס אדם בת חליצה ויבום היא . אפילו
לרבי עקיבא ואי אפשר להעמיד דין זה אליבא דרבי
עקיבא אלא כשנשא גיורת שאין שם אסור כלל ובא
רבא והקשה קושיא על פירוק זה ואמר היאך תוכל
להעמיד זה שאמרנו בסריס אדם שהולץ וחולצין
לאשתו כשנשא גיורת . והשיב רבא מזו הברית דתניא
פצוע דכא וכרות שפכה שסריס אדם וכו' עד ואסור
לקיימן משום שנאמר לא יבא פצוע דכא . אמא בקהל
עסקינן שהם בלאו היאך תהיה אשת סריס אדם זקוקה
ליבום ליבא דרבי עקיבא שתייבי לאוין אצלו כתייבי
כריתות . אלא אמר רבא פירוק קושיא זו אליבא דרבי
עקיבא כך הוא שנפלה לו אשת אחיו הכשר והו' כשר
שהרי היא זקוקה לו לייבום ואחר כך נפצע ונעשה
סריס אדם ולפיכך חולץ ולא מייבם לר' עקיבא . ובא
אביי והקשה לרבא בפירוק זה ואמ' ונתני אסור פציעה
ונדחה עשה דייבום מי לא תנן רבן גמליאל אומר וכו'
פירו' כיון דאיסורי לאוין לר' עקיבא כאיסורי כריתות
מה הועיל שנפלה לו והוא כשר שנעשה סריס ונאסר

138
ליבמתו . בלאו הכי תפטר מן התליצה ומן הייבום
אליבא דכולהו תנאי . ועמדה הקושיא אליבא דרבי
עקיבא היאך ימצא סריס אדם חולץ האם ייבם ויצא
דאלמא אף על פי שיבמה זו בלאו על יבמה זקוקה
לייבם היא . ולא כך שמענו לרבי עקיבא אלא חייבין
כריתות . ובארבי זוסף ופריק האי קושיא אליבא דרבי
עקיבא ואמר דאי תנא דרבי עקיבא היא דאמר בפרק
החולץ דמתייבי לאוין דשאר שהי אנוסת אביו ומפוחת
האי סמור מתייבי לאוין גרדתא אינו כחייבי כריתות
עד שתהא אשתו פטורה מן התליצה ומן הייבום . לא
זקוקה לייבום היא אפילו לרבי עקיבא הילכך לדברי
הכל סריס אד' חולץ וחולצין לאשתו ומייבמן לאשתו
לא שנא נשא גיורת ולא שנא נשא בת ישראל . וכן
סריס אדם בל' דהגאינו מיבם אשת אביו אם היתה
גיורת בין לרבי עקיבא בין לרבנן וכן דה בן מנוסת
שנתיבמה אשתו בין שהיתה גיורת בין שהית ישראלית
ועבר ונשאה הרי זו התייבמה ליבמה הכשר לדברי
הכל . ואם היה יבמה סריס אדם ועבר ובעל וקנה
ויצא בגט כשאר חייבי לאוין . האת האשה האלמנה
חייבין בית דין להוציאה מתחת יד הסריס בעל כרחן
כשאר הנושאין נשים בעבירה לא שנא היתה האשה
מאסורי לאוין דאורייתא או מאיסורי דברי סופרים .
מפרישין אותן בית דין ואסור להתעלם מהם אפי' שעה
אחת . ואם אין כח בבית דין להוציא אותה מפני יד
הגנים התקיפה מתירמין את שניהם ברבי' באיום גדול

137
ע
זכן מעשים אצלנו בכל יום ובכל מקום . והקבה יסיר
את לב האנן מבשרינו וירם המכשולות מלפנינו אמן .
והאל ית' יודע כי מרוב חייבתך כתבתי טורים אלו ואני
חולה וטרוד ביום ובלילה שהרי אין לי פנאי ואמרתי
שמא יחשדו אותי בנסות הרוח ולפיכך הטרדתי עצמי
לכתוב ומן השמים ירחם . ושלום הדרת אופי ומיודעי
ירבה ויגדל הו' הדרת כבוד גדולת קדוש מרנא ורבנא
רבי אנטולי ש' הדין המהיר המורה דת ודין המזהיר
אור המביני' הבהיר כחפצך וכחפץ אחיך השש והשמת
בהצלחתך . על עלה מעלת תורתך . משה בר'
מימך זצ"ל .

תשובת שאלה מארץ ישראל מן גר צדק שהשיב
הואק רבינו משה זל' אמר משה בר' מימך
מבני גלות ירושלם אשר בספרד זל' הו' הגיעו אלינו
שאלות מרנ' ורבנא עובדיה המשכיל המבין גר הצדק
ישלם י' פעלו ותהי משכורתו שלימה מעם ה' אלהי
ישראל אשר בא לחסות תחת כנפיו . שאלת על עסקי
הכרכות והתפללות בינג' לבין עצמך או אם תתפלל
בצבור היש לך לומר אלהינו ואלהי אבותינו ואשר
קדשנו במצותיו וצונו ואשר הבדילנו . ואשר בחר בנו
ושהנחלת את אבותינו . ושהוצאתנו מארץ מצרים .
ושעשה נסים לאבותינו . וכל כיוצא באלו הענינים .
יש לך לומר הכל נתקן ואל תשגה דבר אלא כמו
שיתפלל ויברך כל אזרח מישראל כך ראוי לך לברך
ולהתפלל בין שהתפללת יחידי בין שהיתיה שליח

ליבמתו בלאו הכי תפטר מן החליצה ומן הייבום
 אליבא דכולהו תנאי ועמדה הקושיא אליבא דרבי
 עקיבא היאך ימצא סריס אדם חולץ ואם ייבם ויצא
 דגלסאאף על פי שיבמה זו בלאו על יבמה זקוקה
 ליבם היא ולא כך שמענו לרבי עקיבא אלא חייבין
 כריתות ונא רב יוסף ופריק האי קושיא אליבא דרבי
 עקיבא ואמר האי תנא דרבי עקיבא היא דאמר בפרק
 החולץ דמחייבי לאוין דשאר שהי אנוסת אביו ומפוחת
 האי סמור מחייבי לאוין נרדתא אינו כחייבי כריתות
 עד שחאה אשתו פטורה מן החליצה ומן הייבום לא
 זקוקה ליבום היא אפילו לרבי עקיבא הילכך לדברי
 הכל סריס אד' חולץ וחולצין לאשתו ומייבמן לאשתו
 לא שנא נשא גיורת ולא שנא נשא בת ישראל וכן
 סריס אדם גל' דהנאינו מיבם אשת אחיו אם היתה
 גיורת בין לרבי עקיבא בין לרבנן וכן זה בן מנוסת
 שנת יבמה אשתו בין שהיתה גיורת בין שהית ישראלית
 ועבר ונשאה הרי זו התייבמה ליבמה הכשר לדברי
 הכל ואם היה יבמה סריס אדם ועבר ובעל וקנה
 ויצא בנש כשאר חייבי לאוין האת האשה האלמנה
 חייבין בית דין להוציאה מתחת יד הסריס בעל כרחן
 כשאר הנושאין נשים בעבירה לא שנא היתה האשה
 מאסורי לאוין דאוריתא או מאסורי דברי סופרים
 מפרשין אותן בית דין ואסור להתעלם מהם אפי' שעה
 אחת ואם אין כת בבית דין להוציא אותה מפני יד
 הגרים התקיפה מחרימין את שניהם כרבי באיום גדול

ע
 זמן מעשים אצלנו בכל יום ובכל מקום והקבה יסיר
 את לב האבן מבשרינו וירם המכשולות מלפנינו אמר
 ההואל ית' יודע כי מרוב חיבתך כתבתי טורים אלו ואני
 חולה וטרוד ביום ובלילה שהרי אין לי פנאי ואמרתי
 שמה יחשדו אותי בנסות הרהר ולפיכך הטרדתי עצמי
 לכתוב ומן השמים ירחם ושלום הדרת אופי ומידעי
 ירבה ויגדל הו' הדרת כבוד גדולת קדוש מרבא ורבנא
 רבי אנטולי ש' הדיין המהיר המורה דת ודין המזהיר
 אור המביני הבהיר כחפצך וכחפץ אחיך השש והשמת
 בהצלחתך על עלוה מעלת תורתך משה בר'
 מימך זצל
 תשובת שאלה מארץ ישראל מן גר צדק שהשיב
 הנאן רבינו משה זל אמר משה בר' מימון
 מבני גלות ירושלם אשר בספרד זל' הה הגיעו אלינו
 שאלות מרנ' ורבנא עובדיה המשכיל המבין גר הצדק
 ישרם יי פעלו ותהי משכורתו שלימה מעם ה' אלהי
 ישראל אשר בא לחסות תחת כנפיו שאלת על עסקי
 הברכות והתפלורת בינך לבין עצמך או אם תתפלל
 בצבור היש לך לומר אלהינו ואלהי אבותינו ואשר
 קדשנו במצותיו וצונו ואשר הבדילנו ואשר בחר בנו
 ושהנהלת את אבותינו ושהוצאתנו מארץ מצרים
 ושעשה גסים לאבותינו וכל כיוצא באלו הענינים
 יש לך לומר הכל נתקנן ואל תשנה דבר אלא כמו
 שיתפלל ויברך כל אורה מישראל כך ראוי לך לברך
 ולהתפלל בין שהתפללת יחידי בין שהיתה שליח

זכור . ועיקר הדבר שאברהם אבינו הוא שלימד כל
 העם והשכילם והידיעים דת האמת וייתדו של הקנה
 וביעט בעו והפר עבודתה והכניס בניו רבים תחת
 כנפי השכיב' ולמדום והורם וצוה בניו ובני ביתו אחריו
 לשמור דרך יי כמו שכתו בתורה כי ידעתיו למען אשר
 יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך ה' וגו' לפיכ'
 כל מי שנתגיד עד סוף כל הדורות וכל המיחד שמו
 של הקנה כמו שהוא כתוב בתורה תלמידיו של אברהם
 אבינו עוה ובני ביתו הם כלם והוא החזיר אותם למוטב
 כשם שהחזיר אנשי דורו בפיו ובלמדו כך החזיר כל
 העתידים להתגיד בצואתו שצוה את בניו ואת ביתו
 אחריו . נמצא אברהם אבינו עוה הוא אב לזרעו הכשרי'
 ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו והם כל גר שיתגיד
 לפיכך יש לך לומר אלהינו ואלהי אבותינו שאברהם
 עוה הוא אביך . ויש לך לומר שהנחלת את אבותינו
 של אברהם נתנה הארץ שנאמ' לו קום התהלך בארץ
 לארצהו ולרחבה כי לך אתנה . אבל שהוצאתנו
 ממצרים או שעשית נסים לאבותינו אם רצית לשנות
 ולומר שהוצאת את ישראל ממצרים ושעשית נסים
 לישראל אמור . ואם לא שנית אין בכך הפסד כלום
 מאחר שבכנסת תחת כנפי השכיב' ונלוית לידאין כאן
 הפרש בינינו ובינך וכל הנסי' שנעשו כאלו נעשו לנו
 ולך הרי הוא בישעי' ואל' יאמר בן הנכר הנלוה אל ה'
 לאמר הבדל יבדילני המעל עמו וכי' אין שום הפרש
 בינינו ובינך לכל דבר וודאי יש לך לברך אשר בחר

בנו ואשר נתן לנו . אשר הנחילנו ואשר הבדילנו .
 שכבר בחר בך הבורא והבדילך מן האומות ונתן לך
 התורה שהתורה לנו ולגרי' נתנה שנאמ' הקהל חקה
 אחת לכם ולגר הגר חקת עולם לדורותיכם ככם כגרי
 יהיה לפני ה' תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר
 הגר אתכם . ודע כי אבותינו שיצאו ממצרים רובם
 עובדי עבודה זרה היו במצרים נתערבו בגוים וילמדו
 ממעשיהם עד ששלח הקנה משה רבינו רבן של כל
 הגביאים והבדילנו מן העמים והכניסנו תחת כנפי
 השכינה לנו ולכל הגרים ושם לכלנו חקה אחת ואל
 יהא יחוסך קל בעיניך אם אנתנו מתיחסים לאברהם
 יצחק ויעקב אתה מתיחס למי שאמר והיה העולם .
 וכן מפורש בישעיהו זה יאמר לה אני זה יקרא בשם
 יעקב וגו' וכל מה שאמרנו לך בענין הברכות שלא
 תשנה כבר ראיה לזה ממסכת בכורים . תמן תנינן
 הגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר אשר נשבע
 ה' לאבותינו לתת לנו . וכשהוא מתפלל בבית הכנסת
 אומר אלהי אבותינו וכשהוא התפלל בבית אומר אלהי
 אבותינו . וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי
 ואלהי אבות ישראל . זהו סתם משנה והיא לר' מאיר
 ואינה הלכה אלא כמו שנתפרש בירושלמי . תנן
 אמרינן תני בשם רבי יהודה גר עצמו מביא וקורא מאי
 טעמיה כי אב המון נוי' נתתיך לשעבר היה אב לאדם
 מכאן ואילך אב לכל הבריות . רבי יהושע בן לוי
 אומר הלכה כרבי יהודה . אתא עובדא קמיה דר' אבהו

והורו כרבי יהודה הנה נתכרר לך שיש לך לאמר
אשר נשבעה לאבותינו ושאוהם אב לך ולנו ולכל
הצדיקי ללכת בדרכיו והוא לשאר הברכות והתפלות
שלא השנה כלום וכתב משה בר מימין זצל

עוד שאלה מן נר צדק לגאון על הכל בידי שמים
חוץ מיראת שמים

תשובה על מה שאמרת אתה כי כל מעשה בני
האדם אינם בגוזה מלפני הנורא יתעלה
הוא האמת שאין בה דופי ולפיכך נותנין לו שכר אם
הלך בדרכי הטובה ונפרעין ממנו אם הלך בדרכי רעה
וכל מעשה בני האדם בכלל יראת שמים הם וסוף
כל דבר דבר ממעשה בני האדם בא לידי מצוה או לירי
עבירה והוא מה שאמרו רבותינו ז"ל הכל בידי שמים
כמנהגו של עולם וטבעו כגון מיני אילנות והזיות
ונפשות וסרעות ונגלגלים ומלאכים הכל בידי שמים
וכבר הוזכרו בפ' משנת מסכת אבות ענין זה והבאנו
ראיות וכן בתהלת החבור הגדול אשר חכמו בכל
המצות וכל המניח דברים שביארגו שהם בניוים על
יסודי עולם והולך ומחפש בהנדה מן ההגדרת או
במדרש מן המדרשים או בדברי אחר מן הנאונים זכרם
לברכה עד שימצא מלה אחת ישיב בה על דברינו
שהם דברי דעת ותבונה אינו אלא מאכד עצמו לדעת
ודי לו מה שעשה לגפשו והוא שאמר לך רבך בתו
של פלוני לפלוני וממך של פלוני לפלוני אם גוזה

שה כל היא זאת והדברי כפשוטם למה נאמ בתורה
פן ימית במלהמה ואיש אתר יקחנה ואיש אתר
יתל לנו וכי יש בעולם בעל דעה יסתפק לו דבר זה
אחר מה שכתוב בתורה אלא כך ראוי למי שהוא
מבין ולכו נכון למול דרך האמת שישים ענין זה
המפורש בתורה עקר ויסוד שלא יהרוס בגין ויתד
התקועה אשר לא תמוט וכשימצא פסוק מדברי
הנביאים או דבר מדברי רבותינו ז"ל חולק על עקר זה
וסותר ענין זה ידרוש ויבקש בעין לבו עד שיבין דברי
הנביא או החכם אם יצאו דבריהם מכוונים בענין
המפורש בתור הרי מה טוב ואם לאו יאמ דברי הנביא
הזה או דברי חכם זה אינו יודע אותם הדברי שבנו הם
ואינם על פשוטיהם והוא שאמר החכם בתו של פלוני
לפלוני דרך שכר או דרך פורענות הוא זה שאם זה
האיש או זאת האשה עשו מצוה שראוי ליתן שכרה
בהן זיווג יפה ומשובח הקדו ברוך הוא מזווג זה לזה
וכן אם ראוי ליפרע מהם בזיווג שיהיה בו קטטה
ומלהמה תמיד מזווג זה בענין שאמרו רבותינו ז"ל
אפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף
העולם הקדוש ברוך הוא מביאן ומזווג זה לזה ואין
הדבר הזה שיה לכל אלא לאו שנתחייבו או שזכו כמו
שישר בעיני השם יתעלה וכל אלו הדברים הם
בניוים על מה שפירשונו בפירוש מסכת אבות כמו
שהבנת וחכם גדול אתה ולב מבין יש לך שהבנת
הדברי וידעת דרך הישרה וכתב משה בר מימין זצל

דוד שאלה לו מן האק וצל על אלו הישמעאלים
שאמרת שאינם עובדי עבודה זרה ואמר לך רבך שהם
עובדי עבודה זרה האבנים שמשליכים בתרופן הן
למרקולים והשיב לך שלא כהוגן עד שנתעצבת
אל לבך ונכלמת וקרא עליך ענה כסיל באולתו
תשובה על אלו הישמעאלים אינם עובדי עבודה
זרה כלל וכבר נכרתה מפייהם ומלבם
והם מיוחדים לאל יתברך יחוד כראוי יחוד שאין בו
דופי ולא מפני שהם משקרים ומכזבים ואומרי שאנו
אומרים שיש לאל יתברך בן נכזב גם אנחנו עליהם
ונאמר שהם עובדי עז שהתורה העידה עליהם אשר
פיהם דבר שוא וימינם וגו' היא העידה עלינו שארית
ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב לא ימצא בפייהם
לשון תרמית ואם יאמר אדם שהבית שהם מקלסין
אותו בית עבודה זרה הוא ועבודה זרה צפונה בתוכו
שהיו עובדים אותה אבותיהם מה בכך אלהמשתתווים
כנגדו היום אם לבם לשמים וכבר פירשו רבותינו ז"ל
בסנהדרין שאם השתתה אדם לבית עבודה זרה הוא
סבור שהוא בית הכנסת הרי לבו מסור לשמים וכן אלו
הישמעאלים היום כלם טף ונשים נכרתה עבודה זרה
מפיה ובייחוד השם אין להם טעית כלל ונאמת שהיה
לישמעאלים מקודם כאותם המקומות שלשה מינו
עבודה זרה פעור ומרקולים וכמוש והם עצמם מודים
בדברים אלו היום וקוראים להם שמורת בלשון ערבי
פעור עבודתו שיפעור עצמו לפניו או שיניח ראשו
ונגביה

ונגביה ערותו למולו כמו שאלו הישמעאלים משתחוו
היום בתפלתם ומרקולים עבודתו ברגימת האבנים
וכמוש עבודתו בפריעת הראש ושלא ילבש בגד תפור
ודברים כלם מפורשים וידועי אצלם מקודם שתעמוד
דת הישמעאלים אבל הישמעאלים היום אומרים זה
שנפרע ראשינו ושלא נלבש בגד תפור בתרופות הוא
כדי שנכנע לפני הא יתעלה ולזכור היאך יעמוד אדם
מקברו זה שנשליך האבני בפני השטן אנו משליכין
אותן כדי לערבנו ואחרים מפקחיהם אומרים ונחנין
טעם ואחרים אמרו מנהג הוא כללו של דבר אף על
פי שעקר הדברי וסודם לעזאין אדם בעולם משתחה
לאותו המקו ולא עושה דבר מכל הדברי לשם עבודה
זרה לא בפיו ולא בלבו אלא לבס מסוד לשמי ואשר
השיבך רבך שלא כהוגן והעציבך והכעיס וקראך כסיל
עבירה גדולה בידו וחטא גדול חטא וקרוב בעיני
ששונג הוא וראוי לו לבקש מחילה אף על פי שאתה
תלמידו ואחר כך יצום ויצעק ויתפלל וכנע אולי
יתכפר לו וימחול לו האל ית' וכי שכור היה זה ולא
ידע שבשלישים וששה מקומות ההייתה התורה על הגר
ואייה דבר וגר לא תונה והיא אונאת דברים אלו אמר
הוא האמת והיית אתה התועה היה לו להסביר לך פני
ולדבר לך רכות כל שכן שאמרת אמת הוא התוע ועוד
שהו דורש אתר הישמעאלים אם הם עובדי עז אם לאו
היה לו לחוש לעצמו על הכעס שכעס עד שהכלים נר
צדק שלא כדיון וכבר אמרו הל' כל הכועס יהיה

בעיניך כעובד עץ דע שחובבה שחייבתנו התורה על
 הנדים גדולה היא על האב ועל האם נצטוונו בכבוד
 ומרא ועל הנביאי לשמוע להם ואיפשר שיכבד אדם
 חירא וישמע ממי שאינו אהבו ועל הנרי צונו באהבה
 רבה המסורה ללב ואהבתם את הנר כמו שצונו
 לאהוב את שמו שנאמר ואהבת ה' אלהיך הקבנה
 בכבודו אהב את הנר שנאמר ואהבנו גר לתת לו לחם
 ושמלה חה שקרא לך כסיל תימה גדולה הוא אד שהגניח
 אביו ואמו ומקום מולדתו ומלכות עמו וידם הנשודה
 הבין בעין לבו ובא ונדבק באומה זו שהיא היום
 למתעב גוי עבד מושלי בו והכיר וידע שדתם דת אמת
 וצדק הבין דרכי ישראל והכיר הכל ורדף אחריה ועבר
 בדרך הקדש ונכנס תחת כנפי השכינה ונתאבק בעפר
 רגלי משה רבי ע"ה ורכן של כל הנביאי וחפץ במצותיו
 ונשא לבו לקרבה לאור באור החיים ולעלות למעלת
 המלכים ולשמוח ולהתענג בשמחת הצדיקים השליך
 העולם הזה מלבו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב מי
 שזו מעלתו כסיל יקרא חלילה לך לא כסיל קרא ה'
 שמך לא משכיל ופקח ומבין ההולך נכחו תלמידו של
 אברה אבינו שהגניח אבותיו ומולדתו ונסה אחרי ה' ומי
 שביך את אברה רכן ונתן לו שכרו בעולם הזה ובעולם
 הבא הוא יבך אותך ויתן לך שכרך כראוי בעולם הזה
 ולעולם הבא ויארץ ימך עד שתודה במשפטי ה'
 לכל עדרו ויזכה אותך לראות בכלהנחמות העתידות
 לישראל והיה הטוב אשר ישיב ה' עמנו והשבנו לך כי

ה' דבר טוב על ישראל משה ברבי מימך זצ"ל
 שאלה ששאלו לנאח זצ"ל השתחויה בפישוט
 ידים ורגלים אם מודים בה צדוקים אם לא
 יורנו רבינו ושכרו כפול מן השמים
 תשובה אין מודין בה לפי שאינה בתורה שנכתב
 לפיכך אם טעו בית דין והודו מהמשתחויה
 לעבודה זרה בלא פישוט ידים ורגלים פטור הרי אלו
 חייבין בקרבן שגנתן לפי שיטעו בדבר שאין הצדוקים
 מודים בו משה בר מימך זל
 שאלה אחרת אם מעלין לכהונה על פי עד אחד וכו'
 תשובה וששאלתם מה הם המיוחסים דעו שכל
 הכהני שבזמן הזה בחזקה הם כהני ואינם
 מיוחסים המיוחס שיעידו עליו שני עדי שהוא בנו של
 פלוני הכהן ושהוא כשר וכן צריך שני עדים על אביו
 שהו בן פלוני הכהן ושהוא כשר וכן על אביו הכל
 בעדי עד איש שאינו צרי בדיקה כגון שהעיד שני עדי
 שאביו של זה או של זה ראינהו משמש על גבי המזבח
 או ראינהו בסנהדרין גדולה לפי שאין בודקי מן המזבח
 ולמעלה ולא מסנהדרין ולמעלה שבית דין הגדול היו
 בודקין עליהם ואחר כך ממניב אותם בסנהדרין או
 מניח אותם לעבוד במקדש ובוה היו הסנהדרין עוסקין
 תמיד בבדיקת הכהנים כמו שנתברר בסוף מסכת נדה
 אפילו בא כהן מיוחס ואמר בני הוא זה וכהן הוא אין
 מעלין אותו על פיו ליוחסין עד שיהיו שם עדים שהוא

בנו ושהוא כשר שמא בן נדושה הוא לפום האי אמרין
טכה מוחס שנסא אשה כשרה בפנינו ויצא הוא
ואשתו ובתה ואתו ובנים כרוכין אחריה ואם אשה
שיצאת עמי הרי היא זנואלו בניה אינו צריך להביא
ראיה לא על האשה ולא על הכנים ואם מתה צריך
להביא ראיה על אדם שהי כשרה שהרי הוחזק בפנינו
באשה כשרה ואח"כ יהיו בניה הכרוכין אחריה מיוחסים
וכל הראיות דאלו בשני עדים וההפרש שבין המיוחס
והכהן המוחזק הוא שהמיוחס משמש במקדש ואוכל
בקדשי הקדשים ובקדשי הנבול שהם מן התורה ואלו
הכהנים שאינם מיוחסים אלא מחזקים בלבד אינם
אוכלים לא בתלה ובתרומה בזמן שהם מדברי סופרים
כמו שנתברר בנמי' במת ואינם אוכלי בתלה דאורייתא
ולא בתרומה דאורייתא ואין צריך לומר שאין אוכלים
בקדשי מקדש וכל שכן שאינם עובדין שנאמר ויאמר
התרתא להם אשר לא יאכלו מקדשי הקדשי וצריך
אתה לידע שאפי' בימי עזרא ע"ה לא היתה החלה ולא
התרומה מדברי תורה ואפילו בארץ ישראל שנאמר כי
תביאו ביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם ובימי עזרא ע"ה
ביאת בקצת היתה ולפיכך היו הכהנים שבקשו כתובם
הכתובים ולא נמצאו אוכלי בתרומה בתלה בימי עזרא
ע"ה משה בר' מן הספרדי וצל' . . .
שאלה אחת מענין הקראים איך יתנהגו הרבנים
עמהם במילת בניה ובשאלת שלוםם וללכת
בביתם ומענין יבם ובשאר ענינים

149 עה
אמנם אחי הנכבד והיקר ושורש השכל
ומדע העיקר בינותי מתוקף שאלתי כי
גשא זרמה מעלתו ולדבר אלהינו ולמצוותיו הוא תרד
זלעוסק הלכות יראה בקש לירד ולפי מה שהורינו מן
השמים אשיב לפני הדרת גדולתו ואומר כי אלה
הקראים השוכנים פה בנאמק ובארץ מצרים ובדמשק
ובשאר מקומות ארץ יש מעט חולתם ראוי הם לחלקם
מתלקי הכבוד להתקרב אצלם במעשה יושר ולהתנהג
עמהם במדת הענה ובדרך האמת והשלו כל זמן שגם
הם ינהגו עמנו בתמימות ויסירו מהם עקשות פה וליות
שפתים מלדבר תועה על חכמי הרבנים שבדור וכל
שכן כשימחו לשונם מלהלעין ומתלוצץ בדברי הל'
הקדשי התנאים חכמי המשנה וההלמוד שבדבריהם
ובמנהגים הקבועי לנו מפייהם ומפי משה מפי הגבורה
אנו הולכים ובזאת יתן לנו לכבודם וללכת לשאל
כשלוםם אפילו בבתיהם ולמלא את בניהם ואפי' בשבת
ולקבור מיתיהם ולנחם אבליהם וראיה לדב' הא דתנן
בניסין פרק הניזקין בסופו מהזיקין ידי גוים בשביעית
אבל לא על ידי ישראל ושואלים בשלוםם מפני דרכי
שלום ואיתמר עלה בגמ' רב חסדא מקדים להו שלמא
רב נחמן בר' יצחק הוה אמר להו שלום עליך מר' כי
היכי דלא ליכפול ליה שלמא דלא כפלינ' שלמא לגוי
ותניא לא ילך אדם בביתו של גוי ביום אידו ליתן לו
שלום ואם מצאו בשוק ביום אידו נותן לו שלום בשפה
רפה ובכבוד ראש שמע מינה דשלא ביום אידו מתר

ללכת בביתו לשאול בשלום ומעשים רבים בתלמוד
יכירנו בנמרא מעשה דרבא בהדי ביה שישך וכו' כדאית'
במסכת ע"ז בפרק ראשון ואם בעובדי ע"ז כן קל תומר
במי שכופר בכל דוקי הנשים ומודה באל אחד יתברך
שמו שמתר לנו לשאול בשלום ואפילו בבתיאם אך
אם מתללים בגלוי ראש מעדי ה' המקודשים בימים
הקבועים לנו אסור לנו ישראל לבקרו ליום הקמיע
להם נמה שנדאו מלבם ואם נפש אדם יאמר האי דר'
שרפך דאיתיה במסכת שבת בפרק כל כתבי הקודש
התנן ר' שרפך אמר אקפה אני את בני שאם יביאו לידי
פירוש ספרי מינים אני אשרף אותם ואת אזכרותיהם
שאפי רדף רדף אהריו להורגו ורץ גחש אהריו לגשכו
ואל יכנס בבתיאם אפי' בשעת הסכנה כל שכן ללכת
לשאול להם לשלום שלא בשעת הסכנה האי לא קשיא
שידי דהנהו מילי דר' שרפך במינים דכפרי בעיקר כנהו
המו להנהו דדרשי בהו חכמים הרחק מעליה דרכך
ואל תקרב אל פתח ביתה זה המינות הרשות ודימן
להנהו דאיתמר עליהו המינים והמשומדי מורדין ולא
מעלין אבל הני דהכא כל אימת דלא פקדי בהצפותא
לא חשיבין להו כותיהו ופלגינן להו יקרה ומתלינן
לכנייהו בשבת כל שכן בחולא איכ' הניח להו נזידתא
דיין ועבדי להו מילה ופריעה דדילמא נפיק מיניהו
זרעא מעליא והדרי בתשובה והכי אשכחנן ליה
לרבי הא"י גאון וצ"ל דאמר הכי ולענין מילה מעולם
לא נסעו רבותינו עליהם השלום מלמול את בנייהם

עו
טל קראים בשבת כי אפשר שיחזרו אל המושב ואין
מעבירין עליהם ודברים הללו באלו שבכל ובכיוצא
בהם שמלין כדת חכמי' ובמנהגותיהם ובמהל הממונה
בבית דין ומתכנסין לבתייהם תלמידי חכמי' ומתפללין
כמנהג שלנו ואין משנין מזאת כלום או דברי ר' יהודה
ורבינו הא"י גאון ז"ל ותניא מפרנסין עניי גוים עם
עניי ישראל מפני דרכי שלום ומנקרין חולי גוים עם
חולי ישראל וקוברין מתי גוים עם מתי ישראל מפני
דרכי שלום כל שכן אלו שהם מתולעת יעקב הייגם
לפי שכלי אין בו צד איסור שהרי יין כותי היה בחזקת
היתר עד שמצאו דמות יונה בהר גריזים פירוש לאתם
שהיו שוכנים בהר גריזים ואף על פי דמיעושא הו
באיסור דין גסך קבלו עליהו למיחש למיעושא וחשו
לדברי רבי מאיר דחייש למיעושא וגזרו על יונם ועל
שתייתם מזר רבן נמלא אל בני ישראל רבי יהודה הגשיא
ואף על גב דלא קבילי עלייהו בדריהן דרבי מאיר
ודרכנן בתריהו אתו רבי אמי ורבי אשי ועשאם כגוים
נמורין דלא סני' לישראל מיניהו בניסול רשות להודיה
אלא עד שישכור ממנו מן הכותי כגוי בעלמא אבל
הקראים אין בייגם שום איסור ואף על גב דלית להו
ולפני עזר לא תתן מכשול מהמני אחמרא כל שכן
היכא דאנהו שתי מיניה דשרי ליה לבר ישראל מיין
למישת מיניה דתנן בנהו סוף פרק דם הנהו זה
הכלל כל דבר שחשודים בו אינן נאמנים עליו פירוש
על הכותיים שלא מכני ישראל המהוא אם לא הו

דהווינן נאמני אמאי על דהין זמראמרינן כגם עלה דהא
 סתני זה הכלל לאיתויי מאי לאיתויי תחומין ויין גסך
 כיון דחשידי על ייהו לא מהמני הא לאו הווי חשידי הווי
 מהמני כדאמרין ברישא דהא סתניתין נאמני לומר
 לא קברנו שם הנפלים או לא קברנו ואוקמינן דקאי
 בהן דידהו תמן בהווא אתרא דקאמרי לא קברנו
 ונקיש תרומה בידיה וקא אכיל מיניה קושטא קאמר
 דליכא שם שום שומאה ואף על גב דלירא להו ולפני
 עור לא תתן מכשול כיון דקאי תמן אכלו מותר לאכול
 משחישתו ואף על גב דהא ברייתא מקמי דלגורי
 עלייהו להו כגוי גמורי אחמרא אית לן למישתי מיניה
 דכל שכן הא דהני קראי דאיתגוהו הכ דחמרא דדידהו
 שהי כל שכן הכ דשתו אינהו מיניה דהא ברילי אינהו
 ממנעונו ושפי מזדהר ואי משום אמהתא דאית להו
 ולא שבלן כלל ואמילו לנידתן איכא למיחש למנען
 ולא הווי לן לתוד מינן לשרי ליה למשתי מההוא חמרא
 דנגען ביה הנהו אמהתא תאי אינהו לא קפדי למנען
 טל אותן דאמהות דלא שבלו להו כלל וקיימא לן
 דלא מיקרו בשמא דיהודיים עד דשבלן אינהו נמי
 טריהו ולא מהימני למימר
 שאלה אחרת יורנו רבי בית המדרש עומד לדחש
 בית הכנסת כשמתפללין בו מחזיקין פניהם
 לדרוב דהיינו לארץ ישראל נפצאו אחזיקין לצפון
 דהיינו לבית הכנסת זה הדבר אם הוא מותר או לא
 אם הוא זה הדבר מותר הקוראים לאותם המתפללים

דשעים מה דנמשאר חצרות שאינם בירת המדרש
 שעומדות לדרום בית הכנסת כשמתקבצין שם קהל
 צמילה או כחתונה בדבר מצוה יש להם להתפלל או
 לא ואם יש הפרש בין יחיד לציבור או לא לסדר רבי
 ושכרו כפול מן השמים
 תשובה כל החצרות הסמוכות לבית הכנסת שנמצא
 הכותל בינם ובין בית הכנסת מותר להתפלל
 באותן החצרות בין יחיד בין צבור בין שיהיו פני ה
 המתפלל מכוונות כנגד כותל בית הכנסת בין שיהיה
 כותל בית הכנסת כנגד אחוריו ולא חלק אדום בזה
 מעולם ולא עלה על לב חכם ששמענו שומעו שיש
 בזה שום אסור בעולם דמימרא דרב הונא אינה אלא
 בבית הכנסת העומד לרחבה ופניו מכל סביביו נמצא
 העומד אחורי בית הכנסת הזה ומתפלל ואחוריו לבית
 הכנסת מזלזל לבית הכנסת והרי הוא כמותם שאמר
 בהם ואחוריהם אל היכלה שהרי בירת הכנסת עומד
 באמצע כמגדל וכל בית הכנסת מקדש הוא אבל העומד
 בתוך ביתו ומתפלל כנגד ארץ ישראל כראוי ואחוריו
 אל כותל ביתו שהוא כותל בית הכנסת אין בזה זלזול
 ולא יראה כמי שמחיר פניו מכנגדו ודיכיל שאין הדב'
 ציכר ודאיה לדבר המעשה שהביא על הדין מימרא
 דההוא וברא דהוה קא מצלי וכו' חלף הווי חייטא לשון
 אחר שייעא חזייה וכו' וכי בתוך ביתו היה עומד אלא
 בדרך היה בתוך הרחוב ולפיכך כשעבר הערבי בדרך
 וראה אותו שהחזיר פניו כנגד ארץ ישראל נמצא

אחריו לבית הכנסת והנו זה דבר פשוט וידוע לכל
 בכל מקו החצר סמוכות לבתי כנסתי העם מתפללין
 סם לכל רוח שתהיה כנגד ארץ ישראל וכל מי שחלק
 על זה סן התלמיד ראו להודיעו האמת שביארנו ואם
 עמד במחלוקתו ראו לשתקו בנזיפה ואם קרא בשם
 רשעים לאותם המתפללין בבתי אלו אם קרא ליחיד
 יד עמו לחיו ואם לרבים קרא כך או לאחד מתלמידי
 חכמים הרי אותו הקורא בו נדוי ואין בדברים אלו ספק
 ולא הכרע דעת אחרת משה בר מייסוק זצל
 חסובת שאלה ששאלו לרבינו משה זצל והשאלה
 ששאלתם על ענין אותו החכם שהחרימו
 מקצתם על הרשות ניסח דבריכם בשאלה כך היה
 אמרתם שהחכם היה שלא ישמעו לאדם שבעולם לא
 לראש הגולה ולא לראש הישיבה כל מי שהיה עומד
 בבית הכנסת בשעת החכם וענה אמן נתחייב בשבועה
 ומי שלא ענה פסור מכלום ואינו צריך לסתום אחריו
 ולא לעצום עיניו כמו שאמרתם אף על פי שהוא עומד
 בצד המחור אפילו היה אוחז ספר תורה בשעת החכם
 אם לא הציא שבועה מפיו ולא ענה אמן פסור מכלום
 קל וחומר למי שלא היה בבית הכנסת וכל אלו שלא
 ענו אמן או שלא היו שם בשעת החכם אם קבלו עליות
 אחר כך כגן שאמר לאחד מן הנשבעין גם אנו כמוך
 או הרי קבלנו על עצמנו מה שקבלתם וכל כיוצא
 בעניינים אלו אינם פסורין שהתפייס בשבועה חייב
 הוא ולפיכך כל שהתפייס עצמו בו וכל שקבל עליו

חרם שהחרימו רבי בשעת שמועתו או שענה אמן אם
 נתהרט ורצה להתיר שבועתו יחיר לו החכם אבל
 צריך להיות הדבר ברבי שכל דבר שבמנין צריך מנין
 אחר להתירו אבל ודאי אותם שלא שמעו או ששמעו
 החכם ולא קבלוהו ולא התפייסו עצמן אינן חייבין
 בכלום ואם רצו להכניס עצמן ברשות כל מי שירצו
 הרי זה מותר להם משו שבועה אבל אסור להם מענין אחר
 משום לא תעשו אגודות אגודות לא כך חייבים כל בית
 ישראל הנקראי בשם יעקב המחזיקים בדת משה רבינו
 עליו השלום להיות כל עדה וקהל ישראל אגודה אחת
 ולא תהיה ביניהם מחלוקת בשום דבר בעולם ואתם
 חכמים ונבונים ויודעים מהו עונש המחלוקת וכמה
 דעות נורמתאם היו אלו הנשבעין מיעוט אל תחשו
 למיעוט בטלו במיעוטן ויעמדו בשבועתן וגלוי הוא
 שכל מי שלא ענה אמן ולא התפייס עצמו אבל ניהו
 איסור כל אלו השנים ולא שמעו רשות מפני שעלה על
 לבו שהוא חייב אם שמעו רשות מעת שהחרימו הרי זה
 מותר לו להכניס עצמו ברשות כל מי שירצה אחר
 שיודיעוהו שהוא מותר מפני שלא נשבע ולא התפייס
 בשבועה וזה שאמרתם שהרבה חכמי גם הנשיא ראש
 גליות זל הורו שזה החכם בסל מעיקרו ואינו קיי איני
 יודע מאי זה טעם אמרו דבר זה שמא לא אמרו לא על
 אותם האנשי שלא קבלו עליהם וכן הדבר שזה שידמו
 רוב העם שכל המחזיקים על דבר מדברי הרשות כגון
 חרם זה יתחייבו הכל לקבל חרם זה אין הדב כך שאין

החרם אלא לשק ארדה ואחר בו אלה בו שבועה בו
 נידתי בו נמצא זה העובר על חרם שהחריש בכנס
 הוא לא קבל על עצמו משום שבועה אינו חייב כלל
 שאין בעולם מי שעלה על דעתו שזה ישבע וזה יאסר
 אבל נידתי יתחייב אם היה אותו דבר שהחריש עושהו
 דבר שהקושה אותו חייב נהוי אבל על דברי הרשות
 שאין בהם שום מצוה אסור לאדם להחרים על אחרים
 שיעשו או שלא יעשו אבל לעצמו ולכל מי שירצה יש
 לרשות להחרים וכל אלו שנשבעו או שהתפיסו
 עצמן בחרם זה יאסר להם לשמוע רשות אדם לא
 יהיו במקום שיאסרו בו מרשות פלוני ולא יכתבו
 ולא יחתמו בשטר שכתוב בו מרשות פלוני
 אם החכיר שם ראש הנולדה או ראש הישיבה או שם
 שר מהם או שם כל מי שירצה ולא יאמרו מרשות לא
 יטבתו אותו ויקלסו אותו וירדמו על אבותיו ויתפללו
 עליו בבית הכנסת הרי זה מותר והוא שלא יהיו כופין
 את העם ואומרי שאין אדם עושה כך וכך או אין אדם
 נושא אשה או כותב שטר עד שיהיה בו טוב פלוני או
 עד שיבקשו עליו רחמים שזכו ענין הרשות שנשבעו
 עליה ולענין זה קוראין כל העם רשות ובגדרים
 הלך אחר לשון בני אדם וכל אלו הדברי על פי שאתכם
 שאמרתם שהיה החרם שלא ישמעו רשו אדם בעולם
 אבל אם היתה השבועה כמו ששאלו ממני מקאתכם
 זכתו נוסח החרם ואמרו טכך החרימו על מי שיתחור
 מדום ההוא והלאה ישמע לאדם רשות בשבועה ולא

בטמא ולא דבר ולא תסמיה לא עלי ספר תורה ולא פי
 כתב ולא עלי שימן הברכות עד אתקפה שגדה זהו
 הנוסח ששלחו לי ואם כן הוא החרם ובנוסח הזה היה
 אסור לכל מי שקבלו או התפיס עצמו בו לשמוע זכירת
 שם ראש גולה או ראש ישיבה או ראש מן הראשים לא
 ברבי ולא על ספר תורה כבוד הדור לאותו הנכבד
 הנזכר כדרך שמזכירי שם ראשי הגליל וראשי ישיבות
 ושאר השרים והנאונים במועדות או בשבתות או בעת
 קבוץ רבי ואף לפי נוסח זה שכתבו אם אירע דבר לזה
 השר הנכבד רב צדוק שצ' להזכיר שמו ושם אבותיו נע'
 כגון שישא אשה או יולד לו בן זכר או יעלה לקרוא
 בתורה ממרכין אותו ומקלסין אותו כראוי לכבודו ו
 ומזכירין אותו בכל מיני כנויים שירצה ושם אבותיו
 הקדושי וצל ואומרין בן פלוני הנאון ראש ישיבת ארץ
 הצבי וכו' ואין בזה שום אסור על כל הנשבעין ששמעו
 דברים אלו וכן אם נתן דבר לצדקה וברכוהו ברבים
 כדרך שמברכין כל מתנדב מזכירין שמו בכל כנוייו
 ושם אבותיו בכל כנוייהו ואין בזה חשש אסור אבל
 אם לא יארע שם דבר אלא יזכירו שמו ושם אבותיו
 ברבים בשבתות או במועדים ויבקשו עליהם רחמים
 כדרך שהיו עושין מקוד לראשי גליות או לשאר השרי
 הרי אותם הנשבעים שלא ישמעו לא במכה ולא זכר
 ולא תסמיה אסור להם לשמוע הרי הרוחנו בדבר זה
 יותר מדאי עד שלא נשאר דב' לשאול עליו פעם אחר
 בענין זה וכבר השבנו על ענין זה על השאלה שבאת

ממקצתכם על זה והקבה יטע ביניכם אהבה ואהדה
 טלום ורועות ויסיר את לב האנן מבשרינו ויתן לנו לב
 בשר עד שבדע האמת ונרדפה לעבוד ארזה כמצוה
 עלינו וכן יהי רצון משה בר מימן זל
 שאלה מהנאון הרם במול כשיאכל ירק בלילי
 הפסח ומברך בורא פרי האדמה אם יברך
 בסוף אחריו או לא יברך עד שיגמר ההגדה ויברך על
 המרור באחרונה
 תשובה יברך אחריו מפני שההגדה מפסקת
 וכשיאכל המרור יברך תחילה ואחר כך
 יחזור ויברך אחריו לבסוף משה בר מימן זל
 שאלה אחר מהנאון זל קדירה של דייסא שמשחין
 אותה על גבי כירה בשבת למחר כשמורדין
 את הקדיר מעל הכירה מכניסין בה עץ הפרור ומניסין
 בה הרבה ומערבין אותה ומכין אותה בעץ הפרור עם
 צדדי הקדירה או בתוך הקערה עד שמתערב הבשר
 והריפות המים ותסמך ותעשה כולם גוף אחד ופעמים
 מסירין מים מעל פניה ואחר כך מערבין אותה ופעמי
 מוסיפין לה מים חמים לפי מה שהיא צריכה כל אלו
 המעשים אסור או מותר
 תשובה והיא שכל זה מותר הוא שהרי בפירו תנינא
 השום והבוטל והמלילות שרסקן מבעד
 יום רבי ישמעאל אומר יגמור משתחשך רבי עקיבא
 אומר לא יגמור ואוקימנא דבמחוסרים שחיקה פליגין
 ואפסיקא הלכה למעשה כרבי ישמעאל וקל וחומר

פ
 הדברי אם מלילות שהם מחוסרי שחיקא מותר לגמור
 שחיקתן בשבת הריפות שכבר נשחקו ונתכשלו כל
 צרכן ואינו מחוסרין אלא עירוב בלבד לא כל שכן ואין
 לנו איסור בזה הענין אלא מתוסר דיכד בלבד כמו
 שנתברר שם בצריך דיכה כולוה עלמא לא פליגי
 דאסיר ואין הריפות מחוסרין דיכא שכבר דכו אותן
 במדוכה כל צרכן ונתכשלו כל צרכן ואינן מחוסרין לא
 מעט שחיקה ועירוב ונתינת מים חמין לתוך הקדירה
 מותר ולפי מותר לעשות כל אלו המעשים אחר שמורדין
 הקדירה מעל הכירה שאין כאן אלא שחיקה וכתשה
 בלבד משה בר מימן זל
 שאלה ששאלו לרם במול מי שנשבע שלא יפוש
 לים מפני כבוד אב ואם ולא חן קושי חמין
 גרם לו ונשבע לפרוש ואם לא יפוש יתחייב לתת
 חמשה דינרי לעניי מהדינו ואי זה דבר יכול מלפוטרו
 התפשט בשבועות אלו שהרי הוא מתחרט בשתיקה ו
 נשבעתו שנייה כך היתה או לארץ ישראל או לתימן
 יורה צדק לנו
 תשובה השניה שבוע שוא ואם הוא מזיד חודע שזו
 שבועת שוא ונשבע חייב מלקות בין פירש
 לים בין לא פירש ואם לא ידע פשור ומאחר שנתחרט
 יש לו להשאל על אי זו משתי השבועות שירצה ואם
 ירצה להתיר שתי השבועות ויתחרט על שתיקה יתיר
 ותהיה הרשות בידו בין לפרוש בים בין שלא לפרוש
 ולא יהיה שם עונש משה בר מימן זל

שאלה אחרת על דין אשה שנשתמד בעלה בארץ
 אחרת והיא תובעת כתובתה בבית דין הכות
 בית דין יפה להנבות לה כתובתה מנכסי בעלה אם לא
 כי אמר אחר מן השופטין יש כח בבית דין להנבותה
 כתובת ואינו לא המתמיה שהרי כותב לה לכשתנשא
 לאחר תנו לה כל מה שכתוב ליכי והיא אינדה יכולה
 להנשא כל זמן שהיא בחיי בעלה אם לא יגרשנה
 וכתובתה לא נתנה לבנות מחיים
 תשובה דרך הדין שלא ליטול כתובת עד שיגרשנה
 או עד שימו עדיין היא אשת איש אבל נאוני
 מורת ומערב כולם הורו שתטול כתובתה אם רצתה וכן
 מעשי בכל יום לפנינו בדבר זה ודבר קנס הוא לדבר
 זה לזה הרשע וסמכו על זה שאמרו רז"ל הפקר בית דין
 הפקר ומדרך זו באו להוראה זו וכך הורו וכן אני עושה
 תמיד שכל מי שנשתמד אם גפלה לו יחשה תנתן
 לבניו הכשרים ואם אין לו בנים בישראל תנתן ליורש
 אחר הראוי לירש באלו אם לא היה זה הרשע מצוי
 בעולם ושעמם גם בזה הדין הפקר בית דין הפקר וגם
 אני אמרתי בדין זה שתטול בלא שבועה כלל הואיל
 ומשו הפקר אני נותן לה כתובתה וכזה ראוי לדון
 משה בר מיימון הדיין ז"ל
 שאלה אחר ראונו היה נושא ונותן בחוץ ויצא לישא
 וליתן כמנהגו בכפרים של עכו ובא אצל
 יהודי אחד והפקיד כליו שם ולקח מהם מקצת ההלך
 למכור בעיר אחרת המתין יום ויומי ושלשה ימים ולא

בא אז הביא שאר כליו לאשתו שאלה עליו אמר הלך
 ולא חזר לוימים עכר יהודי מפני עכו דרך שם אמרה
 להם נזיה אח ואין אתם הולכי אמרו לה לכפר פלוני
 אמרה להם לא תזומו מכאן לכו וחזרו לבתיכם שמא
 יארע לכם מה שאירע ליהודי אחד שאזה מה אירע לו
 אמרה יצא מעיר פלוני ללכת אל עיר פלנית יצאו
 אחריו והרגהו שאלה מאין תדעי זה האיש אמרה הוא
 היה מדעתינו כשהיה בעכו ועושה מלאכתנו וספרה
 להם דמותו וכשבאו העדים השומעים אל בית דין
 שבעכו השיאו האשה על פיהם ויש אצלינו מי שממחה
 בדבר ויביא ראיות והם יגיעו אל שער דינו של אדוננו
 יורנו ויקבל שכרו מן השם יתברך
 תשובה זאת האשה מותרת היא להנשא שזו הגויה
 משיחה היא לפי מוסדה ואף על פי שתזו
 ושאלו אותה כמעשה דצוער עיר התמרים ואף על פי
 שלא חזר שמו ולא ידעה אותו בשמו כמעשה בצידון
 ואסופיא וכל אלו הדברים תהרין לעקר אחד והוא
 שאין מדקדק בעדות אשה ענונה וכל המחמיר
 ודורש חוקר בדברים אלו לא יפה הוא עושה ואין דעת
 חכמים נוחה הימינו שעיקר תקנתם באשה הקלו משל
 ענונה דאמרא משה בר מיימון זצ"ל
 שאלה עוד נשאל מלפני אדונינו נאונינו על דין
 יעקב שהי לו בת השיאה ולא היה ביניה
 שלום וגרשה ולא זכר הבעל בעת הנירושין שום דבר
 שבעולם ובעת שהיתה רוצה להנשא עמה הבעל אמר

אני לא נרשתיה אלא על מנת שלא תנשא לפלוני זה
אמרו לו עדי הגט ועדי מסירה לא שמענו מפך דבר
זה לעולם ולא זכרת שום מנת לעולם למדנו רבינו
היאך יהיה המנת אני אשתתה לפני רבי כי אני יכול
לומר דברי שבח כי כל תושבות אשר יאמרו כבוד
אדונינו יותר מהם כפלי כפלים אבל אין לנו אלא
שבבש מלפני אלהינו ית' ותנשא שתניע מלכותך
במלך המשיח

תשובה אין ברברי הכעל כלל הואיל וגט יוצא
מתחת ידה לאו כל כמיניה לשנוייה תנאה
בגט עד שיהיו שם עדים ותנשא לכתחלה לזה והוא
שלא יהיה שם תשד אבל אם חס ושלום נשען עליה
אף על פי שאין שם עדים ראוי לכל בית דין הנטן שלא
ישאו אשה למי שנחשד עליה היא תחת בעלה
הרוצה שלא תנשא נרשתה לפלוני יכתוב גט שלם
בלא שום תנאי אותו בידה בפני עידי מסירה ויאמ' לה
קודם שתניע גט לידה בפניהם הרי זה גיטיך על מנת
שלא תנשאי לפלוני וכתב משה בר' מימק זצ"ל
תשובת שאלה על ענין שה מברך בלאשה מברך
אחת ואמרתם אמאי מברך אהת והם שני
מצות אף על פי ששתי מצות הן ואינן מעכבות זו את זו
הואיל וענין שתי המצות ענין אחד הוא מברך אחת
שענין שתייהן בוכרן שנאמר למען תזכור את יום
צאתך וכתוב למען תהיה תורת יי כפיך ואינן דומין
לברכות של גיטואין שכל אחת מהם על ענין בפני

עצמו ומי חסר אחת משבע ברכו מברך אותה כשזכר
ואין להם סדר ומי שאין לו יין מברך ברכת אירוסין
וברכת גיטואין על השכר וכן מעשי בכל יום אבל על
הפת לא שמע כך אדם מעולם ואין לדבר זה דרך מה
מקום לפת בכאן ואין לנו ברכה מן הברכות שסודרין
אותה על הפת חוץ מקידוש היום בלב לפי שהקידוש
הוא במקום מעודה ובשעת סעודה אבל ההבדלה או
שאר הברכות אין סודרין אותן על הפת ואו שמברכין
ברכת אירוסין על כוס אחד וברכת גיטואין על כוס
אחד שני כהלכה עשו וכך היו עושין תמיד בערינו
במערב ואם ברכו שתייהן על כוס אחד אין בכך כלום
אבל ודאי ראוי לברך ברכת אירוסין בתחלה ואחר כך
נותן לאשה או לטלחה הקדושין שכל המצות מברך
עליהן עובר לעשייתן ואחר כך מברך שבע ברכות על
כוס אחד או על אותו הכוס ומפני זה היו גדולי החכמי
בערינו מברכין תחלה על כוס אחד ברכת אירוסין
וטועם כדי שלא תהא ברכה לבטלה ונותן הקידושין
מיד ומביאין כוס אחר ומברך שבע ברכות זה
שראינו במצרי שמאס ואחר כך מברך ברכת אירוסין
ונישואין על כוס אחד ודאי טעות הוא מהם וברכה
לבטלה היא שהם מברכים על המצוה אחר עשייתה
ואין ראוי לעשות כן ולא לנהוג כמנהג זה וכלה בלא
ברכה אסורה לבעלה מדרבנן וזה שאמרו בגדה לחוק
הדבר בלבד ומי שנשא ולא בירך חזר ומברך שבע
ברכות אפילו לאחר זמן הרכה

תשובת שאלה על ענין כספים אין להם שמירה
 אלא בקרקע דבר ברור הוא שהכספים אין
 להם שמירה לא בקרקע ואם עשאן עם שלו ולא טמן
 אותם ואבדו או נגנבו חייב לשלם שהרי פשע בשל
 ובשל אחרים שלא שמר כדרך השומרי שדרך שמירת
 כספי בקרקע כמו שאמר שמואל ואין לראיה בנתינתן
 עם שלו דאמרינן ליה בשלך אתה רשאי ואי אתה
 רשאי בשל אחרים . זה שהוצאתם ראייה מהוא גברא
 דאפקידו גביה וזוי ואשלמינהו לאימיה ואמרתם הנה
 לא הצריכו אותה דהא תמן אמרינן גיסא לה לאמיה
 אמאי לא קברתנהו אמיה לא אמר לי דלאו דידיה
 הוא דאי אמ לי דפקדון גינהו היה קברנה שמעת מיניה
 שאן ידעת בהם שהם פקדון היתה חייבת לשלם מפני
 שלא קברה אותם ודבר ברור הוא וכך אנו דנין תמיד
 בכל עת דנין זה שהפשע בשלו ובשל חברו ולא שמר
 כדרך השומרי חייב לשלם דברי הירושלמי שהביא
 בעל החלכות אינם סותרים דברי שמואל ואינן אמורין
 במפקיד מעות כלבד אלא בכל פקדון אמורים בין
 מעות בין שאר דברים וטעם יתירתא אתא לאשמעינן
 דהוא הטעם ששאלתם עליו שאם נתנם עם שלו ולא
 טמן אם חייב לשלם וכך נוסח הדברים של ירושלמי
 אמרתי שומר תנם חייב שבועה בזמן דליכא עדי אבל
 איכא עדים ולא פשע בה פטור אף משבועת ואי איכא
 עדי דפשע חייב לשלם כדתנן במקום שנהג ליתן את
 שלו אם ראי לשמירה פטור ואם לאו חייב זהו נוסח

פנ הירושלמי ונא להשמיענו שאף על פי שנהגו במקום
 שנהג ליתן שלו אם אינו ראי לשמירה חייב ושמירת
 כל מין ומין ממיני הפקדן שמירתו לפי מה שהוא יש
 דברים ששמירתן להניחן בבית כגון הכילי קש ועצים
 ויש דברים שדרך שמירתן להניחן בחצר כגון העול
 והסחרישה וכיוצא בהן ויש דברים שדרך שמירתן
 כמנדל או בתיבה ונעול כגון חלי כסף והב ויש דברי
 שדרך שמירתן נניחה והן המעות ואם הניח דבר מהם
 במקום שאין שמירתו בכך ואף על פי שנתנו במקום
 שנהג ליתן את שלו חייב לשלם כמו שפירשנו ב
 בירושלמי משה בר מימון זל .

תשובת שאלה על ענין כל שאינו עולה בשולחן
 מלכים וכו' . תרי לישני גינהו דהא היא
 זאת . והשנייה כל הנאכל כמות שהוא חי וכו' ועל הא
 סמכין . ולפיכך מיני מתיקה מותרין אם בשל אותן
 הניו שהרי נאכלין כמות שהן חיין . אבל הירקות שאין
 דרכן להאכל חיין אם שלקן הניו אסורין . משה ברבי
 מימון זל .

תשובת שאלה על ענין שלשה שהטילו לכיס .
 כל דקשי לכו בשאלה זו פשוט הוא ואין
 לשאול אותם הטעם עצמכם דקדקתם מינה הא
 בתנאי לפי המעות . תנאי מאן דכר שמיה וכו' לו היה
 שם תנאי איכא מאן דכריק אדעתא שהתנאי אינו
 מועיל בממון . ואלו התנה על בעל המאיתם שיהיה
 רביע השכר והשלשה תלקים לבעל איכא מאן דאמר
 יא ג וי iii

שאינן חולקין כמה שחתנו ביניהן והאי מיסרא אינו
 צריך לאומרו כלל ואין הדברים אמורין אלא בנתם
 שאמר שמאל חולקין בשה הקטינו עליו מן המשנה
 שאמרה שלשה שהטילו לכיס סתם שהן חולקין לפי
 מעות ותירץ רב נחמן שאם נשאו ונתנו במעות
 ונשתנה עין המסן חולקין בשה ואם היו המעו עצמן
 קיימין ופיתתו או הותירו מחמת טבעא חולקין לפי
 מעות ואין כאן תנאי כלל אבל היה ביניה תנאי חולקין
 כמו שחתנו ביניהן דבר ברור הוא עד מאד וזה
 שאמרת לא שיילינן בגמרא כמו שדרכו לשאול ולומר
 הכי שמאל מאי טעמא וכו' לאו בכל מקום אמרין הכי
 אלא במקום ששני תנאין או שני אמוראין אמרין ענין
 אחד ודין דין אחד וזה נותן טעם לדבר כך וכך וזה
 נותן טעם לדבר כך וכך זה נותן טעם לדבריו כך וכך
 שואל בגמרא ואמרין הואיל ודברי שניהם שוים ושני
 הטעמים לדרך אחד מראים מפני מה זה מביא ראיה
 מטעם כך וכך ולא הביא ראיה מטעם זה ומה הפרש
 יש ביניהם ואין כאן מקום לדרך זו משה בר מימן
 תשובת שאלה על ענין המעשר בזמן הזה עיקר
 הדבר הוא אם יש קנין בארץ ישראל
 להפקיע מן המעשרות או אין לו ודבר זה מחלוקת
 ר' מאיר והכמ"ם וכבר נתבאר בניטין בבבלי ובמסנה
 מקומו מן הירושלמי שאף על פי שיש קנין לגוי בארץ
 ישראל להפקיע מן המעשרות מן התורה הרי היא חייבת
 מעשרות מדברי סופרים נמצא דין המעשרות בזמן

הזה כך הוא מ' שהיה לוקרקע בארץ ישראל חייב מה
 בתרומות ובמעשרות מדבריהם מפני שהיא לקוחה מן
 הגוי ונותן מעט ראשון ללוי כדבי עקיבא וכן הלוקח
 פירות מן הגוי מחוברין בארץ ישראל חייב בתרומות
 ומעשרות מדבריהם ונותנן לבעליהן הכהנים והלוים
 דמי שאין לו קרקע ולקח פירות בארץ ישראל אם מדהו
 לגוי ונגמרה מלאכתם ביד הגוי פטורין שנאם ראשית
 דגנך ולא דגן גוים ואם מדהו ישראל ברשות הגוי הרי
 זה מפרש מהם תרומה גדולה בלבד ונותנה לכהן
 ומפרש מעשר ראשון והרי הוא לבעלים דאמר ליה
 ללוי קא אתינא מחמת גברא דלא מצירת לאשתעי
 בהדיא לפי שאין באכילת המעשר איסור כמו שיש
 בתרומה שמעשר ראשון אף על פי שהוא חלק הלוים
 אינו אסור לזרים לא חול הוא ואינו מפרש מפירות
 אלא תרומת מעשר שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל
 את המעשר שבלים שאתה לוקח מישראל אתה
 מפרש ממנו תרומת מעשר ונותנה לכהן וכל הדברי
 האלו מפורשין בגמרא ובכורות פרק ראשון ומפרש
 מפירות אלו מעשר שני ופודהו ודין כל מעשר שני
 בזמן הזה בין מעשר שמפריש מן הקרקע שלו הכל
 מחללו לכתחלה עד שיה פדוטה ומותר ובזמן שבית
 המקדש קיים אין מחללין אותו לכתחלה אלא בשיווי
 כמו שנתברר בערכין פרק אחרון וכן תרומה גדולה
 בזמן הזה הואיל והוא מדבריהם מפרש כל שהוא ואין
 לה שיעור כשמאל דאמר אפילו חסה אתה פוטרה את

חכמי וחיובין כביעור בזמן הזה / וזה כלל גדול יהיה
 בידך שכל המצות נהגות בכל מקום ובכל זמן ורוץ
 מצות שנחפר נחן שאינן נהגות אלא בארץ או אינן
 נהגות אלא בפני הבית / והביעור אינו תלוי בפני
 הבית אלא נהגו בכל מקום שהמעשרות נהגים /
 ובהייא תנן במסך שקליים מעשר דגן נהגו בפני הבית
 ושלא בפני הבית / משה בר מיסך זל /
 תשובת שאלה על ענין מאמתי מונק לשטר וכו' /
 התחילו ישראל למנות שמיטין ויובלות
 משנת חמש עשרה שנה אחר שנכנסו לארץ לפי
 ששבע שכבשו ושבע שחלקו לא מפני שאין כל
 אחד ואחד מכיר חלקו / ועיקר דבר זה בספרי ונכרח
 הלכה זו בכמה מקומות בתלמוד / והיו מונקין החלוקין
 עד שחרב הבית בראשונה ושנה שחרב בה שתחלתה
 מתשרי שאחר החרבן היא / כי באב חרב היא היתה
 מוצאי שביעית והיא שנת שש ושלישים כיוכל של
 שבעה עשר לפי שהחשבון מוציא שמנו בארץ ששה
 עשר יובלות שלמים וכיוכל של שבעה עשר חרב ואם
 תוסיף על המנין שמנו שבע שמי שכבשו ושבע שחלקו
 נמצא שעשו בארץ שבעה עשר יובלים גמורים ארבע
 מאות וארבעים משערת כניסתן לארץ עד בנין הבית
 ח' שעמד הבית הראשון וכיון שחרב הבית וגלו בטל
 המנין וכשעלה עזרא ע"ה בשנייה התחילו למנו משעה
 שעלה קידש בה את הארץ קדושה שנייה היא היתה
 השנה השביעי' מנין בית שני וממנה התחילו למנות

שמיטין ויובלות שמנין ראשון בטל משבטלה הארץ
 אף על פי שלא היה יוכל בימי עזרא ע"ה מנו יובלות
 כדי לקדש שמיטין שאין שנת היובל עולה למנין שני
 שבעה אליבא דחכמים וכן הלכה אלו הם הדברים
 המתבארים מן התלמוד וכל אלו הדברים הם בנמרא
 ערכי פרק ששי ולפי חשבון זה נמצא הבית בראשונה
 ובשנייה חרב כמוצאי שביעית והיא השנה שתחילתה
 מתשרי שאחר החרבן ודרך החשבון על מנין זה לידע
 שנת השמיטה הוא שתוסיף על מנין שסרות שלשים
 וארבע לפי שבשנת אחד וארבעים לחרבן התחילו
 לשטרות כמו שנתברר בתחלת ע"ו ותשליך הכל ג' /
 והגשאר פה' מן השליכהו שבעה שבעה ותדע בכמה
 שנים מן השבוע אתה עומד / ולפי חשבון זה תהיה שנה
 זו שהיא שנת שש ושמונים וארבע מאות לשטרות
 ששית בשבוע היא שנת עשרים כיוכל אבל מצאנו
 תשובה לנאון רבינו האי זצ"ל עניינה שמנין ראשון לא
 בטל ושעליו אינו סומכי אבל לא מפני יובלות משחרב
 הבית בראשונה אלא שמיטים בלבד / ואמר באותה
 התשובה שהחשבון הזה ירושה הוא בידיהם ושהיא
 סדורה בפי הכל וכך נמצא כתוב בתשובו שקודם רבי
 האי נאון זצ"ל מכמה שנים כדברי הנאון / ולפי חשבון
 זה נמצא הבית חרב באחרונה כמוצאי שביעית כמו
 שאמרנו ותהיה שנה שהיא ארבע מאות ושמונים ושיש
 לשטרות שנת שמיטה והביא ראיה מהאי דאמרונן
 בתחלת ע"ו / האי מאן דבעי למדע כמה שני בשבע

וכו' דשמעת מינה הלא מנינן יובל אלא שבעה שבעה
בלבד מנה ולא השנית על אלו הדברים שנתפרשו
בגמרא ערכין כלל כאלו אינם כתובים והדברים
פראים והאי ממרא דגאון חושבנא דיליה אזיל ליבא
דמאן דאמר עורא עיה לא כיבש אלא זכר בעלמא עבד
וקדושה ראשונ' קדשה לשעתא וקדשה לעתיד לבוא
ואזיל ממרא קמא דאמר' והוא דסליק ליבא דשמעתא
מנמר' ערכין ליבא דמאן דאמר עורא עיה קדש וקדשה
ראשונה קדש לשעתא ולא קדשה לעתיד לבוא
ודבר זה נחלקו בו התנאים והאמוראין כמו שנתברר
בגמ' שנועות פרק שני ובכמה מקומות בתלמוד אולא
שמעתא כמאן דאמר לא קידש' וכמה פירושים יש
לנו בדברים אלו בחבורי שחברנו ועדיין הדבר אצלנו
ספק בשמטה' וחוששין אנו לדברי הגאון זל'
שאם שחשבון זה ירוסה בידיהם עד שיתברר לנו יפה
יפה היאך הם הדברים ויסתלק ספק זה ואשלח ואודיע
אתכם בעיה ית' משה ברבי מימון זצל'
תשובת שאלה על ענין מוציא שם רע לא יחזיר
משום קלקולא וכו' והקשיתם איך יכול
לקלקל משהגיע גט לידה ואפילו בא הבעל וערער
אינו כלום זה שאין ערעור הבעל מועיל הוא שאומד
לא גרשתו ונט מתיף הוא אין שומעין לו אבל המגרש
את אשתו משום שם רע ולאחר שגרשה נתברר שהיא
כשרה וצנוקה הדברים מזכיתין שאלו היה יודע שהיא
כשרה לא היה מגרשה ואם יאמר אלו הייתי יודע לא

פ'ו
הייתי מגרש בטל הגט דאיגליי מילתא בעלמא יפסל
הגט כדאמרינן אי מודעא הגט דסתנה גלויי מילתא
בעלמא הוה כלום משנדע לנו דעתו של מגרש שלא
גמר ונירש אינה מגורשת' ולפי שאפשר לקלקלה
התקינו שיהו אומרין לזה שמוציא שם רע שאין אתה
יכול להחזירה לעולם כדי שיגמור ויגרש ולא יתלה
הגירוש ולא יהיה יכול לומר אלו הייתי יודע לא הייתי
מגרש שהרי אומרי לואם תרצה לא תגרש ואם תגרש
משום שם רע אין אתה יכול להחזיר' משה ברבי
מימון זל'
תשובת שאלה על ענין אמר רבי יוחנן בשלש
מקומות שנה לנו רבי יהודה אסור לו
לאדם שיהנה מן ממון חבירו וכו' והקשיתם מה ענין
איסורא אצל ממנא ועוד הדר בחצר חבירו שלא
מדעתו אין צריך להעלות לו שכר' דעו כי רבי יהודה
מדריך האיסור הקשה על דין הממון לפי שאמר תנא
קמא שתקנתו בעל העליה שיבנה ארץ הבית וידור
בתוכו ואמר לו רבי יהודה לא תקנת כלום היאך זה
יכול לדור בבית חבירו בלא שכר שמעינן מיניה של
רבי יהודה אסור לו לדור בלא שכר וזה גולגולת יש
בדבר ושמע מינה שאסור לו ליהנות עד שיתן שכר
וכן שמעינן מן הגותן את הצמר וכו' וכן המורע את חובו
הוה שהקשית מן הדר בחצ מאי קושי' יש כאן סמימרא
דנמרא מקשינן על רבי יהודה אגן לא אמרינן אלא
לר' יהודה הוא שאומר אסור לו לאדם שיהנה מן ממון

חבירו. והאי ממוא דהדר בתוצה חבירו לאו אלימא
 דרכי יהודה היא. משה בר מימון זל.
 תשובת שאלה על ענין ראובן הפקיד אצל שמעון
 ושמעון אצל ראובן אחר זמן פשע אחד
 מהם אין דנין בהם דין שמור לי ואשמור לך ואין זה
 שמירה בבעלים עד שיאמר לו בשעה שהפקיד שמור
 לי היום ואני אשמור לך למחר שנמצא כמי ששאלו
 לשמור לו בשעה שהפקיד אצלו וכמו ששאל את הפחד
 ובעליה עמה בשעה אחת. משה בר מימון זל.
 תשובת שאלה על ענין למנה הנזוגת תנן או נזוגת
 תנן ואמרתם והלא המשנה לפנינו דעו כי
 בנוסח המשנה אין לישאל אין היא. וכי המשנה ספר
 העזרא היא שאין בה אות חסירה או אות יתירה. ומנין
 אנו יודעים אין כתב רבינו הקדוש במשנה נזוגת או
 הנזוגת הלא מן הזקנים ולא מן הספרים ובכמה מקומות
 אמרין בענין זה כדאמרין קבוטר מאבדין או קבוטר
 מעבירין ומקומות הרבה כזה. משה בר מימון זל.
 תשובת שאלה על ענין ההיא בצורתא. הלכה
 כרב נחמן דאמר דינא הוא דהדרי אפדני
 למריהו. והוה שאמר רמי בר שמואל אם כן נפצאת
 מכשילן לעתיד לבא וכו' אין חולק עליו כדי שתאמר
 וקבלה מיניה או לא קבלה מיניה אלא כך אמר לו אם
 תודיע לזן דבר זה יבואו ויתבעו ונמצאת מכשיל לנו
 לעתיד לבא שאם יבואו למכור בבצורת אחרת אינם
 מוצאין מי שיקנה מהם שהבצורת שכיחא בנהרדעא

ולפיכך אין ראוי להודיע דין זה לכני נהרדע' על דרך
 זה הוא דאמר ליה רמיה בר שמואל זכו.
 משה בר מימון זל.
 תשובת שאלה על ענין זה שאמרתי שמי שכתב
 לאשתו נאמנות אין מועיל אצל הלוקחות
 אלא אצל היורשים. דין אמת הוא שאין זה מאמינה
 לא על ידי עצמו אבל להפסיד ממון אחרים אינו יכול
 הדין זה מאמין לה להפסיד ממון אחרים. ומשנה
 ערוכה בידינו מפסיים משועבדין לא תפרע אלא ב
 בשבועה. וכי מפני שהטמינה אינו עשוי להתפסיד
 צדרי ואינה עשויה למחול הדין תטרופ ויאבד הלוקח
 מעותיו בלא שבוע' לא לעולם לא תטרופ עד שתשבע
 שלא פרעה כלום ולא סחלה. והא דתנן ולא ליורשי
 ולא לבאים ברשותי הוא שלא יבואו הבאים ברשותי
 להשביעה על מה שתפשה שיאמרו לה השבעי ואחר
 כך תטלי כתובתך. שהיא אומרת כבר האמין אותי
 בעלי ואין לכם אלא הנשאר אחרי ובלא שבועה.
 אבל כשתבוא היא להוצי' מיד הלוקח ולהפסיד מטונו
 תאמר לו כבר האמין אותי בעלי לקחת ממנוך בלא
 שבועה אין ראוי לשמוע דבר זה כל שכן לדך בני.
 ומה שאמרתי דין אמת הוא כתורה וכהלכה שאין
 הנאמנות מועלת אלא ליורשין שאינם מפסידים כלום
 והוא רצה ליתן מטונו לה ולהאמינה אבל לוקח שנתן
 את מעותיו לא מסלקין אותו בכדי. משה בר מימון
 זל. זכר צדיק לברכה.

תשובת שאלה על ענין גט שנכתבה כנוי השם
בסוף שטה . והשם עצמו בראש שטה .
כמו שכתבתם שהיה בול בסוף השטה . וחסן בראש
השטה גט כזה כשר הוא שהשם הוא חסן . וכול כמו
כנוי וכשר . משה בר מימון זצל .
תשובת שאלה על ענין מי שמרר הניח אשתו
מעוברת וכו' . אין היתומים יכולים
להשביעה על מה שצוה להם אביהם ואפילו צוה
בעדים ואמר שיש לו אצל פלוני כך וכך . טענת שמה
היא אצלם ואף על פי שהי טענת ודאי מאביהם ואינם
יכולים להשביעו עד שיאמרו בריא לנו שיש לאבא כך
וכך בידך כונן שנתן לו אביהם בפניהם ואח"כ משביעין
את הנתבע שבועת היסת . וזו היא שבועת היסת והו
סדר השבועות שמשביעין כד בזמן הזה כפי מה שסידר
אותם הגאון רבינו נתן בעל ספר הערוך במלת הסת .
בסוף הלכה קמא דבבא מציעא השתא נמי לחייב
שבועה מדרב בזמן דתנן בפרק שבועת הדייגין מנה
יש לי בידך אין לך בידי כלום פטור ואמר רב נחמן
משביעין אותו שבועת היסת מדרבנן . פירש גאון אחד
מלת הסת לישן כבודת שהיסט בט"ת כבוד שהכביד
עליו להשביע ופיר עוד ואמר מה בין שבועת דאורייתא
לשבועת דרבנן ואי זו היא שבועת שבועת דאורייתא .
שבועת השומרי ואפו ובעדות עד אחד ובהחאה במקצת
הטענה ושבועת היסת אנו מחייבין על טענת ממון ואף
על פי שאין באות מכל כדרך נחמן והיכא דמחייב

פח
שבועה דאורייתא בידו ספר תורה בשעה שנשבע
דאמרין לאנקוטי חפצא בידיה ואמרין נמי שבועת
עם הארץ מעומד ושבועת תלמיד חכם מיושב ושבועה
בספר תורה תלמידי חכמים לכתחלה וכן המנהג עדין
בתלמידי חכמים כשמשביעין אותו חולץ תפילין של
ואח"כ בידו תחת ספר תורה ומביאין משה שנושאין
עליה מתים ומניחין אותה באמצע ונודות נפתחין ש
שמבקיעין אותן או שמתירין אותן בשעת השבועה כדי
שתצא הרוח מהן בקול הברה מרתת ונירות דולקין
שמכבין בשעת השבועה ואמר מקלוד מפהר ושקין
מוטלין באמצע ועומד שליח ביר דין בפני הנשבע
וסודר הטענות הכפירה ואומר לנשבע אתה פלוני בן
פלוני אם יש עליך לפלוני זה מכל הטענה האת
שטען עליך בשמתא דישרא ליהו יהוה נברא בתרם
כד העלין ובחרם כד התחתן וכל דברי האלה הכתובי
בספר התור הזה כולם יחולו על ראשו וברמח איבריו
ומסיף בכיוצא בזה כפי כחו ותוקעין בשופר עם האלה
הוא עונה אמן ומקבל על עצמו כי על דעת ביר דין
הוא נשבע ולא על דעתו ועל דברים שבלב בית דין
ולא על דברים שבלבבו ואף על פי שאנו אומרי לענין
שבועת הדיינים היכי משביעין ליה אמר רב יהודה
בשבועה האמורה בתורה ואשביעך ב"י אלהי השמים
ואלהי הארץ הא אקשינן כמאן כרכי תנינא בר אידי
דאמר עד דאיכא שם המיוחד ופרקינן אפי' תימארבנן
לנקוטי חפצא בידיה וגם מאה כתיב כן כי יחטא איש

לרעהו ובשאל בואלה . זאת היא שבועה דאורייתא .
 אך שבועת היסת סדודה היא כך . ודבר זה פירשו רבי
 יוסף הלוי זצ"ל פירוש מבואר בפירוש שבועות שלו
 בלשון פנקס . וליה בה ספק כלל . וכל מאן דלא
 דאן הכי לא חש לקימחיה . ואין ראוי להשגיח על
 דברי מי שחייב שבועת היסת על דברי אביהם ומעשי
 בפנינו בכלי . ואנתנו דנים כדין זה בתרם סתם בלבד .
 והאלמנה שנשאת אין משביעין אותה כמו שאמר רב
 הונא משה בר' מימון זצ"ל .
תשובת שאלה על ענין חייב אני לך מנה בשטר
 וכו' . זה שכתב לחבירו חייב אני לך מנה
 ונתן השטר ביד חבירו בפני עדים נתחייב ויש לעדים
 לכתוב בפנינו מסר פלוני שטר זה לפלוני ואמר לו
 חייב אני לך מנה ואין צרי להמלך בו שהרי על מעשה
 שהיה מעידי וכבר איפסקא הלכתא שאינו צריך לומר
 אתם עדי . משה בר' מימון זצ"ל .
שאלה ילמדנו רבי מאמתי תתחייב הערלה שאמרה
 תורה שלש שני יהיה לכם ערלים או משעת
 נטיעת האילנות או משעת הוצאת הפרי .
תשובה משעת נטיעה המנין דתניא בספרא דברי
 רב מאמתי הוא מונה משעת נטיעה ואינה
 שלש שנים מיום ליום . לא ראש השנה לערלה אחד
 בתשרי ושלשים יום בשנה השזבים שנה וצריך יד יום
 לקליטה קודם השלשים לפיכך כל הנוטע אילן
 בחמש עשר באב שנמצא קוד לתשרי בארבעי וארבעה
 יום או

יום או קודם לכן עלתה לו שנה למניין ערלה כמו
 שנתבאר בראש השנה פרק ראשון . ואסור לאכול
 מפירות של ערלה עד חמשה עשר בשבט משנה רביעי
 שהיא ראש השנה לאילן ואף על פי שנזמרו השלש
 שנים באחד בתשרי כדאמרי וצירות נטיעה זו אמרין
 עד חמשה עשר בשבט אם לערלה ערלה ואם לרבעי
 רבעי . משה בר' מימון זצ"ל .
שאלה תלא כהוא בסיכתא שהוא אסור אם נלמד
 ממנו לכל דבר שאין תולין בשבת כגון
 המצנפת וכן כל כיוצא בהן יורנו אדוננו .
תשובה אין פירוש הדבר כמו שעלה על דעתכם
 שאסור לתלות הכהא בסיכתא עד שתשאל
 ותלמד ממנו לדברים אחרים . והנה אנהנו מפרשים
 כל אותה ההלכה וממילא תבוא התשוב ותרע שמותר
 לתלות הכהא והמצנפת וכיוצא בהן . תנן וחכמים
 אומרים אין תולין את המשמרת ביום טוב ואין גותנין
 לתלויה בשבת . ואמרין בנמרא אבעיא להו תלה
 מאי פירוש . מי שתלה המשמרת מהו אמר רב יוסף
 תלה חייב חסאת דקא סבר רב יוסף שזה שתלה עשה
 אהל קבועה והרי היא תולדה בידו ולפיכך חיי חסאת
 הקשה עליו אביי ואמר לא מעתה תלה כהא בסיכתא
 הכא גמי דמחייב כלומר שאם תאמר שזה שאסרו
 חכמי לתלות המשמר מפני שהוא אהל קבוע ולפיכך
 חייב חסאת . מאי שנא משמרת אפי' הכהא והמצנפת
 או אישיה וכיוצא בהן ביתד אלא אמר אביי מדרבנן

ב א י2

כח שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. פירוש אמר
אבי אין הטעם באיסור תליות המשמרת מפני שהוא
עושה אהל לא אסור תליותה מדרבנן שלא יעשה כדרך
שהוא עושה בחול. הגנה למדת שהאיסור מדרבנן
היא תליות המשמרת לפי שבמשמרת עושה מלאכה
חייב סקילה לפיכך אסור תליותה. ודכותה אמרין
שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. אבל תליות
הנהא והמצנפת וכיוצא בהן מותר לפי שאין עושין בהן
מלאכה שחייבין עליה סקילה. ולא אמרין בני הגי
שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אם כן לא יאכל
כדרך שהוא אוכל בחול ולא ישב כדרך שמסב בחול
זה דבר ברור הוא למבי שאין אתה מוצא לעולם דברי
שאר חכמים משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה
בחול אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה. כגון
מי שבשברה לו חבית של יין לא יספג ביין ולא יטפח
בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. שאם
תתיר לו שמא יבא לידי סחיטה. נתפזרו לו פירות
בחצר ולא יתן לתוך הסל. או לתוך הקופה שלא יעשה
כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו שמא יבא לידי
שימור וכן בתליות המשמרת שמא יבא לשמר אבל
תליות הנזא והמשמר וכיוצא בהן מותר ולא אסרוהו
חכמים שאין שם דבר לחוש שמא יעשה וכו'.
משה בר מיסוך זל.
תשובת שאלה על ענין שאמרת שלא מצאנו רבי
יהודה ורבי שמעון שתלקו במקלקל אלא

179 ז
בחובל ומבעיר. דבר ברור הוא שהחובל והמבעיר
מקלקלין הן ולפיכך הן פטורין. דהכי אמרין בנמרא
חובל ומבעיר אינה משנה. כלום זאת המשנה שחייבה
החובל והמבעיר אינה משנה שסומכין עליה לפי שהן
מקלקלין ופטורין ואם תמצא לומר משנה והיו חייבין
אין לך דרך שיהא החובל חייב אלא חבל כדי ליקח
דם לכלבו. וכן המעביר כדי ליקח האפר שנמצא שלא
חבל והבעיר דרך השחתה כדי שיהא מקלקל. הגה
למדת שהחובל והמבעיר דרך השחתה מקלקלין הן
ועיקר מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון אינה מצויה
אצלנו בכל התלמוד ולא בתוספתא ולא בסיפרא ולא
בספרי ונראים לי הדברי שמתלוקתם בדבר זה באותן
הבריות שלא נכתבו כגון מתניתא דבר קפרא ורבי
הושעיא וחביריהם. וכבר נשאלה שאלה לרבינו האי
גאון זצל על עקר מחלוקתם ואמר שאינה ידועה וכך
כתב רבינו נסים זצל בכתב המפתח. אבל ודאי הרי
נתברר לך שהן חולקין ר' יהודה ור' שמעון במקלקל
דר יהודה פוטר בחובל דרך קלקול ור' שמעון מחייב.
משה בר מיסוך זל.
שאלה. איש ואלהים אתה. ודברו בפ"ך אמת.
יבא דברך לינו ויורינו הא ברייתא דאגרידא
בפר קמא דמסכת גדה. כסה ככר של תרומה שנתונה
על גבי הרף והרף נטמא נתון מחתיה אף על פי שאם
נפלה אי א אפשר לה ליפול אלא אם כן נגעה ברף.
ובא ומצאה בסק אחר טהורה שאנו אומרין אדם טהור
יב ב יי

כדו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. פירוש אמר
אבי און הטעם באיסור תליות המשמרת מפני שהוא
עושה אהל לא אסור תליותה מדרבנן שלא יעשה כדרך
שהוא עושה בחול. הנה למדת שהאיסור מדרבנן
היא תליות המשמרת לפי שבמשמרת עושה מלאכה
חייב סקילה לפיכך אסור תליותה. ודכותה אמרינן
שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. אבל תליות
הכזוה והמצנפת וכיוצא בהן מותר לפי שאין עושין בהן
מלאכה שחייבין עליה סקילה. ולא אמרינן כפי הני
שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אם כן לא יאכל
כדרך שהוא אוכל בחול ולא ישב כדרך שמסב בחול
זה דבר ברורה הוא למבי שאין אתה מוצא לעולם דברי
שאסור חכמים משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה
בחול אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה. כגון
מי שנשברה לו חבית של יין לא יספג ביין ולא יטפיה
בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. שאם
תתיר לו שמא יבא לידי סחיטה. נתפזרו לו פירות
בחדרה לא ימן לתוך הסל. או לתוך הקופה שלא יעשה
כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו שמא יבא לידי
שימור וכן בתליות המשמרת שמא יבא לשמר אבל
תליות הכרזא חמשה מ' וכיוצא בהן מותר ולא אסרהו
חכמים שאין שם דבר לחוש שמא יעשה וכו'.
משה בר מיסק זל.
תשובת טאלה על ענין שאמרת שלא מצאנו רבי
יהודה ורבי שמעון שחלקו במקלקל אלא

179
ז
בחובל ומבעיר. דבר ברורה הוא שהחובל והמבעיר
מקלקלין הן ולפיכך הן פטורין. דהכי אמרינן בנמרא
חובל ומבעיר אינה משנה. כלום זאת המשנה שהייתה
החובל והמבעיר אינה משנה שסומכין עליה לפי שהן
מקלקלין ופטורין ואם תמצא לגמר משנה ויהיו חייבין
אין לך דרך שיהא החובל חייב אלא חבל כדי ליקח
דם לכלבו. וכן המעביר כדי ליקח האפר שגמצא שלא
חבל והבעיר דרך השחתה כדי שיהא מקלקל. הנה
למדת שהחובל והמבעיר דרך השחתה מקלקלין הן
ועיקר מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון אינה מצויה
אצלנו בכל התלמוד ולא בתוספתא ולא בסיפרא ולא
בספרי ונראים לי הדברי שמחלוקתם בדבר זה באותן
הברייתות שלא נכתבו כגון מתניתא דבר קפרא ורבי
הושעיא וחבריהם. וכבר נשאלה שאלה לרבינו האי
גאון זצל על עקר מחלוקתם ואמר שאינה ידועה וכן
כתב רבינו נסים זצל בכתב המפתח. אבל ודאי הרי
נתברר לך שהן חולקין ר' יהודה ור' שמעון במקלקל
דר' יהודה פוטר בחובל דרך קלקול ור' שמעון מחייב.
משה בר מיסק זל.
טאלה איש האלהים אתה. הדבר בפך אמת
יבא דברך לינו ויורינו הא ברייתא דאנוריא
בפר קמא דמסכת נדה. כסה ככר של תרומה שנתונה
על גבי הדף והדף נטמא נתון חתיה אף על פי שאם
נפלה אי אפשר לה ליפול אלא אם כן נבעה כדף.
ובא ומצאה כסקי אתר טהורה שאנו אומרינן אדם טהור
יב 2 12 ii

נכנס לשם ונשלה עד שיאמ' ברוך לו שלא נכנס אדם
לשם . אמר רבי אלעאי לא נצרכא אלא למקו מדרון
הכי איתא בגמרא דנדה . וקשיא מאי שנא ברייתא
דסבר מבריתא דקורדום דאיגרידא נמי בפירקא קמא
דפסחים דתניא קרוזם שאבד בבית הבית טמא שאני
אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו . רבן שמעון בן
גמליאל אומר הבית טהור וכו' . אמאי בקורדום תלינן
אגמרא באדם טמא ומטמאין מספיקא לכולהו טהרות
דאיכא בביתא . ונני פכר דתרומה תלינן באדם טהור
ואמר טהור אדרבא נככר של תרומה איכא למיתלו
בתרי ריעותי באדם טמא שמא נכנס לשם ולקחה מעל
הדף והנייה במקום שנמצאת שם . או שמא נפלה
מאליה ונגעה בדף הנתק תחת הדף ונטמאת כל שכן
דאוקמא רבי אלעאי במקום מדרון . ואף על גב דשני
להלן שני מדף דשומאה דרבנן אכתי קושיא בדוכתי
קיימא . מופת דורינן ופלטו ילמדנו הנפלט מעין
שכלינן ושכרו כפול מן השמים .
תשובה הדבר ידוע שמי שהניח ביתו פתוח ונכנס
ומצאו פתוח שהוא נמי טהור ואם מצאו
שנגנב משם דבר כל שבבית טמא שהגנבי או המוכס'
או הנכאין שנכנסו בבית טמא חזו . וכל אלו הדברים
משניות ערוכות הקלפי שכל אלו רשעים הם ופחותים
מכל עמי הארץ שהם כולם בחזקת טומאה ובנדיהם
מדרס לפיכך אם הניח ככר של תרומה על גבי הדף
וכא ומצאו במקום אחר אין אומרים נפל ונטמא אלא

צא
אדם נכנס לבית ופיגהו ממקום למקום וואותו האדם
בחזקת כשרות וטהור היה שהרי לא לקח מן הבית
כלום אבל הקורדום שאבד ואמר אותו תנא אדם גנב
נכנס ונגבו הואיל ונחויק הנכנס בגניבה ישמא כל
הבית . וכן אם הניח קורדום בזוית זו ומצאו בזוית
אחרת . נאמר אדם נכנס בבית זה ונטל הקורדום
ועשה בו צרכיו והחזירו לזוית אחרת גם זה רשע .
שכל שואל שלא מדעת גזלן הוא ולפיכך ישמא כל
שבבית . ואי אתה יכול לומר כך בככר שאין אדם שואל
ככר ומחזירו בעצמו שאין בדבר זה תועלת שהרי אינו
כלי שיעשה בו מלאכה . ולא נכנס לבית זה אדם רשע
פנוק גנב או גזלן ומוכס וגבאי היה מטיל הככר והולך
לזמאחר שנמצא הבית כמות שהוא ולא חסר כלום
הרי כל שבו בחזק טהרה כשהיה ונאם לא נכנס לכאן
אלא אדם טהור כלומר חבר . משה בר מימון זצ"ל
תשובה שאלה על ענין אין אדם עושה בעילתו
בעילת זנות . הקשת עליה הא דאמרינן
שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות . ועוד אמרת היכי
דמי אי דאיכא אישות . אין אנו אומרים שמא לשם
זנות נתכוון שחזקה אין אד עושה בעילתו בעילת זנות
אלא אומרי כל הנועל אינו נועל אלא לשם אישות
הואיל ובעל בפנינו הרי זאת צריכ' גט שאין זה תולה
בעילתו בקידושין הראשונים שמא יפסלו או ימצא בהם
טעות ונמצאת בעילתו בעילת זנות וזה דשויה רבנן
לבעילתו בעילת זנות אינה קושיא דרבנן הוא דשויה

אבל הוא לא עשאה בעילת זנות ולא נתכונן אלא
לבעילת אשתו. ולעולם כל ישראל בחזקה זאת עד
שיבאר שואף הכועל דרך זנות ואין אנו אומרים בו
חזקה שאם כן נמצא כל מי שזינה עם פנויה בעדים
צריכה ממנו נט וליכא מאן דאמ' דסליק אדעת' למימ'ר
הכי דלא אמרי' לעולם חזקה בכל מקום אלא בסתם
הדברים אבל בפירושים הדבר ברור. משה בר
מימק זצ"ל.

תשובת שאלה על ענין אמר רבא הלכה כרבין
שמעון בן גמליאל ולא מטעמיה וכו'.

וקשה לנו האו ואמר רב בפרק הזהב. שהמתנה על
מנת שאין לך עלי אונאה ופירש שיעור האונאה תנאו
קיים ואף על פי שהיא של תורה ואמאי אמ' רב בירושל
הבעל שהיא דרבנן כיון שעשו חיזוק לדבריהם כשל
הזהה תנאו בטל. והאי שזו הקושייא עומק יש ביה
וכבר תעו בה גדולים ועלה על דעתם דכיון דקיימא לן
שכל תנאי של ממון תנאו קיים כך המתנה שלא ירש
את אשתו תנאו ממון תנאו קיים ואפילו בדאורייתא
ולפיכ' המתנה באונאה תנאו קיים. וכן המתנה בשאר
כסות ועוונה קיים כך המתנה שלא ירש את אשתו תנאו
קיים. ואין הדבר כן אלא כמו שפסק רב בגמרא בהדיא
שתנאו בטל. ועיקר הדבר שהירושל' בלכר אין התנאי
מועיל בה כלום ואי נה כשא' כסות ועוונה או שאר תנאי
ממון. ובהדיא תנן המחלק נכסיו על פיו וכו' אם אמר
משום ירושה לא אמר כלום וכן האי דתנן האומר איש

פלוגי ירשני לא אמר כלום שאני תנאי ירושה משאר
תנאי לפי שנאמר בפרשת נחלות והיתה לבני ישראל
לחקת משפט התורה הקפידה על דין לשק ירושה
שיגהוג כסדר הזה. וכיון דקיימא לן שהתנאי בירושה
של תורה אינו מועיל התכמים עשו חיזוק לדבריה בשל
תורה. כך המטנה שלא ירש את אשתו לא אמ' כלום
לא יירש וכן פסקנו בהלכות שלנו וכן הדין היה שפסק
בעל ההלכות הרב רבי יצחק אלפסי זצ"ל שהתנאי הוא
קיי אגב שפסא אמרה. והוה שסייע דעתו מן הירושלמי
אין בו סיוע כלל ולא שייך בראי תנאי דאמרינן ב
בירושלמי אילין דכתבי אי מתה בלא בני כל מה דאית
לה יהדר בבית ונשא תנאי ממון הוא וקיים. והאי שזה
דין נכח שהגדונייא שנתנו לה אביה או אחיה מתנה
היא ולא נתנו לה מתנה זאת אלא על תנאי זה.

ולפיכך מאן דאמר שהמתנה על תנאי תנאו בטל לא
היא. אלא היא מתנה נכונה ויעשו לפי התנאי.
ועוד לא הזכיר בירושלמי שם ירושה כלל ואין דברי
הירושלמי דומין אלא למי שנתן נכסיו לאחרים שלא
בלשון ירושה ודברים ברורי הם. משה בר' מימק זצ"ל.
תשובת שאלה על ענין המקדש על תנאי וכנס סתם
וכו וכתבת בשאלו שלכם שיש מי שפירש
כגון שבעל ושהה וחזר ובעל. ויש מי שפירש כגון
שבעל וחזר ובעל. ותמתם ואמרתם למדה לא
העמידה המפרשים כגון שגירש והחזיר שהדעת נוטה
לכך וכך הוא תורף דבריכם וכל הגי' פירושי דאמרינן

לית בהו ממש ולא חזו לעיוני בהן שהם דברים שאין בהם טעם כלל ומעולם לא שמענום וראוי לתמה מן התמיהה שתמהתם ואמרתם למה לא העמידו אשה אחת כעין שתי נשים כנח שגירש החזיר ואי אפשר להעמידה בכך היאך עלה על דעתכם להעמידה בדבר זה אם קידש על תנאי וגירש כשאמרתם חזיר וקדש קדושין שניים ומה הם הקדושין השניים אם על תנאי קידש אותם ובעל סתם היינו בעין מה הועילו הקדושין הראשונים וכבר נתגרשה מהם ואם סתם קידש בפעם שנייה ובעל מה מקום נשאר כאן לספק הרי קידש סתם ובעל סתם ואם בעל אחר הניחשין סתם היינו קידושין בביאה ואין כאן מקום לישאל וראוי אין ראוי להעמידה לא כמו שפירש בעל ההלכות הרב רבינו יצחק אלפסי זצ"ל שכבר פירש זאת ההלכה בהלכות שלו פירוש מבואר ומדוקדק ומשם תעמדו עליו וכל אותם הדברים אליבא דשמעתא נינהו משה בר מימון זצ"ל

שאלה אדם שהוא רגיל בשחיטת בהמה חיה ועוף נשחה כמה שנים פעם אחת נכנס ושחט לטבחין נזים כדי למכור לישראל ובדק את הסכין קוד שישחוט כדת ואחר ששחט בדק אותה ומצאה פגומה וגפסלה הבהמה הואיל ומצא הסכין פגומה דחיישינן שמא בעוד נפגמה יבאר לבו אדונינו אם השוחט חייב בחסרון דמי הבהמה השחוטתה הואיל ותמכר לגוים בפחות ממה שתמכר לישראלים או דילמא כיון דרגיל

הוא מומחה הוא אינו חייב תשובה חייב לשלם משה בר מימון זצ"ל

שאלות ששאל הרב ר' יוסף בן הר' גרשום ז"ל לנניד הר' אברה' בן הנאון הרב רבי משה בן מימון ז"ל ותשובותיו עליהן

שאלה ילמדנו רבינו אם כל הנשיא הנקראי בשם זה בזמן הזה דינם כמו נשיא הכתוב בתורה או הנזכר בתלמוד או לא כי לפי עניות דעתי אין הפרש ביניהם לשאר העם כי אם הממונה להיות ראש הגולה דנקישינן רשותא מיניה כפי תקנת התלמוד ושני ראשי גליות לא מוקמינן כדאמרי דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור

תשובה וראי אין קרוי במשנה ובתלמוד ובשאר דברי רז"ל נשיא אלא ראש ישיבה הסמוך בארץ ישראל שהוא ראש לסנהדרין או מלך ולפי שראשי גליות שבבבל במקום מלכים הם עומדים כדכתיב לא יסור שבט מיהודה וגו' אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את העם בשבט על כן יקרא ראש הגולה נשיא וכל נשיא האמור בתלמוד אינו אלא ראש ישיבה או ראש גולה הסמוך בלבד אבל אלו זרע אדונינו דוד ע"ה אין אנו קוראין אותם נשיאים מפני שכולם ראשי גליות או ראשי ישיבות אלא הואיל והם מזרע המלוכה והמלך נשיא נקראו נשיאים כמו שיאמרו היום בלשון

הישמעאלים למי שהוא בן שראו ממטפת השררה
 שראף על פי שלא נתמנה מימיו על שום מנוי קוראין
 לו רייס כלום נשם אביו וידוע הוא אצל בעלי השכל
 שרוב אלו הכנויים שמכנים לאדם זהו לשון הבאי
 ופטומי מילי בעלמא ובקאי הדעת ממעטין מהם ו
 ושונאים אתם אבל אודוני הגדולה הרודפים אחר
 השררה מרבים בהם ואחדים אותם שהם גדולתם
 ומעלתם ואף על פי שהתורה קראה לנשיאי השבטים
 נשיאים ואינם מלכים אלא הם ראשים וממונים לא
 דאינו ברכרו החכמים קרוי נשיא אלא ראש הישיבה
 הסמוך וראש הגולה שהוא במקום מלך בלבד ומי
 שאינו ממונה כדי להיות ראש גולה או מלך אף על פי
 שהוא מזרע אדוננו דוד ע"ה אינו קרוי בכחוב נשיא
 וראיה לדבר מה שאמר הכתוב בשלמה ע"ה ולא אקח
 את הממלכה מידו כי נשיא אשיתנו כל ימי חייו
 במצאת למד שנשיאותו תלויה במלכותו ולא בייחוסו
 שייחוסו לא ישתנה בלקיחת המלכות ממנו ומי שהוא
 ממונה להיות ראש גולה בבבל נשיא קרינו ליה ומי
 שהוא ראש ישיבה בארץ ישראל נשיא קרינו ליה בין
 שהיה מזרע אדוננו דוד ע"ה כמו שהיה דוד ע"ה ראש
 לסנהדרין כאשר מפור' בפסוק יושב בשנת תחכמוני
 בין שאינו מזרע אדוננו דוד ע"ה כמו שהיה רבי אלעזר
 בן עזריה נשיא והוא כהן אבל מי שהוא מזרע אדוננו
 דוד ע"ה ואינו לא ראש גולה ולא ראש ישיבה אינו קרוי
 נשיא אלא כנוי בעלמא לפי שהוא מזרע המלוכה

דאנו קוראים לקטנים שבהם נשיאים בייחוסם
 הזקיות ההלכה במנהגה לנשיא מנודה לכל ישראל
 אינו על נשיא בייחוסו רק על נשיא במעלתו שהוא
 ראש ישיבה הסמוך הקרוי בכוליה תלמודא נשיא כי
 השני לו אב בית דין ולפיכך מביא אותו התלמוד
 אצל אב בית דין כדאמרינן התם נשיא שנכנס ואב בית
 דין שנכנס והוא בפירקא קמא דתנינה דקאמרינן
 התם ראשונים היו נשיאים שניים אב בית דין ואפילו
 נשיא במעלתו הסמוך מעבירין מפני מעוט שכלו
 ועוד מפני מה העבירוהו לרבן נמליא מפני שציער לה'
 יהושע כדאיתא בברכות אבל נשיא בייחוס ממה
 מעבירין ליה מייחוסו הייחוס לעולם לא ישתנה
 דייחוס אינו עיקר דמזר תלמיד חכם קודם לכהן
 גדול עם הארץ והואיל וראש גולה אין אנו צריכין
 במנויו להיותו חכם בחכמת התורה אלא לייחוסו
 ובהסכמת אנשי מקומו שהם בני בבל שיסכימו עליו
 להיות ראש הגולה כאשר פירש הגאון הצדיק אבא
 מארי זצ"ל בפירוש מסכת בכורות מפירושי המשנה
 שלו אלא ודאי צריכין אנו להתנות במנויו עם יחוסו
 יראתו ואהבתו לצדק וכניעתו למשפטי התורה ושילך
 על פי הוראת החכמים ואסור להסכים עליו ולקבל
 אותו אם לא יהיה כך ואין מנויו להיות דן משפטי
 התורה בין ישראל שלא ידונו אלא החכמים במשפטי
 התורה שנטלמו בהן תנאי דדיינין ומקרא מלאהבו
 לכם אנשים חכמי וגבונים וידועי לשבטיכם ואשימם

בראשיכם . אבל מצונו להיות במקום מלך . זכר
 למלכות כנלות ולהיותו נותן רשות לדיינים הדנים
 בין ישראל כדי שיהיו פטורין מן התשלומין אם ישעו
 בשקול הדעת כאשר הוא מפורש בנגמ דסנהדרין פרק
 ראשון . ואם אינו חכם בחכמת התורה או הוא חכם
 והוא חסר אחד מן התנאי שצריכין להם הדיינים אין
 לו לדון ואינו יכול לכופף לשראל לקבל דינו . ומי
 שידון שלא במשפטי התורה המפורשים במשנה
 ובתלמוד אין דינו כלום . ולענין שני ראשי גלויות
 בדור אחד לא עלה על דעת אדם החכי קיימא לן דבר
 אחד בדור ולא שני דברים בדור . ומפני זה דין נשיא
 של ידם שלא נתמנה להיות ראש הגולה או ראש
 הישיבה בזמן הסמיכה שנפסקה כמה שני דינו כשאר
 בני ישראל ואין שום הפרש ביניהם . ואם הוא חכם
 דינו נדונו כשאר החכמים . ואם הוא תלמיד הרי הוא
 כשאר התלמידים ואין לנדונו מעלה כלל מפני הייחוס
 אלא אם כן יהיה ראש גולה בלבד ויעשה מן הדין של
 תורה . ומה דאמרינן כל החולק על מלכות בית דוד
 ראוי להכישו נחש דכמיב ויזבת אדוניהו צאן ובקר
 ומריא עם אבן הזוחלת . וכתוב התם עם חמת זוחלי
 עפר . פירושו כגון אדוניהו שהיה חולק עם שלמה
 וכגון נשיא שיהיה חולק במקום שיש ראש הגולה
 הממונה על פי בית דין ראוי להכישו נחש כי הו' פורץ
 גדרן של חכמים ופורץ גדר ישכנו נחש . וכתב אברהם
 בן הרמבם ז"ל .

שאלה מי שקרא לחביו של תת יורתי יבינ
 אחר מטתו

התשובה על זה הקורא לחביו ממזר סופג את
 הארבעים והמקלל לחברו בשם הנכבד
 לוקה . והמקלל שלא בש"ת אינו לוקה אלא ראוי
 לייסר אותו . והמבזה ת"ח אין לו חלק לע"ה . ולא
 חרבה ירושלם עד שבוזו בה ת"ח . והמקלל הרבים
 מעכב תשובה ודינו אין תשובתו מקובלת לפני הש"ת
 הוא מכ"ד דברים המעכבין התשובה ומפורש בתלמוד
 שיהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת"ח היה
 עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו והיה
 מושיבו בצדו והיה קורא עליו
 רבי ומארי והוא נשיא
 ומלך באמת .

כאשר ראיתי המלאכה המפוארה · יפה וברה ·
 בכנסתי בעובי הקורה · אני קורניליו אדיל קינד
 להגיה התבור הנחמד · וכבר גלוי ומפורסם לכל · דעני
 מלאכת הדפוס שבלתי אפשר להמלט ממסגרת
 הטעיות אשר נעשים ע"פ אומני המסדרים האותיות ·
 ועל " השולכתי יהבי · ועשיתי המוטל עלי · כיד " ·
 הטובה עלי · ירצה ל"י פעליו · וי' צילו משגיאות ·
 גרפס נשמת ד"ש לפ"ק בבית המחקק ·
 זואני די פ"ארי ואהיו פה ויניצואה תעתי ·
 ממשלת השררה ירה ·